

Lagrådsremiss

Ny instansordning för va-målen

Regeringen överlämnar denna remiss till Lagrådet.

Stockholm den 11 juni 2015

Åsa Romson

Egon Abresparr
(Miljö- och energidepartementet)

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

I lagrådsremissen föreslås att Statens va-nämnds uppgifter enligt lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster ska övertas av mark- och miljödomstolarna.

I lagrådsremissen redovisas förslag om handläggningen av va-målen i mark- och miljödomstol, fördelning av rättegångskostnader, vissa äldre bestämmelser tillämpning, behörig mark- och miljödomstol och kompetenskrav för rättens ledamöter.

Lagförslagen föreslås träda i kraft den 1 januari 2016.

Innehållsförteckning

1	Beslut	4
2	Lagtext	5
2.1	Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	5
2.2	Förslag till lag om upphävande av lagen (1976:839) om Statens va-nämnd	6
2.3	Förslag till lag om ändring i lagen (1991:852) om betalningsföreläggande för fordringar i arbetstvister och fordringar som skall prövas av Statens va-nämnd	7
2.4	Förslag till lag om ändring i lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster	8
2.5	Förslag till lag om ändring i lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar	12
3	Ärendet och dess beredning	15
4	Bakgrund och gällande rätt	15
4.1	Allmänt om Va-nämnden	15
4.2	Den närmare lagregleringen	17
4.3	Något om de nya mark- och miljödomstolarna	21
4.4	Va-nämndens verksamhet	24
4.5	Va-nämndens handläggning	26
4.6	Antalet mål	28
5	Ny instansordning för va-målen	32
5.1	Mark- och miljödomstolarna ska pröva va-målen	32
5.2	Forumbestämmelse	38
5.3	Handläggningen av va-målen i mark- och miljödomstolen	39
5.4	Viten	45
5.5	Kompetenskrav för rättens ledamöter	46
5.6	Rättens sammansättning i va-mål	49
5.7	Rättegångskostnader	52
5.8	Överklagande	59
6	Följändringar	61
6.1	Upphävande av lagen om Statens va-nämnd	61
6.2	Mål om betalningsföreläggande och om inkassokostnader	61
6.3	Ändring i rättegångsbalken	63
6.4	Allmänförklarade va-anläggningar	64
7	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	64
8	Konsekvenser	65
9	Författningskommentar	69
9.1	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken	69

9.2	Förslaget till lag om upphävande av lagen (1976:839) om Statens va-nämnd	69
9.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1991:852) om betalningsföreläggande för fordringar i arbetstvister och fordringar som skall prövas av Statens va- nämnd	70
9.4	Förslaget till lag om ändring i lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster	71
9.5	Förslaget till lag om ändring i lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar	76
Bilaga 1	Sammanfattning av betänkandet (SOU 2011:53)	78
Bilaga 2	Betänkandets lagförslag.....	80
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna avseende betänkandet.....	85
Bilaga 4	Sammanfattning av remissinstansernas synpunkter över betänkandet.....	86
Bilaga 5	Sammanfattning av promemorian (dnr S2013/7406/PBB)	89
Bilaga 6	Promemorians lagförslag	90
Bilaga 7	Förteckning över remissinstanserna avseende promemorian	100

1 Beslut

Regeringen har beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om upphävande av lagen (1976:839) om Statens va-nämnd,
3. lag om ändring i lagen (1991:852) om betalningsföreläggande för fordringar i arbetstvister och fordringar som skall prövas i Statens va-nämnd,
4. lag om ändring i lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster,
5. lag om ändring i lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar.

2 Lagtext

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 33 kap. 7 § rättegångsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

33 kap.

7 §¹

Bestämmelserna i 24 § delgivningslagen (2010:1932) hindrar inte att hovrätt delger en part handlingar genom förenklad delgivning, om parten under handläggningen vid tingsrätt, Kronofogdemyndigheten, *Statens va-nämnd*, hyresnämnd eller arrendenämnd har fått information om att sådan delgivning kan komma att användas i hovrätten om ett avgörande överklagas dit.

Första stycket gäller även för Högsta domstolen om informationen har lämnats vid tingsrätt, hovrätt, Kronofogdemyndigheten, *Statens va-nämnd* eller arrendenämnd.

Bestämmelserna i 24 § delgivningslagen (2010:1932) hindrar inte att hovrätt delger en part handlingar genom förenklad delgivning, om parten under handläggningen vid tingsrätt, Kronofogdemyndigheten, hyresnämnd eller arrendenämnd har fått information om att sådan delgivning kan komma att användas i hovrätten om ett avgörande överklagas dit.

Första stycket gäller även för Högsta domstolen om informationen har lämnats vid tingsrätt, hovrätt, Kronofogdemyndigheten eller arrendenämnd.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2016.
 2. Äldre bestämmelser gäller fortfarande när *Statens va-nämnd* under handläggningen har informerat en part om att förenklad delgivning kan komma att användas i hovrätten eller Högsta domstolen om ett avgörande överklagas dit.

¹ Senaste lydelse 2010:1936.

2.2 Förslag till lag om upphävande av lagen (1976:839) om Statens va-nämnd

Härigenom föreskrivs att lagen (1976:839) om Statens va-nämnd ska upphöra att gälla.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2016.
2. Mål som vid utgången av 2015 handläggs av Statens va-nämnd ska lämnas över till den mark- och miljödomstol som skulle ha varit behörig om målet hade inletts den 1 januari 2016.
3. Den upphävda lagen gäller fortfarande för mål som har avgjorts av Statens va-nämnd före den 1 januari 2016.

2.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:852) om betalningsföreläggande för fordringar i arbetstvister och fordringar som skall prövas av Statens va-nämnd

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1991:852) om betalningsföreläggande för fordringar i arbetstvister och fordringar som skall prövas av Statens va-nämnd¹

dels att 3 § ska upphöra att gälla,

dels att rubriken till lagen samt 4 § ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Lag om betalningsföreläggande för fordringar i arbetstvister och fordringar som skall prövas av Statens va-nämnd

Lag om betalningsföreläggande för fordringar i arbetstvister

4 §²

Har Kronofogdemyndigheten överlämnat ett mål till Arbetsdomstolen *eller Statens va-nämnd* hindrar 24 § delgivningslagen (2010:1932) inte att svaranden delges handlingar genom förenklad delgivning om denne under handläggningen hos Kronofogdemyndigheten har fått information om att sådan delgivning kan komma att användas i målet i Arbetsdomstolen *respektive Statens va-nämnd*.

Har Kronofogdemyndigheten överlämnat ett mål till Arbetsdomstolen hindrar 24 § delgivningslagen (2010:1932) inte att svaranden delges handlingar genom förenklad delgivning om denne under handläggningen hos Kronofogdemyndigheten har fått information om att sådan delgivning kan komma att användas i målet i Arbetsdomstolen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2016.

¹ Senaste lydelse av 3 § 2006:416.

² Senaste lydelse 2010:1960.

2.4 Förslag till lag om ändring i lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster

dels att 52–56 §§ ska ha följande lydelse,

dels att punkt 2 i ikraftträdande- och övergångsbestämmelserna ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas sju nya paragrafer, 53 a–53 c §§ och 56 a–56 d §§, och närmast före 56 § en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

52 §

Länsstyrelsens beslut om föreläggande enligt 51 § får överklagas av kommunen *hos Statens va-nämnd*.

Länsstyrelsens beslut om föreläggande enligt 51 § får överklagas av kommunen *till mark- och miljödomstol*.

53 §

Statens va-nämnd prövar i övrigt mål om frågor som regleras i denna lag eller i föreskrifter som meddelats med stöd av lagen.

Mark- och miljödomstolen prövar i övrigt mål om frågor som regleras i denna lag eller i föreskrifter som meddelats med stöd av lagen.

53 a §

Rätten ska se till att utredningen i mål enligt denna lag får den inriktning och omfattning som krävs.

53 b §

I mål om avstängning av vattenförsörjningen enligt 43 § får rätten, efter yrkande av en part, besluta vad som ska gälla för tiden till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som vunnit laga kraft. Innan rätten meddelar ett sådant beslut, ska den ge motparten tillfälle att yttra sig i frågan.

53 c §

Bestämmelsen i 15 kap. 3 § rättegångsbalken ska inte tillämpas i mål enligt denna lag.

54 §

Statens va-nämnds förelägganden får förenas med vite.

En mark- och miljödomstols förelägganden enligt denna lag får förenas med vite.

55 §

Frågor om utdömande av vite som har förelagts enligt denna lag prövas av Statens va-nämnd självmant eller efter ansökan.

Mark- och miljödomstolen prövar efter särskild ansökan frågor om utdömande av vite som har förelagts enligt denna lag.

Rättegångskostnader

56 §

Bestämmelser om Statens va-nämnd och förfarandet i nämnden i mål enligt denna lag samt om verkställighet och överklagande av nämndens beslut finns i lagen (1976:839) om Statens va-nämnd.

I mål enligt denna lag där mark- och miljödomstolen är första instans gäller 56 a–56 d §§ i fråga om rättegångskostnader.

56 a §

I mål om inlösen eller ersättning enligt 39, 40 eller 44 § ska

1. i fråga om rättegångskostnader i mark- och miljödomstolen, huvudmannen svara för rättegångskostnaderna på båda sidor, om inte annat följer av 18 kap. 3 eller 6 § rättegångsbalken, och

2. i fråga om rättegångskostnader i högre rätt

a) huvudmannen svara för sina egna rättegångskostnader och för rättegångskostnad som har uppkommit för motparten genom att huvudmannen har fullföljt talan, om inte annat följer av 18 kap. 6 § rättegångsbalken, och

b) bestämmelserna i 18 kap. rättegångsbalken tillämpas i andra fall än de som avses i a.

56 b §

I andra mål som ska handläggas enligt bestämmelserna om tvistemål i rättegångsbalken än sådana som avses i 56 a § ska vardera parten stå sin rättegångskostnad.

Om en part har handlat på ett sådant sätt som avses i 18 kap. 3 eller 6 § rättegångsbalken eller om det annars finns särskilda skäl, kan parten dock förpliktas att helt eller delvis ersätta motpartens rättegångskostnad.

Trots första och andra styckena ska 18 kap. rättegångsbalken tillämpas i fråga om kostnad för ansökningsavgift.

56 c §

I mål om utdömande av vite ska vardera parten stå sin rättegångskostnad. Bestämmelserna i 18 kap. rättegångsbalken ska dock tillämpas i fråga om kostnad för ansökningsavgift.

56 d §

Om en part enligt 56 a eller 56 b § helt eller delvis ska ersätta motpartens rättegångskostnad och partens ställföreträdare, ombud eller biträde har handlat på ett sådant sätt som avses i 18 kap. 3 eller 6 § rättegångsbalken och därigenom vållat kostnaden helt eller delvis, kan ställföreträdaren, ombudet eller biträdet förpliktas att tillsammans med parten ersätta kostnaden. Rätten kan besluta om detta även om någon part inte yrkar det.

2. För en va-anläggning som förklarats för allmän enligt 31 § den upphävda lagen eller motsvarande bestämmelse i äldre lag och som inte är att anse som allmän enligt 2 § den nya lagen gäller följande.

a) Bestämmelserna i 10–22, 24 och 25 §§, 30 § första stycket, 31 § första och andra styckena, 32 §, 35 § andra stycket, 36–43 och 53–56 §§ den nya lagen *skall* tillämpas i fråga om anläggningen.

b) Bestämmelserna i den upphävda lagen, utom 5 §, 6 §, 12 a § och de bestämmelser som motsvarar de i a) uppräknade bestämmelserna, *skall* tillämpas så länge anläggningen består som allmänförklarad, dock längst till och med den 31 december 2016.

c) Huvudmannen för anläggningen får inte besluta i frågor som rör anläggningens verksamhetsområde. Det som sägs i 7 § den upphävda lagen *skall*, från och med den 1 januari 2007 endast avse huvudmannens skyldigheter för tiden dessförinnan.

a) Bestämmelserna i 10–22, 24 och 25 §§, 30 § första stycket, 31 § första och andra styckena, 32 §, 35 § andra stycket, 36–43 och 53–56 d §§ den nya lagen *ska* tillämpas i fråga om anläggningen.

b) Bestämmelserna i den upphävda lagen, utom 5 §, 6 §, 12 a § och de bestämmelser som motsvarar de i a) uppräknade bestämmelserna, *ska* tillämpas så länge anläggningen består som allmänförklarad, dock längst till och med den 31 december 2016. *Mark- och miljödomstolen prövar mål som avser tillämpning av bestämmelser i den upphävda lagen.*

c) Huvudmannen för anläggningen får inte besluta i frågor som rör anläggningens verksamhetsområde. Det som sägs i 7 § den upphävda lagen *ska*, från och med den 1 januari 2007 endast avse huvudmannens skyldigheter för tiden dessförinnan.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2016.

2.5 Förslag till lag om ändring i lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 2 och 4 §§ och 3 kap. 1 § lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

2 §¹

Ett tekniskt råd ska ha teknisk eller naturvetenskaplig utbildning och erfarenhet av sådana sakfrågor som domstolen prövar.

En särskild ledamot ska ha erfarenhet av sådana sakfrågor som faller inom Naturvårdsverkets, Havs- och vattenmyndighetens, Boverkets eller Lantmäteriets verksamhetsområde *eller* av industriell, kommunal eller areell verksamhet.

En särskild ledamot ska ha erfarenhet av sådana sakfrågor som faller inom Naturvårdsverkets, Havs- och vattenmyndighetens, Boverkets eller Lantmäteriets verksamhetsområde, av industriell, kommunal eller areell verksamhet *eller av vatten- och avloppsfrågor*.

4 §²

I ett mål eller ärende där mark- och miljödomstolen är första instans ska rätten vid huvudförhandling eller sammanträde bestå av en lagfaren domare, som är rättens ordförande, ett tekniskt råd och två särskilda ledamöter. En av de särskilda ledamöterna ska ha erfarenhet av sådana sakfrågor som faller inom Naturvårdsverkets, Havs- och vattenmyndighetens, Boverkets eller Lantmäteriets verksamhetsområde. Den andra särskilda ledamoten ska ha erfarenhet av industriell, kommunal eller areell verksamhet, eller av sådana sakfrågor som faller inom nämnda förvaltningsmyndigheters verksamhetsområden. I stället för en av de särskilda leda-

I ett mål eller ärende där mark- och miljödomstolen är första instans ska rätten vid huvudförhandling eller sammanträde bestå av en lagfaren domare, som är rättens ordförande, ett tekniskt råd och två särskilda ledamöter. En av de särskilda ledamöterna ska ha erfarenhet av sådana sakfrågor som faller inom Naturvårdsverkets, Havs- och vattenmyndighetens, Boverkets eller Lantmäteriets verksamhetsområde *eller av vatten- och avloppsfrågor*. Den andra särskilda ledamoten ska ha erfarenhet av industriell, kommunal eller areell verksamhet, av sådana sakfrågor som faller inom nämnda förvaltningsmyndigheters verksamhetsområden

¹ Senaste lydelse 2011:587.

² Senaste lydelse 2011:587.

Änmärkning: Ändring i 2 kap. 4 § har också föreslagits i lagrådsremissen Ökad endomarbehörighet i tvistemål.

möterna får ytterligare en lagfaren domare eller ett tekniskt råd ingå i rätten, om målets eller ärendets beskaffenhet föranleder det.

eller av vatten- och avloppsfrågor.
I stället för en av de särskilda ledamöterna får ytterligare en lagfaren domare eller ett tekniskt råd ingå i rätten, om målets eller ärendets beskaffenhet föranleder det.

Första stycket gäller också när ett mål eller ärende avgörs i sak utan huvudförhandling eller sammanträde, om inte rätten finner att det är tillräckligt med ordföranden och ett tekniskt råd och parterna samtycker till det eller målet eller ärendet är av enkel beskaffenhet.

Utöver vad som sägs i första stycket får ytterligare en eller två ledamöter ingå i rätten. Utökas rätten med två ledamöter ska den ena ledamoten vara lagfaren domare och den andra tekniskt råd eller särskild ledamot.

3 kap.

1 §

Mål om utövande av miljöfarlig verksamhet, vattenverksamhet, vattenanläggningar och ersättning vid vattenverksamhet samt om utdömande av vite enligt miljöbalken efter särskild ansökan av myndighet prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område verksamheten i huvudsak bedrivs, har bedrivits eller kommer att bedrivs. Mål om utövande av verksamhet vid anläggningar som ingår i ett sammanhängande system för hantering, bearbetning, lagring och slutförvaring av använt kärnbränsle eller kärnavfall prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område någon av anläggningarna ligger eller är avsedd att ligga.

Mål om ersättning vid skada eller intrång enligt 28 kap. 2–5 §§ miljöbalken och vid ingripande av det allmänna enligt miljöbalken prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område skadan eller intrånget i huvudsak har inträffat eller kommer att inträffa.

Mål om ersättning för miljöskador enligt 32 kap. miljöbalken prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område den skadegörande verksamheten i huvudsak bedrivs eller har bedrivits. Den som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet som kan medföra en sådan skada som avses i 32 kap. 3 § miljöbalken kan begära prövning av ersättningsfrågan vid den mark- och miljödomstol inom vars område verksamheten i huvudsak bedrivs eller kommer att bedrivs.

Mål om utdömande av vite enligt plan- och bygglagen (2010:900) efter särskild ansökan av myndighet prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område myndigheten ligger.

Mål som har överklagats till mark- och miljödomstol prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område förvaltningsmyndigheten eller kommunen som först har prövat ärendet ligger, om inte annat följer av bestämmelser som avses i *sjätte* stycket.

Mål som har överklagats till mark- och miljödomstol prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område förvaltningsmyndigheten eller kommunen som först har prövat ärendet ligger, om inte annat följer av bestämmelser som avses i *sjunde* stycket.

Mål enligt lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster eller motsvarande äldre lagstiftning där mark- och miljödomstol är första instans prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område den allmänna eller allmänförklarade va-anläggningen i huvudsak är belägen eller är avsedd att vara belägen.

Särskilda bestämmelser om vilken mark- och miljödomstol som är behörig finns i annan lag.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2016.

3 Ärendet och dess beredning

Regeringen beslutade den 9 december 2010 att tillkalla en särskild utredare med uppgift att analysera verksamheten vid Statens va-nämnd (fortsättningsvis Va-nämnden) och utreda förutsättningarna för att de nya mark- och miljödomstolarna eller annan domstol jämte en eller flera länsstyrelser kan överta nämndens prövning enligt lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster (dir. 2010:133). Utredningen antog namnet Va-nämndsutredningen. I juni 2011 lämnade utredningen sitt betänkande Ny instansordning för va-målen (SOU 2011:53). En sammanfattning av betänkandet finns i *bilaga 1*. Utredningens lagförslag redovisas i *bilaga 2*. Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. Remissvaren och en remissammanställning finns tillgängliga i Miljö- och energidepartementet (dnr M2015/176/Me). En sammanfattning av remissinstansernas synpunkter finns i *bilaga 4*.

Med utgångspunkt i betänkandet och remissinstansernas synpunkter utarbetades i Regeringskansliet (Socialdepartementet) promemorian Förändrad instansordning för va-målen (dnr S2013/7406/PBB). Promemorian innehåller ett samlat förslag med fördjupade bedömningar bl.a. i frågan om huruvida Va-nämnden bör avvecklas och, om så bör ske, hur va-målen fortsättningsvis bör prövas. En sammanfattning av promemorian finns i *bilaga 5*. Promemorians lagförslag redovisas i *bilaga 6*. Promemorian har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 7*. Remissvaren och en remissammanställning finns tillgängliga i Miljö- och energidepartementet (dnr M2015/177/Me).

Regeringen har i 2015 års ekonomiska vårproposition föreslagit att riksdagen godkänner att de ändamål och verksamheter som avser handläggning av ärenden enligt lagen om allmänna vattentjänster och som finansieras från anslaget 1:9 *Statens va-nämnd* under utgiftsområde 18 Samhällsbyggnad, bostadsförsörjning och byggande samt konsumentpolitik flyttas till utgiftsområde 4 Rättsväsendet (prop. 2014/15:100 avsnitt 12.1).

4 Bakgrund och gällande rätt

4.1 Allmänt om Va-nämnden

Va-nämnden inrättades 1970 i samband med ikraftträdandet av lagen (1970:244) om allmänna vatten- och avloppsanläggningar. Lagen ersatte lagen (1955:314) om allmänna vatten- och avloppsanläggningar. Den 1 januari 2007 ersattes 1970 års lag av lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster. Va-nämndens uppgift kom då att avse att pröva mål enligt den sistnämnda lagen.

Det fanns flera skäl till att inrätta nämnden. Ett av dem var att man ville förenkla det tidigare prövningssystemet som bl.a. innebar att vissa typer av ärenden kunde prövas av både länsstyrelse och domstol. Det ansågs viktigt att brukarna av de allmänna vatten- och avloppsanläggningarna fick tillgång till ett ändamålsenligt prövningsförfarande eftersom brukarna ofta befann sig i underläge gentemot anläggningarnas huvudman. Prövningsreglerna borde, enligt departementschefen, vara utformade så att de underlättade skapandet av en enhetlig praxis och undanröjde svårigheterna för huvudman och brukare att avgöra vilken prövningsinstans som är den rätta i det enskilda fallet. Va-nämnden inrättades som en för hela landet gemensam nämnd med exklusiv behörighet att som första instans avgöra tvister i frågor som rör allmänna vatten- och avloppsanläggningar (va-anläggningar). Nämndens beslut gavs samma verkan som domstols dom. Även om Va-nämnden inte fick en formell ställning som domstol, inordnades den i det allmänna domstolssystemet på så vis att avgörandena kunde överklagas till Svea hovrätt, sedermera i dess sammansättning som mark- och miljööverdomstol, och därefter till Högsta domstolen.

För att säkerställa en rättssäker och rättvis process försågs Va-nämnden med stor juridisk och teknisk sakkunskap i de frågor som skulle prövas. Det gav förutsättningar för en gedigen och sakkunnig prövning av det emellanåt tekniskt komplicerade processmaterialet. I första hand var det tänkt att parterna skulle bidra till utredningen men även nämnden kunde ta egna utredningsinitiativ. Nämndens sakliga kompetens och processledning syftade till att väga upp brukarnas svagare ställning i förhållande till motparten.

För Va-nämnden gäller en särskild lag (1976:839) om Statens va-nämnd. Lagen innehåller bestämmelser om nämnden och förfarandet vid nämnden. För nämnden gäller också förordningen (2007:1058) med instruktion för Statens va-nämnd. Enligt 1 § i instruktionen handlägger Va-nämnden mål enligt lagen om allmänna vattentjänster och Va-nämnden ska på begäran av domstol eller länsstyrelse yttra sig i mål eller ärenden om vattenförsörjning och avlopp. För nämndens handläggning gäller därutöver bestämmelserna i förvaltningslagen (1986:223) med undantag för reglerna om omprövning. Eftersom Va-nämndens beslut överklagas till domstol har det ansetts naturligt att nämnden därutöver och i den mån förvaltningslagen inte innehåller några bestämmelser tillämpar rättegångsbalken i den utsträckning som nämnden finner lämpligt.

De materiella regler som Va-nämnden tillämpar finns i lagen om allmänna vattentjänster.

Vid Va-nämnden handläggs under en övergångstid, som sträcker sig till den 31 december 2016, även vissa mål som avser va-anläggningar som allmänförklarats enligt 31 § i 1970 års lag eller motsvarande bestämmelse i 1955 års lag. Det är fråga om allmänna anläggningar som inte har en kommun eller ett kommunalt bolag som huvudman.

4.2 Den närmare lagregleringen

Lagen om Statens va-nämnd

Enligt lagen om Statens va-nämnd prövar nämnden mål enligt lagen om allmänna vattentjänster (1 §). Va-nämnden består enligt 2 § av en ordförande och fem andra ledamöter. Ordföranden ska vara lagfaren och erfaren i domarvärv. Av de övriga ledamöterna ska en ha sakkunskap och erfarenhet i tekniska frågor avseende vatten och avlopp. Två ledamöter ska vara väl förtrogna med förvaltning och skötsel av en allmän va-anläggning. En ledamot ska vara väl förtrogen med bostadsfastigheters värförhållanden och en ledamot med va-förhållanden för annan bebyggelse än bostäder. För ordföranden ska det finnas ersättare och för övriga ledamöter ska det finnas ersättare i den utsträckning det behövs. Av 3 § följer att det är regeringen som utser ordförande, vice ordförande, övriga ledamöter och ersättare i nämnden.

För ordföranden och vice ordföranden, som är förordnade på heltid, finns ersättare som kallas in vid behov. I nämnden finns också annan lagfaren personal, för närvarande tre juristsekreterare, vars främsta uppgifter är att bereda och föredra mål. Ordföranden kan också överläta viss annan handläggning till dem. Vidare finns kanslipersonal.

Enligt 1 § förordningen (2007:1058) med instruktion för Statens va-nämnd handlägger nämnden mål enligt lagen om allmänna vattentjänster. Nämnden har även till uppgift att på begäran av domstol eller länsstyrelse yttra sig i mål eller ärenden om vattenförsörjning och avlopp.

Nämnden är enligt 6 § lagen om Statens va-nämnd beslutsför med ordföranden ensam (1) vid förberedande åtgärd, vid prövning av fråga om avvisning eller avskrivning av mål eller vid handläggning av överklagande av nämndens beslut, (2) när talan i målet medgetts eller parterna endast begär stadfästelse av förlikning, vid meddelande av interimistiska beslut enligt 15 § samt vid prövning av fråga om att överlämna ett mål till annan myndighet enligt lagen (1991:852) om betalningsföreläggande för fordringar i arbetstvister och fordringar som ska prövas av Va-nämnden, och (3) när saken är uppenbar eller målet är av enkel beskaffenhet.

Handläggningen får efter delegation från ordföranden utföras av en annan lagfaren tjänsteman som förordnats av nämnden till det.

Enligt 7 § ska rättegångsbalkens regler om omröstning i tvistemål också tillämpas på avgörande av nämnden. Ordföranden ska dock säga sin mening först.

Förfarandereglerna vid Va-nämnden har utformats så att handläggningen ska vara domstolsliknande men ändå äga rum under något friare former än en domstolsprocess. I praktiken sker handläggningen på ungefär samma sätt som gäller för handläggningen av tvistemål vid tingsrätt, men mindre formbundet. Handläggningen kan delas in i ett förberedande skede och ett där avgörandet träffas.

I 8–18 §§ finns bestämmelser om förfarandet vid nämnden. Enligt 8 § väcks således talan hos nämnden genom ansökan, som ska vara skriftlig och förutom uppgift om parternas namn, hemvist och den berörda fastigheten innehålla sökandens yrkanden och de grunder som åberopas. Om

ansökan inte uppfyller dessa grundläggande förutsättningar för prövning av tvisten, ska nämnden förelägga sökanden att avhjälpa bristerna. Om förelägganden inte följs, kan nämnden avvisa ansökan. Om ansökan inte avvisas, ska nämnden enligt 9 § ge motparten tillfälle att inom viss tid skriftligen yttra sig över den.

Någon ansökningsavgift tas inte ut hos Va-nämnden.

Om det behövs för frågans avgörande, ska nämnden hålla förhandling som ska ske på en plats som är välbelägen för parterna. Om sökanden trots kallelse inte infinner sig, ska målet avskrivas. Motparten kan vid vite föreläggas att infinna sig (10 §).

Av 11 § framgår att nämnden ska klarlägga tvistefrågorna och vara verksam för att målet ska utredas samt söka förlikna parterna. Enligt 12 § ska besiktning äga rum på platsen om det finns behov av det. Vidare anges att nämnden vid behov kan anlita sakkunnig för särskild utredning. Nämnden kan också kalla in en särskilt insatt person för att höras i ett mål.

Enligt 14 § ska, i mål om inlösen enligt 39, 40 eller 44 § lagen om allmänna vattentjänster, huvudmannen svara för kostnaderna på ömse sidor vid nämnden. Bestämmelserna i 18 kap. 6 och 8 §§ rättegångsbalken ska då tillämpas. Det innebär bl.a. att om part genom vårdslöshet eller försummelse vållat motparten kostnad är den vållande parten skyldig att ersätta sådan kostnad. Vidare ska ersättning inte lämnas för kostnad som inte varit skäligen påkallad. I andra mål kan på begäran av en part och om det finns särskilda skäl, parten tillerkännas ersättning av motparten för kostnad vid nämnden.

Nämnden kan under handläggningen av ett mål fatta interimistiskt gällande beslut (15 §). I nämndens beslut ska det enligt 16 § anges om part kan föra talan mot beslutet och vad parten då har att iakttä. Av bestämmelsen framgår vidare att nämndens beslut ska meddelas så snart som möjligt sedan utredningen avslutats.

Vid nämndens sammanträden och vid besiktning ska det föras protokoll (17 §).

Nämnden kan vid tillämpning av flera av bestämmelserna i lagen besluta om förelägganden vilka i sin tur kan förenas med vite.

I 19–23 §§ finns bestämmelser om överklagande varvid det bl.a. anges att vissa beslut får överklagas särskilt medan andra enbart får överklagas i samband med slutligt beslut. Nämndens beslut får verkställas som domstols dom (19 §). Av 20 § framgår att nämndens beslut överklagas hos Svea hovrätt vars prövning sker i dess sammansättning som mark- och miljööverdomstol. Den som vill överklaga ska enligt 21 § göra det inom tre veckor från den dag då klaganden fick del av beslutet. Vid överklagande av ett beslut genom vilket saken avgörs, tillämpas som huvudregel bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av tingsrätts domar i tvistemål. Vid överklagande i mål om inlösen eller ersättning enligt 14 § ska dock huvudmannen enligt 22 § alltid själv bära såväl sina egna kostnader som kostnader som åsamkats motparten genom att huvudmannen fullföljt talan. Detta gäller dock inte kostnader som avses i 18 kap. 6 och 8 §§ rättegångsbalken. Prövningstillstånd krävs inte för att hovrätten ska pröva nämndens beslut.

Lagen om allmänna vattentjänster

Lagen om allmänna vattentjänster trädde i kraft den 1 januari 2007 och ersatte då den tidigare gällande lagen om allmänna vatten- och avloppsanläggningar. Jämfört med den äldre lagen har hänsynen till miljön fått en mera framträdande plats och tillämpningen av vissa skadeståndsregler har vidgats. Vidare har lagen om allmänna vattentjänster en modernare språklig utformning och redaktionell struktur. Med vattentjänster avses i lagen vattenförsörjning och avlopp (va).

Lagen bygger på principen att tillgången till vattentjänster som dricks- vatten och avlopp är ett primärbehov och en förutsättning för en tillfredsställande levnadsstandard. Av lagens inledande bestämmelser framgår bl.a. att lagen syftar till att säkerställa vattenförsörjning och att avlopp ordnas i ett större sammanhang, om det behövs med hänsyn till skyddet för människors hälsa eller miljön (1 §). Av 3 § framgår att det bara är kommuner eller kommunala bolag som kan vara huvudmän för allmänna va-anläggningar.

Av 6 § framgår att om det med hänsyn till skyddet för människors hälsa eller miljön behöver ordnas vattenförsörjning eller avlopp i ett större sammanhang för viss bebyggelse eller blivande bebyggelse ska kommunen bestämma det verksamhetsområde inom vilket vattentjänsten eller vattentjänsterna ska ordnas. Kommunen ska också se till att behovet snarast, och så länge det finns kvar, tillgodoses i verksamhetsområdet genom en allmän va-anläggning. Uttrycket ”i ett större sammanhang” innebär att det måste röra fler än bara ett fåtal fastigheter. I praxis har det ansetts att det åtminstone behövs en något så när samlad bebyggelse av 20–30 fastigheter som underlag för en allmän va-anläggning, om det inte handlar om att foga en eller ett par fastigheter till ett redan befintligt, angränsande verksamhetsområde. För att miljöskyddsrekvisitet ska vara uppfyllt krävs att det kan förväntas att den allmänna va-anläggningen förhindrar eller åtminstone väsentligt motverkar påtagliga olägenheter för miljön. Enligt praxis har kommunen ansetts vara skyldig att bygga ut den allmänna va-anläggningen för att skydda en akut hotad arts fortbestånd liksom för att skydda vattenmiljön i omvandlingsområden. Miljöhänsynen i lagen får främst betydelse i omvandlingsområden och fritidshusområden samt när det gäller utbyggnaden av dagvattenanläggningar i tätbebyggda områden. Kommunens beslut om verksamhetsområdets omfattning eller utvidgning kan endast överklagas enligt kommunallagens regler om laglighetsprövning.

En allmän va-anläggning ska ordnas och drivas så att den uppfyller de krav som kan ställas med hänsyn till skyddet för människors hälsa och miljön och med hänsyn till intresset av en god hushållning med naturresurser (10 §). Om en allmän va-anläggning innebär att vattentjänster tillhandahålls genom ledningsnät för vattenförsörjning eller avlopp, ska huvudmannen för varje fastighet inom verksamhetsområdet bestämma en förbindelsepunkt som, om det inte finns skäl för en annan placering, ska vara belägen i fastighetens omedelbara närhet (12 §). Huvudmannen ska vidare enligt 13 § bl.a. ordna ledningar och andra anordningar för vattenförsörjning till eller avlopp från varje förbindelsepunkt.

Som huvudregel gäller enligt 16 § att en fastighetsägare har rätt att använda en allmän va-anläggning om fastigheten är belägen inom verksam-

hetsområdet och behöver en vattentjänst och behovet inte kan tillgodoses bättre på annat sätt. I 21 § finns bestämmelser som sätter gränser för en fastighetsägares användning av en allmän va-anläggning. Dessa innebär bl.a. att fastighetsägaren inte får använda anläggningen på ett sätt som innebär att avloppet tillförs vätskor, ämnen eller föremål som kan inverka skadligt på ledningsnätet eller anläggningens funktion eller på annat sätt medför skada eller olägenhet. Enligt 22 § kan huvudmannen i vissa fall teckna avtal med en fastighetsägare om särskilda villkor för användningen av en va-anläggning.

En fastighetsägare ska betala avgifter för en allmän va-anläggning, om fastigheten finns inom verksamhetsområdet och behovet av anläggningen inte kan tillgodoses bättre på annat sätt (24 §). Avgiften ska bl.a. avse sådana vattentjänster som tillhandahålls genom en förbindelsepunkt (25 §). Enligt 29 § får avgifter bestämmas som anläggningsavgifter och brukningsavgifter. Avgifterna får inte överskrida det som behövs för att täcka de kostnader som är nödvändiga för att ordna och driva va-anläggningen (30 §), självkostnadsprincipen. Avgifterna ska bestämmas så att kostnaderna fördelas på de avgiftsskyldiga enligt vad som är skäligt och rättvist. Om kostnaderna för vissa fastigheter i beaktansvärd omfattning avviker från andra fastigheter, ska avgifterna bestämmas med hänsyn till skillnaderna (31 §).

Anläggningsavgifterna ska bestämmas så att en fastighetsägare inte behöver betala mer än vad som motsvarar fastighetens andel av kostnaden för att ordna va-anläggningen (32 §). Enligt 33 § ska som huvudregel brukningsavgifterna, som är avsedda att täcka anläggningens drift och underhåll, bestämmas efter grunder som är lika oavsett när på året va-anläggningen används.

Avgifternas belopp och hur avgifterna ska beräknas ska framgå av en taxa. Kommunen får meddela föreskrifter om taxan. Kommunens beslut i fråga om taxan kan inte överklagas i annan ordning än enligt kommunallagens regler om laglighetsprövning. Kommunen får överlåta åt huvudmannen att bestämma avgifternas belopp enligt beräkningsgrunder i kommunens taxeföreskrifter (34 §). Avgifterna ska enligt 35 § betalas till kommunen eller huvudmannen på begäran. I 36 § finns bestämmelser om att en anläggningsavgift under vissa förutsättningar ska fördelas på årliga betalningar.

Det finns inget hinder mot att kommunerna skattefinansierar sin va-verksamhet men de flesta kommuner strävar i dag mot en full avgiftsfinansiering. Va-verksamheten får inte gå med vinst men det finns å andra sidan ett visst utrymme för att avsätta eventuella överskott till framtida investeringar som kommer hela va-kollektivet till godo.

Bestämmelserna i 39 § anger att huvudmannen i vissa fall har rätt att lösa in en enskild anläggning som kan användas i den allmänna va-anläggningen. Huvudmannen är enligt 40 § skyldig att lösa in en enskild anläggning om den blir onyttig till följd av att kommunen ordnar eller utvidgar en allmän va-anläggning. Enligt 41 § har huvudmannen i vissa fall rätt till tillträde för undersökning, installation och underhåll.

Huvudmannen får enligt 43 § under vissa omständigheter stänga av vattenförsörjningen till en fastighet på grund av att fastighetsägaren åsidosatt sin skyldighet att betala en avgift.

I 44–49 §§ finns bestämmelser om skadestånd m.m. Bland annat ska huvudmannen i vissa fall ersätta fastighetsägaren för den skada som en inskränkning medför. Vidare ska huvudmannen ersätta vissa översvämnings-skador. I det fall huvudmannen orsakat viss skada ska huvudmannen återställa det som rubbats eller fullgöra det som eftersatts och ersätta skadan. Om å andra sidan huvudmannen av en fastighetsägare orsakats viss skada, ska fastighetsägaren återställa det som rubbats eller fullgöra det som eftersatts och ersätta skadan.

Länsstyrelsen utövar tillsyn över kommunens skyldighet att tillgodose behovet av vattentjänster. Länsstyrelsen får förelägga kommunen att fullgöra skyldigheten. Ett sådant föreläggande får förenas med vite (51 §). Länsstyrelsens beslut om föreläggande får enligt 52 § överklagas av kommunen hos Va-nämnden. Länsstyrelsens beslut att inte utfärda föreläggande om verksamhetsområde kan inte överklagas. I stället kan en enskild fastighetsägare ansöka och yrka hos Va-nämnden att fastigheten ska inordnas i verksamhetsområdet.

I 52–57 §§ finns bestämmelser om överklagande och prövning av va-frågor. Som redan angetts får länsstyrelsens beslut om föreläggande enligt 51 § överklagas av kommunen till Va-nämnden (52 §). Va-nämnden prövar enligt 53 § i övrigt mål om frågor som regleras i lagen om allmänna vattentjänster, se avsnitt 4.4. Nämndens förelägganden får förenas med vite. Frågor om utdömmande av vite prövas av nämnden självmant eller efter ansökan. I 56 § anges att bestämmelser om Va-nämnden och förfarandet i nämnden i mål enligt lagen om allmänna vattentjänster samt om verkställighet och överklagande av nämndens beslut finns i lagen om Statens va-nämnd.

Av 57 § framgår att trots bestämmelserna i 2 kap. 1 § kommunallagen (1991:900) om anknytning till kommunens område eller dess medlemmar får en kommun under vissa förhållanden sköta driften av en allmän va-anläggning i andra kommuner.

Lagen om betalningsföreläggande för fordringar i arbetstvister och fordringar som skall prövas av Statens va-nämnd

Enligt 2 § lagen om betalningsföreläggande för fordringar i arbetstvister och fordringar som skall prövas av Statens va-nämnd får en ansökan om betalningsföreläggande göras hos Kronofogdemyndigheten även i fråga om fordran på avgift till huvudmannen för en allmän vatten- och avloppsanläggning i sådana fall där en tvist om anspråket ska prövas av Va-nämnden.

4.3 Något om de nya mark- och miljödomstolarna

Till följd av riksdagens beslut med anledning av regeringens proposition Mark- och miljödomstolar (prop. 2009/10:215, bet. 2009/10:JuU27, rskr. 2009/10:364) finns det, sedan den 2 maj 2011, fem mark- och miljödomstolar som prövar miljömål, mål enligt plan- och bygglagen (2010:900) och fastighetsmål. De nya domstolarna prövar mål som enligt tidigare ordning handlagts i miljödomstol, huvuddelen av de mål enligt plan- och bygglagen som enligt tidigare ordning handlagts i förvaltningsrätt och

hos regeringen samt huvuddelen av de mål som enligt tidigare ordning handlagts i fastighetsdomstol. Syftet med reformen har varit att förenkla, samordna och effektivisera handläggningen och prövningen av sådana mål. De nya mark- och miljödomstolarna tillhör tingsrätterna i Umeå, Östersund, Nacka, Växjö och Vänersborg.

Ett mål eller ett ärende i mark- och miljödomstolen inleds genom stämning eller ansökan eller genom att en förvaltningsmyndighets eller en kommuns beslut överklagas. Mark- och miljödomstolarnas domar kan överklagas till Mark- och miljööverdomstolen vid Svea hovrätt om inte annat är föreskrivet. Mark- och miljööverdomstolens domar kan i sin tur överklagas till Högsta domstolen om inte annat är föreskrivet.

De processuella reglerna för mark- och miljödomstolarna har samlats i lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar. Lagen innehåller bl.a. regler om domstolarnas sammansättning och forumregler. Här följer en kort sammanfattning av bestämmelserna i lagen om mark- och miljödomstolar.

Domstolarnas tillgång till särskild kompetens

Av lagen om mark- och miljödomstolar framgår bl.a. att i mark- och miljödomstolen och i Mark- och miljööverdomstolen ska det finnas lagfarna domare och tekniska råd. I mark- och miljödomstolen dömer också särskilda ledamöter. Ett tekniskt råd ska enligt lagen ha teknisk eller naturvetenskaplig utbildning och erfarenhet av sådana sakfrågor som domstolen har att pröva. En särskild ledamot ska ha erfarenhet av sådana sakfrågor som faller inom Naturvårdsverkets, Havs- och vattenmyndighetens, Boverkets och Lantmäteriets verksamhetsområde eller av industriell, kommunal eller areell verksamhet.

Sammansättningen i mark- och miljödomstol

I mål där mark- och miljödomstolen är första instans består domstolen som huvudregel av en lagfaren domare, ett tekniskt råd och två särskilda ledamöter vid huvudförhandling och när målen annars avgörs i sak. När ett mål eller ärende avgörs på handlingarna behöver rätten enbart bestå av en lagfaren ledamot och ett tekniskt råd, om parterna samtycker till det eller målet eller ärendet är av enkel beskaffenhet. I vissa andra mål får rätten förstärkas med ytterligare en lagfaren domare eller ett tekniskt råd. Vid handläggning av mål som inte innebär att målet avgörs i sak eller vid sammanträde för muntlig förberedelse får rätten bestå av en lagfaren domare. Detsamma gäller vid huvudförhandling i fall som avses i 1 kap. 3 a § andra och tredje styckena rättegångsbalken. Finns det skäl för det får rätten även i dessa fall förstärkas med en lagfaren ledamot eller ett tekniskt råd.

I mål som har överklagats till mark- och miljödomstolen ska rätten, som huvudregel när målen avgörs i sak, bestå av en lagfaren domare och ett tekniskt råd. Rätten får utökas om målets svårighetsgrad eller omfattning föranleder det. Vid handläggning av mål som inte innebär att målet avgörs i sak eller vid avgörande i sak i sådana mål som är av enkel beskaffenhet får rätten bestå av enbart en lagfaren domare.

Sammansättningen i Mark- och miljööverdomstolen

Mark- och miljööverdomstolen ska bestå av minst fyra ledamöter av vilka minst tre ska vara lagfarna domare. Ett tekniskt råd ska som huvudregel delta i rätten. Vid behandling av frågor om prövningstillstånd ska Mark- och miljööverdomstolen bestå av tre lagfarna ledamöter. Vid behov kan ett tekniskt råd ingå i rätten i stället för en av de lagfarna ledamöterna. Vid avskrivning av mål efter återkallelse får Mark- och miljööverdomstolen bestå av en lagfaren domare.

Administrativ indelning och forumbestämmelser

Mark- och miljödomstolornas indelning i domsområden har anpassats till den administrativa indelningen av landet, vilket är en ändring jämfört med miljödomstolorna vars domsområden var indelade efter naturgeografiska förhållanden.

Lagen om mark- och miljödomstolar ger möjlighet för en mark- och miljödomstol att under vissa förutsättningar lämna över ett mål eller ärende till en annan sådan domstol.

Handläggning av mål och ärenden i mark- och miljödomstolorna

Rättegångsbalkens regler gäller som utgångspunkt för de mål där mark- och miljödomstolen utgör första instans, medan bestämmelserna i lagen (1996:242) om domstolsärenden gäller som utgångspunkt i de mål som har överklagats till en mark- och miljödomstol.

Mål om utdömmande av vite handläggs i mark- och miljödomstolen och i Mark- och miljööverdomstolen enligt reglerna för mål som överklagats till mark- och miljödomstolen om inte annat är föreskrivet.

För de mål som inleds i mark- och miljödomstolen som första instans, kan överklagande ske enligt vanliga regler till Mark- och miljööverdomstolen och vidare till Högsta domstolen. Huvudregeln för mål som inlett i mark- och miljödomstolen genom överklagande är att Mark- och miljööverdomstolen är sista instans och att dess avgöranden inte kan överklagas. För att tillgodose behovet av prejudikatbildning för vissa mål har dock en s.k. ventil införts. Ventilen innebär att Mark- och miljööverdomstolen under vissa förutsättningar får tillåta att en dom får överklagas till Högsta domstolen.

Undersökning på platsen och syn

Om det är lämpligt kan rätten uppdra åt en eller flera ledamöter att göra en undersökning på platsen. En sådan undersökning är möjlig inom ramen för handläggningen av alla måltyper. Parterna ska då ges tillfälle att närvara vid undersökningen. Om det behövs ska domstolen hålla syn på stället. Bestämmelsen är tillämplig för alla mål, såväl de mål där mark- och miljödomstolen är första instans som de mål som har överklagats dit.

4.4 Va-nämndens verksamhet

Måltyper vid Va-nämnden

Va-nämnden prövar frågor som regleras i lagen om allmänna vattentjänster. Nämnden prövar överklaganden av länsstyrelsens beslut om föreläggande mot en kommun att fullgöra sin skyldighet enligt 6 § att tillgodose behovet av vattentjänster (52 §). De övriga mål om frågor som regleras i lagen och som Va-nämnden enligt 53 § ska pröva preciseras ursprungligen i den lagrådsremiss som föregick regeringens proposition Allmänna vattentjänster (prop. 2005/06:78). I lagrådsremissen föreslog regeringen att det i 53 § skulle anges att Va-nämnden prövar mål om

- kommunens skyldighet enligt 6 § att tillgodose behovet av vattentjänster,
- tillgodoseende av allmänna intressen enligt 10 § andra stycket,
- fastighetsägarens rätt att använda en allmän va-anläggning,
- tillämpning eller tolkning av bestämmelserna i 21 och 22 §§ om användningen av en allmän va-anläggning eller av föreskrifter som meddelats med stöd av 23 §,
- fastighetsägarens skyldighet att betala avgifter för allmänna vattentjänster,
- avgiftsskyldighet enligt 27 §,
- tillämpning eller tolkning av den taxa som avses i 34 §,
- fordran som avser en anläggningsavgift eller en brukningsavgift,
- giltigheten eller rätta innebörden av avtal mellan huvudmannen och fastighetsägaren som rör en allmän va-anläggning, användningen av anläggningen eller avgifter för anläggningen eller användningen,
- villkoren för användningen av en allmän va-anläggning i frågor som inte är reglerade taxeföreskrifter, allmänna bestämmelser eller avtal,
- inlösen eller ersättning enligt 39 och 40 §§,
- ersättning enligt bestämmelserna i 44–47 §§,
- återbetalning enligt 49 §, och
- andra frågor om vattentjänster som omfattas av lagen.

Lagrådet konstaterade dock att förslaget innebar att alla tvistefrågor som avsågs i den nya lagen skulle kunna prövas av nämnden. Lagrådet förordade därför att paragrafen skulle ges den nu gällande lydelsen: ”Statens va-nämnd prövar i övrigt mål om frågor som regleras i denna lag eller i föreskrifter som meddelats med stöd av lagen.”

De vanligaste typerna av mål som Va-nämnden handlägger gäller frågor om fastighetsägares skyldighet att betala avgifter samt frågan om avgiftens skäligen storlek.

I ett mål om avgifter kan ett avgiftskrav ogillas om grunden för avgiftsuttaget, dvs. taxeföreskrifterna eller taxan, bedöms vara oförenlig med lagen om allmänna vattentjänsters avgiftsregler. Va-nämnden kan dock inte göra någon allmän prövning av taxans giltighet utan prövningen avser om taxan kan tillämpas på en viss fastighetsägare eller en bestämd grupp av användare. Även om nämndens avgörande formellt är begränsat till den användare som tvisten rör, blir resultatet i praktiken ofta detsam-

ma som om en allmän prövning hade ägt rum. Kommunen antas anpassa sina föreskrifter till den rättspraxis som utvecklas.

Mål om brukningsavgifter är också relativt vanliga och de kan avse t.ex. jämkning vid oavsiktlig överförbrukning, vattenmätares tillförlitlighet eller schablonmässigt beräknad förbrukning. Det är inte ovanligt att dessa mål initieras som ett betalningsföreläggande hos Kronofogdemyndigheten enligt lagen om betalningsföreläggande för fordringar i arbetstvister och fordringar som skall prövas av Statens va-nämnd. Som påtryckningsmedel för att betala brukningsavgifterna kan kommunen besluta om vattenavstängning. Fastighetsägaren kan i sådana fall ansöka om inhibition av beslutet hos Va-nämnden.

Huvudmannen för en allmän va-anläggning eller en enskild fastighetsägare kan väcka talan direkt vid Va-nämnden och yrka att en grupp av fastigheter eller en viss fastighet ska ingå i ett verksamhetsområde. Va-nämnden får i dessa fall inte bestämma verksamhetsområdet eftersom det endast är kommunen som kan göra det. Prövningen ska i stället avse fastställelse av om kommunens beslut om verksamhetsområdets avgränsning är förenligt med kommunens skyldigheter och andra krav som följer av lagens bestämmelser. I mål avseende verksamhetsområde inhämtar Va-nämnden ofta yttrande från länsstyrelsen. Om nämnden kommer fram till att kommunen inte har fullgjort sina skyldigheter, ska nämnden förelägga kommunen att göra det. Genom lagen om allmänna vattentjänster har Va-nämnden fått en uttrycklig rätt att förena ett åtgärdsföreläggande med vite. Va-nämnden kan även på eget initiativ eller efter ansökan döma ut de viten som har förelagts enligt vattentjänstlagen.

Tvister kan även avse frågan om huruvida en fastighet ligger inom ett verksamhetsområde eller inte. De kan också gälla frågan om huruvida huvudmannen kan få anstånd med utförandet av en anläggning eller om en fastighet verkligen har behov av vattentjänster. Mål om avgiftsskyldighet för anläggningsavgifter för avlopp hör som nämnts till de mera frekvent förekommande måltyperna vid Va-nämnden.

Frågor om användningsrätt och avgiftsskyldighet kan i vissa fall regleras genom avtal. När parterna inte är överens om avtalets giltighet eller rätta innebörd kan dessa frågor komma att prövas av Va-nämnden.

I ett va-förhållande kan en fastighetsägare orsaka huvudmannen skada, liksom huvudmannen kan orsaka en fastighetsägare skada. Typiska skador i va-förhållandet är översvämningsskador där vatten tränger in på en fastighet via ledningsnätet. I denna typ av mål behövs ofta en utredning av hur va-anläggningen är konstruerad, vad den har för kapacitet och hur underhåll och tillsyn skett. Huvudmannen kan i dessa fall bli skadeståndsskyldig om ledningarna t.ex. varit otillräckligt dimensionerade eller igensatta på grund av eftersatt underhåll. Fastighetsägarnas ansvar gäller skador som uppkommit vid användningen av den allmänna anläggningen i strid mot vad som följer av lagstiftningen. Som exempel kan nämnas ett uppsåttligt utsläpp av olja i avloppet. Förutom regler om skadestånd innehåller lagen om allmänna vattentjänster även möjligheter att kräva rättelse eller fullgörelse. Skadeståndsmål är tämligen frekventa hos Va-nämnden. Sådana mål involverar ofta tekniska frågor om skadans uppkomst och ansvaret för skadeförloppet samt frågor om skadeståndets storlek och andra frågor som är typiska för skadeståndsrätten såsom kausalitet och medvållande.

Vid utbyggnad av en allmän va-anläggning finns ibland ett befintligt ledningsnät som kan införlivas i den allmänna anläggningen. Huvudmannen kan då begära att få överta ledningarna mot skäligen ersättning. En utbyggnad av en allmän va-anläggning kan också medföra att en fastighets enskilda anläggning blir onyttig när fastigheten ansluts till den allmänna va-anläggningen. Under vissa förutsättningar, bl.a. med hänsyn till den enskilda anläggningens ålder och utformning, kan fastighetsägaren kompenseras för onyttigblivna anordningar. Även hithörande typ av frågor är exempel på måltyper som i dag handläggs av Va-nämnden.

4.5 Va-nämndens handläggning

Va-nämndens sammansättning, organisation och kompetens m.m. har beskrivits i inledningen av avsnitt 4.2. I det följande görs en kortfattad redogörelse för nämndens handläggning av de mål och ärenden som nämnden prövar.

Förfarandet

Reglerna om förfarandet vid Va-nämnden har utformats så att handläggningen ska vara domstolsliknande men ändå äga rum under något friare former än en domstolsprocess. I praktiken sker handläggningen på ungefär samma sätt som gäller för handläggningen av tvistemål vid tingsrätt, men mindre formbundet. Handläggningen kan delas in i ett förberedande skede och ett där avgörandet träffas.

Talan väcks hos nämnden genom ansökan, som ska vara skriftlig och förutom uppgift om parternas namn, hemvist och den berörda fastigheten innehålla sökandens yrkanden och grunderna för detta. Om ansökan inte uppfyller dessa grundläggande förutsättningar för prövning av tvisten, ska nämnden förelägga sökanden att avhjälpa bristerna. Följs inte föreläggandet, kan nämnden avvisa ansökan. Om ansökan inte avvisas, ska nämnden ge motparten tillfälle att inom viss tid skriftligen yttra sig över den. Någon ansökningsavgift tas inte ut hos Va-nämnden.

Muntliga förberedelser

De föredragande sekreterarna sköter handläggningen av ärendena och ser till att kommunikering sker av ingivna handlingar. Efter den inledande skriftväxlingen tar man ställning till om det behövs en muntlig förberedelse i ärendet. I mål som är av någon beskaffenhet hålls i regel ett sammanträde i form av muntlig förberedelse. Denna handläggningsform är inte reglerad i lagen om Statens va-nämnd, men har utvecklats hos nämnden enligt formerna för vad som gäller i allmän underrätt. Vid sammanträdet består nämnden av ordföranden ensam men vid behov kan även någon av de tekniska ledamöterna delta. Vid den muntliga förberedelsen deltar förutom parterna för det mesta en ordförande och en juristsekreterare. Under sammanträdet ska tvistefrågorna och parternas ståndpunkter klarläggas och parterna får närmare ange vilka omständigheter och vilken utredning de åberopar i målet. Utredningsinitiativ kan även komma från nämndens sida. Sammanträdet hålls på en plats som är välbelägen för

parterna. Om sökanden inte inställer sig vid förhandlingen, avskrivs målet. Motparten kan kallas vid vite.

Ett av syftena med förberedelsen är att ta reda på om det finns någon möjlighet att förlika parterna. Om parterna kan förlikas avslutas ärendet oftast genom att det skrivs av eller i vissa fall genom en stadfäst förlikning, också det enligt den ordning som gäller i allmän domstol.

För varje muntlig förberedelse upprättas ett protokoll över det som kommit fram under förberedelsen. Protokollet skickas till parterna efter sammanträdet.

Formerna för avgörande med ordinarie sammansättning

Nämnden avgör målen genom föredragning eller vid huvudförhandling. Inte heller formerna för huvudförhandling regleras närmare i lagen om Statens va-nämnd, utan också här har förfarandet i allmän underrätt fått tjäna som förebild. I praxis har stor hänsyn tagits till parternas uppfattning om behovet av att hålla huvudförhandling. Oftast har varken parterna eller nämnden ansett det vara nödvändigt med huvudförhandling efter det att parterna haft möjlighet att utveckla sin talan vid den muntliga förberedelsen, men huvudförhandling förekommer regelmässigt tre till fyra gånger per år när det är fråga om muntlig bevisning som ska tas upp. Det är nästan undantagslöst i mål om skadestånd som huvudförhandling förekommer, även om många sådana mål avgörs efter föredragning sedan muntlig förberedelse ägt rum.

Beslut av ensam domare

Nämnden är enligt 6 § lagen om Statens va-nämnd beslutsför med ordföranden ensam vid förberedande åtgärder samt vid prövning av fråga om avvísning eller avskrivning av mål eller vid handläggning av överklagande av nämndens beslut. Vidare kan ordföranden ensam fatta beslut när talan i målet medgetts eller parterna endast begär stadfästelse av en förlikning, vid meddelande av interimistiskt beslut samt vid prövning av en fråga om att överlämna ett mål till en annan myndighet enligt lagen om betalningsföreläggande för fordringar i arbetstvister och fordringar som skall prövas av Statens va-nämnd. Nämnden är också beslutsför med ordföranden ensam när saken är uppenbar eller målet är av enkel beskaffenhet. Även om bestämmelsen i sistnämnda fall ska tillämpas restriktivt kan ordföranden avgöra rättsfrågor med begränsad räckvidd som ensamdomare. En förutsättning är dock att avgörandet inte är av betydelse för rättstillämpningen i andra mål. Beslut med praxisbildande effekt ska alltid fattas av nämnden i ordinarie sammansättning. Handläggningen av mål som ensamdomare delegeras regelmässigt till de lagfarna juristsekreterarna vid nämnden.

Va-nämndens utredning i målen

Tyngdpunkten i den rättsliga prövningen av de va-tekniska frågorna ligger hos nämnden och nämndens prövning ska grundas på en allsidig utredning. Målen kännetecknas ibland av att de innehåller problem som kräver teknisk sakkunskap för att kunna lösas. I mål mellan va-huvudmannen och en enskild fastighetsägare är det normalt bara huvudmannen som har kunskapen om va-förhållandena och möjligheten att utreda dem.

Mot denna bakgrund har det ansetts vara nödvändigt att nämnden inte enbart är hänvisad till den utredning som parterna lägger fram. Nämnden måste därför vid behov själv kunna sörja för kompletterande utredning. Enligt 11 § lagen om Statens va-nämnd åläggs nämnden att klarlägga tvistefrågorna och vara verksam för att målen ska utredas. I rättspraxis finns exempel där Va-nämnden utövat en kraftfull materiell processledning i fall som annars sannolikt inte skulle blivit materiellt prövade.

Som ett led i nämndens utredningsskyldighet kan nämnden eller ledamot av nämnden verkställa besiktning på plats. Vidare kan nämnden vid behov anlita en sakkunnig för särskild utredning. Nämnden kan även enligt 13 § lagen om Statens va-nämnd förelägga en person som är insatt i saken att höras inför nämnden.

Rättegångskostnader

Bestämmelserna om rättegångskostnader i 14 § lagen om Statens va-nämnd innebär att va-anläggningens huvudman i princip ska svara för kostnaderna på ömse sidor vid nämnden när det gäller mål om inlösen eller ersättning enligt 39, 40 eller 44 § lagen om allmänna vattentjänster. I andra mål ska vardera parten enligt huvudregeln stå sina egna kostnader. Bara om det finns särskilda skäl kan en part tillerkännas ersättning av motparten. Särskilda skäl för ett sådant avsteg från huvudregeln kan exempelvis vara att kostnad har orsakats av försummelse från motpartens sida. Regeln om rätt till kostnadsersättning bara när det finns särskilda skäl utgår från att det normalt är huvudmannen som svarar för utredningen i va-målen. Huvudmannen är den som har utredningskapaciteten och som därför också har ålagts bevisbördan för flertalet relevanta omständigheter. Det förekommer också att fastighetsägaren är bevisskyldig för vissa viktiga omständigheter som fastighetsägaren inte kan räkna med att huvudmannen ska reda ut. Det gäller till exempel vilken skada på fastigheten som drabbat fastighetsägaren och hur skadeståndet ska beräknas. I praxis har det ansetts att det finns särskilda skäl för rätt till kostnadsersättning för fastighetsägaren i de fall fastighetsägaren, till skillnad från det normala i va-mål, fått bära en tung utredningsbörda om exempelvis skadeorsaken. Även i s.k. pilotmål av stort allmänt intresse för andra brukare och huvudmän har praxis gett fastighetsägaren rätt till kostnadsersättning.

4.6 Antalet mål

Inkomna och överklagade mål

Antalet inkomna ansökningar till Va-nämnden har ökat under de sex år (2008–2013) som studerats, se tabell 1. Ansökningarna registreras normalt som ett separat mål för varje fastighet. Det gör att en och samma fråga kan komma att registreras som flera ansökningar om det är flera fastighetsägare som gör ansökan. Sådana mål kan sedermera ofta komma att handläggas gemensamt. Så kan t.ex. bli fallet när en va-anläggning byggs ut till ett omvandlingsområde eller fritidshusområde och kommunen avser att tillämpa en s.k. särtaxa, dvs. en taxa som oftast innebär en högre anläggningsavgift än vad som är normalt när det gäller övriga

abonnenter i kommunen. I sådana fall är det inte ovanligt att alla fastighetsägare i området protesterar och att det blir många mål som avser en och samma fråga. Under 2011 kom det t.ex. in ett ärende från Kristianstads kommun som avsåg 119 ansökningar om prövning. På motsvarande sätt kom det under 2012 in ett ärende som omfattade cirka 360 ansökningar från fastighetsägare i Västerviks kommun. I tabell 1 har antalet ansökningar reducerats på ett sådant sätt att när ett mål berör en och samma fråga och omfattas av åtta eller fler ansökningar har målet räknats som en ansökan.

Tabell 1. Inkomna mål per län

Antalet och andelen inkomna mål i Va-nämnden 2008–2013 fördelat per län

Län	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Medel	Andel
Stockholm	18	16	21	22	31	46	26	12 %
Uppsala	0	3	15	4	4	14	7	3 %
Södermanland	8	2	0	8	16	5	7	3 %
Östergötland	6	11	4	7	17	28	12	5 %
Jönköping	6	3	5	11	3	9	6	3 %
Kronoberg	0	1	4	1	6	7	3	1 %
Kalmar	5	3	7	11	20	18	11	5 %
Gotland	2	7	6	2	13	5	6	3 %
Blekinge	3	6	2	1	9	2	4	2 %
Skåne	32	25	41	27	42	49	34	15 %
Halland	1	10	11	26	23	15	14	6 %
V. Götaland	25	26	37	34	39	40	34	15 %
Värmland	2	5	17	7	8	8	8	4 %
Örebro	0	1	3	4	-	3	2	1 %
Västmanland	1	10	8	8	7	7	7	3 %
Dalarna	5	5	7	10	15	19	10	4 %
Gävleborg	0	6	9	5	7	9	6	3 %
Västernorrland	4	1	4	5	17	19	8	4 %
Jämtland	6	6	5	2	8	8	6	3 %
Västerbotten	3	3	6	9	8	5	6	3 %
Norrbottn	6	6	3	11	3	5	6	3 %
SUMMA	133	156	215	215	296	321	223	

Källa: Statens va-nämnd.

Det genomsnittliga antalet inkomna mål till Va-nämnden 2008–2013 uppgår till 223. Knappt hälften av målen stammade från Stockholms län (12 procent), Skåne län (15 procent), Hallands län (6 procent) och Västra Götalands län (15 procent). Återstående 17 län svarade tillsammans för återstående 52 procent av antalet mål.

En förklaring till ökningen av antalet ansökningar har av Va-nämnden bl.a. angetts vara den nya lagen om allmänna vattentjänster som trädde i kraft den 1 januari 2007. I samband med ikraftträdandet gjordes utbildningsinsatser inom det va-rättsliga området vilket innebar ökade kunska-

per hos såväl va-huvudmännen som hos deras abonnenter. Kommunerna har också på ett mera aktivt sätt informerat sina abonnenter om Va-nämndens existens och om möjligheterna att klaga hos nämnden. Samtidigt har landets länsstyrelser i ökad takt engagerat sig i miljötillståndet i hav och sjöar. Detta engagemang kan utmynna i krav på att fastigheter ska ingå i ett allmänt verksamhetsområde.

Måltyper

I avsnitt 4.4 finns en utförlig redovisning av vilka olika måltyper som Va-nämnden ska handlägga. I den fortsatta beskrivningen har de angivna måltyperna grupperats så att det på ett överskådligt sätt framgår vilka huvudsakliga frågeställningar som nämnden ska handlägga.

De mål som kom in till Va-nämnden under 2008–2013 fördelade sig i huvudsak på följande måltyper: avgiftsmål (anläggnings- eller brukningsavgifter enligt taxor), skadeståndsmål, mål som avser en va-anläggnings verksamhetsområde (både kommuners överklaganden av länsstyrelsernas förelägganden och fastighetsägares ansökningar om att de ska omfattas av verksamhetsområdet) samt övriga mål. Med ledning av de antal inkomna ansökningar som anges i tabell 1 och med utgångspunkten att de s.k. massärendena avser avgiftsmål har de inkomna ansökningarna under de senaste fem åren fördelat sig på de olika måltyperna enligt tabell 2.

Tabell 2. Inkomna ansökningar och måltyper

Antalet och andelen inkomna ansökningar om prövning under 2008–2013 fördelat per måltyp

Måltyp	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Medel	Andel
Avgifter	40	80	139	163	229	185	139	62 %
Skadestånd	21	22	20	19	26	46	26	12 %
Inlösen m.m.	–	1	2	–	11	1	3	1 %
Verksamhetsområde	19	30	24	15	16	68	29	13 %
Övrigt	53	23	30	18	14	21	26	12 %
SUMMA	133	156	215	215	296	321	223	

Källa: Statens va-nämnd.

Av tabellen framgår bl.a. att avgiftsfrågor utgör det stora flertalet av de mål som kommer under Va-nämndens prövning och att antalet sådana mål har ökat kraftigt under den studerade femårsperioden. Avgiftsmålen utgörs dels av mål där enskilda väcker talan och anför att de inte ska vara helt eller delvis avgiftsskyldiga för de avgifter som påförts dem, dels av betalningsförelägganden som hänskjutits från kronofogdemyndigheten och mål där huvudmannen ansökt direkt till Va-nämnden och yrkat att brukaren ska förpliktas att betala avgifterna.

Avgjorda mål

Ett mål avgörs normalt antingen genom förlikning eller genom prövning i sak. En del mål avvisas dock eller överlämnas till annan prövningsinstans. Nämnden ska enligt lagen om Statens va-nämnd vid sin handläggning vara verksam för att målet utreds och söka förlika parterna. Utsikt-

erna för förlikningslösningar har ökat i takt med att det etablerats en fast rättspraxis i många frågor och denna praxis finns tillgänglig på Va-nämndens webbplats. I tabell 3 redovisas hur de mål som avgjordes under 2008–2013 fördelade sig på olika måltyper. I tabellen redovisas vidare en beräkning av antalet avgjorda mål inom varje kategori med utgångspunkt i det genomsnittliga antalet inkomna mål under de senaste tre åren. Det bör observeras att det i tabellens redovisning inte har tagits hänsyn till förekomsten av s.k. massärenden. Det innebär att uppgifterna inte är helt jämförbara med uppgifterna i tabell 1 och 2.

Tabell 3. Avgjorda mål och avgörandesätt

Antalet och andelen avgjorda mål under 2008–2013 fördelat på avgörandesätt

Avgörandesätt	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Medel	Andel
Avgjort i sak	71	155	133	141	135	141	129	51 %
Avskrivet	85	45	97	186	112	89	102	40 %
Avvisat/överlämnat	7	18	70	13	12	10	22	9 %

Källa: Statens va-nämnd.

Av tabellen framgår bl.a. att omkring hälften av de inkomna målen avgörs i sak medan en stor andel av målen avskrivs eller avvisas.

De avskrivna målen har skrivits av när målen återkallats. En del av de återkallade målen har också varit utsatta till muntlig förberedelse. Det är inte ovanligt att mål skrivs av efter det att parterna träffar en förlikning eller återkallar sin talan i samband med muntlig förberedelse. Om sökanden inte infinner sig till en muntlig förberedelse eller en förhandling, kan målet också skrivas av. Avvisade mål kan vara sådana där ansökan är bristfällig och sökanden trots föreläggande inte kompletterat ansökan på föreskrivet sätt, mål där sökanden inte har någon fastighet inom verksamhetsområdet eller mål där Va-nämnden är fel forum.

Mål för Va-nämndens verksamhet

Regeringen har i regleringsbrevet för Va-nämnden lagt fast ett mål för nämndens verksamhet. Målet innebär att nämnden ska avgöra 65 procent av va-målen inom 12 månader.

Under de senaste sex åren har andelen mål som handlagts slutligt inom 12 månader uppgått till 75, 75, 71, 61, 57 respektive 49 procent. Regeringens mål avseende handläggningstider har alltså inte uppnåtts under de tre senaste åren.

Enligt lagen om Statens va-nämnd kan nämndens avgöranden överklagas till Svea hovrätt. Omkring tio procent av de mål som nämnden har handlagt under de senaste fem åren har överklagats till Mark- och miljööverdomstolen. Ändringsfrekvensen i domstolen har under senare år närmast sig det försumbara.

Högsta domstolen har under de senaste åren inte meddelat prövningstillstånd i någon va-rättslig fråga eller någon annan fråga som har rört handläggningen hos Va-nämnden.

Målen fördelning i landet

I tabell 1 visas hur de mål som kommit in till Va-nämnden har fördelats på länen under de senaste fem åren. En fördelning av motsvarande mål på de fem mark- och miljödomstolarnas domsområden ger det resultat som framgår av tabell 4.

Tabell 4. Inkomna mål i Va-nämnden per mark- och miljödomstol

Inkomna mål i Va-nämnden under 2008–2013 fördelade i antal och andel på mark- och miljödomstolarnas domsområden

Mark- och miljödomstol	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Medel	Andel
Umeå	10	8	9	18	10	12	11	5 %
Östersund	9	14	18	14	33	34	21	9 %
Nacka	34	43	59	57	86	99	63	28 %
Växjö	52	49	63	58	97	113	72	32 %
Vänersborg	28	42	66	68	70	63	56	25 %
SUMMA	133	156	215	215	296	321	223	

Källa: Statens va-nämnd.

Tabellen åskådliggör att det stora flertalet av Va-nämndens mål rör fastigheter i södra Sverige. Cirka 30 procent av antalet mål rör domsområdena för mark- och miljödomstolarna vid Nacka tingsrätt, Växjö tingsrätt och Vänersborgs tingsrätt. På domsområdena för mark- och miljödomstolen vid Umeå tingsrätt och Östersunds tingsrätt faller enbart 5–10 procent av antalet mål.

5 Ny instansordning för va-målen

5.1 Mark- och miljödomstolarna ska pröva va-målen

Regeringens förslag: Länsstyrelsens beslut om föreläggande för kommunen att tillhandahålla allmänna vattentjänster ska få överklagas av kommunen till mark- och miljödomstolen. Mark- och miljödomstolen ska i övrigt pröva mål om frågor som regleras i lagen om allmänna vattentjänster eller i föreskrifter som meddelats med stöd av den lagen.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Ett flertal remissinstanser tillstyrker eller har inget att erinra mot förslaget. Till dem hör *Mark- och miljööverdomstolen vid Svea hovrätt, mark- och miljödomstolarna vid Umeå, Östersunds, Vänersborgs och Växjö tingsrätter, Kungl. Tekniska högskolan, Lantmäteriet, Länsstyrelserna i Uppsala, Östergötlands, Kronobergs, Västra Götalands och Västerbottens län, Luleå Tekniska Universitet, Smittskyddsinstitutet, Göteborgs, Karlskoga, Markaryds och Skellefteå kommuner, Advokatsamfundet, SABO och Stockholm Vatten AB. Stock-*

holms kommun konstaterar att merparten av stadens remissinstanser är positiva till förslagen i promemorian och instämmer i miljöförvaltningens bedömning att det finns ett flertal skäl som talar för de förslag som ges. *Domstolsverket* anser att en koncentration till enbart en mark- och miljödomstol inte är motiverad. *Havs- och vattenmyndigheten* anser att det är bra att prövningen förs över till de fem mark- och miljödomstolarna.

Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt anser att målen ska handläggas enbart vid en mark- och miljödomstol. *Sveriges Byggindustrier* tillstyrker förslaget men anser samtidigt att det bör övervägas att låta prövningen ske vid enbart en mark- och miljödomstol. *Länsstyrelsen i Hallands län* anser att alternativa förslag bör övervägas. *Länsstyrelsen i Västernorrlands län* anser att det bör övervägas om ärendena kan koncentreras till enbart en mark- och miljödomstol.

Länsstyrelserna i Stockholms och Värmlands län anser att länsstyrelsen bör ges ställning som motpart till kommunen i mark- och miljödomstolen när kommunen har överklagat ett föreläggande från länsstyrelsen.

Andra remissinstanser anser att Va-nämnden bör behållas. Till dem hör *Va-nämnden, Malmö kommun, Villaägarnas Riksförbund, Advokatfirman Åberg, Fastighetsägarna, Hedemora Energi AB, NODAVA, Nordvästra Skånes Vatten och Avlopp AB, Svenskt Vatten, Sveriges Kommuner och Landsting, Villaägarnas Riksförbund och Älvdalen Vatten och Avfall AB*. Ett flertal av dem anser att den nuvarande ordningen är ändamålsenlig och att Va-nämnden har stor kompetens och är en väl fungerande och effektiv prövningsinstans. Några anser att det finns en risk för försämringar för enskilda. Om Va-nämnden ska avskaffas förordar *Fastighetsägarna* och *Svenskt Vatten* att prövningen överförs till samtliga mark- och miljödomstolar.

Skälen för regeringens förslag

Va-målen kan överföras till mark- och miljödomstolarna

Arbetet med att utveckla den statliga förvaltningen har pågått under lång tid. Av propositionen Offentlig förvaltning för demokrati, delaktighet och tillväxt (prop. 2009/10:175) framgår bl.a. att arbetet med att utveckla en tydligare och mer ändamålsenlig myndighetsorganisation kommer att drivas vidare och att det även fortsättningsvis kommer att hållas en hög takt i arbetet med strukturförändringar inom olika verksamhetsområden. I propositionen framhålls även att den statliga förvaltningen bör vara organiserad på ett sådant sätt att rättssäkerhet och effektivitet upprätthålls samt att ansvars- och uppgiftsfördelningen mellan olika myndigheter är tydlig.

Utöver de allmänna domstolarna och de allmänna förvaltningsdomstolarna finns det särskilda domstolar och specialdomstolar. Vidare finns det nämnder med domstolsliknande uppgifter. Va-nämnden är exempel på en sådan nämnd med domstolsliknande uppgifter. Målet för all dömande verksamhet är att den ska bedrivas med hög kvalitet och vara effektiv. Hänsyn ska tas till behovet av att upprätthålla korta handläggningstider. Det har pågått ett arbete under många år med att reformera domstolsväsendet. Målet för detta arbete har bl.a. varit att skapa förutsättningar för specialisering, kompetensutveckling och en väl fungerande

beredningsorganisation samt säkerställa möjligheterna att rekrytera personal. Organisationen måste utvecklas i takt med att kraven från samhället ökar.

Va-nämnden har fullgjort sina uppgifter på ett förtjänstfullt sätt. De mål för handläggningstider som regeringen angett i nämndens regleringsbrev har med några få undantag nåtts. Den begränsade frekvensen överklaganden över nämndens beslut samt den omständigheten att de överklaganden som kommit till Svea hovrätts prövning i princip inneburit att nämndens beslut inte ändrats talar för att nämndens avgöranden tas emot med förtroende och att rättsväsendet i övrigt funnit nämndens avgöranden byggda på saklig grund. Remissinstanserna – såväl kommunerna och va-huvudmännen som fastighetsägarna – har uttalat sig positivt om nämndens sätt att fullgöra sina uppgifter.

Va-nämnden är en liten myndighet med domstolsliknande uppgifter. Nämnden karaktäriseras dessutom av att vara en myndighet med hög teknisk och juridisk kompetens. Små myndigheter genererar i regel förhållandevis höga kostnader för sin administration och för de tekniska och andra funktioner som varje organisation är i behov av. En liten organisation med få anställda är också mera sårbar för förändringar i arbetsbelastningen och personalförändringar. De frågor som nämnden prövar är många gånger komplexa och komplicerade samtidigt som det är angeläget att de kan lösas med höga krav på rättssäkerhet och utan onödigt dröjsmål.

De mål som Va-nämnden prövar har en nära anknytning till de rättsområden som mark- och miljödomstolarna hanterar. Frågor om vatten- och avloppsanläggningar kan ha beröringspunkter med såväl plan- och byggmål och miljömål som med fastighetsmål. Vid detaljplanering ska till exempel bebyggelse lokaliseras med hänsyn till möjligheterna att ordna vattenförsörjning och avlopp. Av hänsyn till miljön kan det krävas olika former av tillstånd för att få anordna vatten- och avloppsanläggningar. Det kan också vara så att det krävs en allmän va-anläggning till skydd för människors hälsa eller till skydd för miljön, det sistnämnda har numera en framträdande plats såväl i lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster som i det arbete som åligger vattenvårdande myndigheter. Plan- och bygglagen (2010:900) innehåller liksom lagen om allmänna vattentjänster bestämmelser om uttag av vissa anläggningskostnader från fastighetsägare. Miljöbalken, fastighetsbildningslagen (1970:988), expropriationslagen (1972:719), ledningsrättslagen (1973:1144), anläggningslagen (1973:1149) och plan- och bygglagen, dvs. annan lagstiftning som mark- och miljödomstolarna prövar, innehåller – liksom lagen om allmänna vattentjänster – bestämmelser om inlösen.

Regeringen delar, i likhet med flertalet remissinstanser, uppfattningen att de nya mark- och miljödomstolarna i huvudsak har en sådan sammansättning och kompetens att de bör kunna ta över uppgifter inom Va-nämndens ansvarsområde.

Bör länsstyrelserna ta över vissa av Va-nämndens uppgifter?

Va-nämndsutredningen föreslog att vissa av de mål som Va-nämnden i dag handlägger skulle övertas av länsstyrelserna vid en avveckling av nämnden. Det gäller bl.a. de mål som avser tvister om va-avgifter där

fastighetsägare eller andra brukare är missnöjda med avgifterna. Regeringen finner dock, i likhet med vad som framförs i promemorian, att det finns flera skäl som talar emot en sådan lösning.

En uppdelning av Va-nämndens ärenden på det sätt som utredningen föreslagit skulle innebära att det stora flertalet län skulle få 0–15 va-ärenden att handlägga per år. Regeringen anser att ett så begränsat antal ärenden inte kan anses säkerställa en snabb, enkel, rättssäker och enhetlig hantering av de ärenden som kan bli aktuella.

En koncentration av ärendena till ett begränsat antal länsstyrelser skulle innebära ett ökat antal ärenden per länsstyrelse och år. Flera länsstyrelser skulle emellertid även vid en sådan koncentration få ett begränsat antal ärenden att handlägga. Genom en koncentration skulle även en av de fördelar med en länsstyrelseprövning som lyfts fram av Va-nämndsutredningen gå förlorad, nämligen närheten mellan brukare och prövningsinstans.

Ytterligare ett skäl att inte överlåta till länsstyrelserna att vara första instans i avgiftsmål är att ett genomförande av en sådan reform skulle medföra en längre instanskedja än den som gäller i dag. Det skulle inte ligga i linje med målet att få en enkel, snabb och tydlig prövning av va-anknutna frågor. Mot att länsstyrelserna ska svara för prövningen av vissa va-anknutna frågor talar också de dubbla roller som skulle uppstå till följd av att länsstyrelserna också har tillsyn över att kommunerna fullgör skyldigheten att tillgodose behovet av vattentjänster.

Regeringen finner därför vid en samlad bedömning, i likhet med remissinstanserna, att länsstyrelserna inte bör ta över prövningen av vissa av Va-nämndens ärenden.

Bör andra tingsrätter än de som är mark- och miljödomstolar ta över vissa av Va-nämndens uppgifter?

Va-nämndsutredningen framför i sitt betänkande att före Va-nämndens tillkomst 1970 kunde tvister hänförliga till lagen (1970:244) om allmänna vatten- och avloppsanläggningar enligt rättegångsbalkens former prövas i allmän domstol i den ort där va-anläggningen fanns. En återgång till en sådan ordning är enligt utredningens bedömning inte aktuell. Samtidigt anger utredningen att en tänkbar möjlighet visserligen kan vara att låta hänskjutna betalningsförelägganden avseende va-avgifter handläggas av tingsrätt, eftersom tingsrätterna handlägger betalningsförelägganden avseende andra fordringar. Utredningen förkastar dock den tanken eftersom målsättningen bör vara att ärenden som avser allmänna vattentjänster ska handläggas i så få forum som möjligt. Att lägga dessa mål på tingsrätterna skulle leda till att varje tingsrätt endast skulle få ett mindre antal mål och därigenom en begränsad erfarenhet av dessa. Vidare har, när ett betalningsföreläggande avseende va-avgifter bestrids, bestridandet ofta sin grund i att den betalningsskyldige har någon invändning av varrättslig eller va-teknisk art. Det är då lämpligt att den domstol som ska behandla målet är förtrogen med rättsområdet. Enligt Va-nämndsutredningen bör en mark- och miljödomstol ha mer kunskap om va-frågor än en tingsrätt i allmän sammansättning har. Vid de fortsatta övervägandena bortsåg därför Va-nämndsutredningen från möjligheten att låta vissa av Va-nämndens mål tillföras annan domstol.

I promemorian görs inte någon annan bedömning än den som Va-nämndsutredningen gjort. Remissbehandlingen av promemorian föranleder inte heller regeringen att göra någon annan bedömning.

Bör avgiftsmålen och övriga mål hållas samman?

Va-nämndsutredningen föreslog att ansvaret för prövningen av vissa av de avgiftsmål Va-nämnden i dag prövar delas mellan domstol och länsstyrelser.

En sådan uppdelning skulle innebära en återgång i vissa avseenden till den organisatoriska lösning som gällde före Va-nämndens inrättande 1970. Just sambanden mellan de olika sakfrågorna inom va-området och frågornas inbördes beroende av varandra utgjorde ett väsentligt skäl för att samla alla mål inom va-området till en särskild prövningsorganisation. Ett ytterligare skäl var brukarnas intresse av att få tillgång till ett enhetligt och ändamålsenligt prövningsförfarande.

En uppdelning medför bl.a. en oklarhet i frågan om var en fråga ska prövas eller att en viss tvist mellan en enskild fastighetsägare och en vahuvudman måste prövas dels som ett överklagande, dels som en ansökan om stämning. Det kan t.ex. gälla en va-avgift som debiterats en fastighetsägare och som består i att vatten levererats i en viss omfattning men att det levererade vattnet har varit av undermålig kvalitet. Det finns också andra typer av s.k. blandade mål där prövningen lämpligen bör ske i ett sammanhang och i en enhetlig och sammanhållen process. En uppdelning av målen kan också ifrågasättas med hänsyn till att det kan leda till en längre instanskedja.

Övervägande skäl talar således för att de måltyper som Va-nämnden i dag prövar bör hållas samman och prövas av en enhetlig och sammanhållen prövningsorganisation.

Ska en eller flera mark- och miljödomstolar pröva Va-nämndens mål?

Med hänsyn till det som sagts tidigare i detta avsnitt bör mark- och miljödomstolarna ta över alla mål som enligt nuvarande ordning handläggs i Va-nämnden. Det innebär uppskattningsvis att i genomsnitt 200 mål om året kommer att överföras till mark- och miljödomstolarna. Målunderlaget kommer därför inte att vara begränsat på ett sådant sätt att det av den anledningen finns skäl att koncentrera handläggningen av målen till enbart en mark- och miljödomstol (se tabell 4 i avsnitt 4.6). Genom de förslag som redovisas i detta lagstiftningsärende kommer mark- och miljödomstolarna också att ha tillgång till all den kompetens som krävs för att pröva även dessa mål. Några andra skäl för koncentration av målen till enbart en mark- och miljödomstol finns inte heller.

Genom den föreslagna ordningen blir också den geografiska tillgängligheten bättre för parterna. Möjligheten att delta i en muntlig förhandling och att genomföra syn underlättas av att förhandlingen kan äga rum på en plats som är närbelägen för alla parter, inklusive domstolen, och kan bidra till att målen kan avgöras utan onödig tidsutdräkt. Som *Lantmäteriet* påpekat i sitt remissyttrande ska redan i dag alla mark- och miljödomstolar pröva de mål som avser tvister mellan kommunen och en fastighetsägare om ersättning för gatukostnader eller kostnader för andra allmänna platser eller om villkoren för betalning. Denna måltyp har i

vissa avseenden stora likheter med de mål som kan aktualiseras med stöd av lagen om allmänna vattentjänster.

Alla fem mark- och miljödomstolarna bör pröva de mål som Va-nämnden i dag handlägger.

Kommunens överklagande av länsstyrelsens föreläggande

Av 51 § lagen om allmänna vattentjänster framgår att länsstyrelsen utövar tillsyn över att kommunen fullgör skyldigheten enligt 6 § att tillgodose behovet av allmänna vattentjänster. Länsstyrelsen får förelägga kommunen att fullgöra skyldigheten. Ett sådant föreläggande får förenas med vite. Enligt 52 § får kommunen överklaga länsstyrelsens föreläggande enligt 51 § till Va-nämnden. Dessa mål är de enda som inleds vid Va-nämnden genom överklagande.

Länsstyrelsens förelägganden bör även fortsättningsvis prövas på initiativ av kommunen. Ett sådant mål ska inledas i mark- och miljödomstol efter överklagande av kommunen. Hänvisningen till Va-nämnden i 52 § bör därför ersättas med en hänvisning till mark- och miljödomstolen.

Av 5 kap. 2 § lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar framgår att en förvaltningsmyndighet, vars beslut har överklagats av en enskild till mark- och miljödomstolen, blir motpart till den enskilde i domstolen. Det finns däremot ingen reglering för mark- och miljödomstolarna som innebär att en beslutande förvaltningsmyndighet blir motpart till en annan offentlig part som har överklagat myndighetens beslut. Några särskilda skäl att införa en sådan ordning för va-mål har inte framkommit.

Övriga mål

Enligt 53 § lagen om allmänna vattentjänster prövar Va-nämnden ”i övrigt mål om frågor som regleras i lagen eller i föreskrifter som meddelats med stöd av lagen”. Bestämmelsen utformades enligt Lagrådets förslag. I lagrådsremissen inför propositionen Allmänna vattentjänster (prop. 2005/06:78) hade regeringen föreslagit att 53 § skulle innehålla en uppräkningslista i 14 punkter över de måltyper som Va-nämnden har att pröva enligt lagen om allmänna vattentjänster. De 14 måltyperna har redovisats i avsnitt 4.4.

Målen som Va-nämnden prövar enligt 53 § avser tvister om kommunernas, huvudmännens och användarnas rättigheter och skyldigheter enligt lagen om allmänna vattentjänster. Mål om sådana frågor inleds i dag genom att någon väcker talan direkt vid Va-nämnden. En sådan talan kan, beroende på vad saken gäller, avse antingen fullgörelse av en prestation eller fastställelse av om ett rättsförhållande föreligger eller inte (jfr prop. 2005/06:78 s. 109). En parts talan om fullgörelse går ut på att Va-nämnden ska förelägga motparten att vidta en viss åtgärd som denne är skyldig att vidta enligt lagen om allmänna vattentjänster. Va-nämnden får enligt 54 § lagen om allmänna vattentjänster förena sina förelägganden med vite.

Mål som avses i 53 § bör prövas av mark- och miljödomstolen. Hänvisningen till Va-nämnden i 53 § bör därför ersättas med en hänvisning till mark- och miljödomstolen.

5.2 Forumbestämmelse

Regeringens förslag: Mål enligt lagen om allmänna vattentjänster eller motsvarande äldre lagstiftning där mark- och miljödomstolen är första instans ska prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område den allmänna eller allmänförklarade va-anläggningen i huvudsak är belägen eller är avsedd att vara belägen.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: *Sveriges Kommuner och Landsting* befarar att den föreslagna forumbestämmelsen kan bli svår att tillämpa. Övriga remissinstanser har inte kommenterat förslaget.

Skälen för regeringens förslag: Mark- och miljödomstolarna föreslås ta över handläggningen av mål enligt lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster. Målen har alla något slags anknytning till en allmän vatten- och avloppsanläggning (va-anläggning). Det faller sig därför naturligt att platsen för va-anläggningen bör vara styrande för forumfrågan. Med allmän va-anläggning avses enligt 2 § lagen om allmänna vattentjänster en va-anläggning över vilken en kommun har ett rättsligt bestämmande inflytande och som har ordnats och används för att uppfylla kommunens skyldigheter enligt lagen.

I 3 kap. 1 § lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar finns forumbestämmelser för mark- och miljödomstolarna. En forumbestämmelse som avser va-målen bör införas i den paragrafen. Mål enligt lagen om allmänna vattentjänster eller motsvarande äldre lagstiftning där mark- och miljödomstolen är första instans bör prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område den allmänna eller allmänförklarade va-anläggningen i huvudsak är belägen eller är avsedd att vara belägen. Med motsvarande äldre lagstiftning avses lagen (1970:244) om allmänna vatten- och avloppstjänster. Det kan i detta sammanhang nämnas att tvister enligt lagen (1955:314) om allmänna vatten- och avloppsanläggningar skulle prövas av allmän underrätt i den ort där huvuddelen av den allmänna va-anläggningen var belägen.

För de mål som kommunen överklagar till mark- och miljödomstolen enligt 52 § lagen om allmänna vattentjänster blir forumbestämmelsen i 3 kap. 1 § femte stycket lagen om mark- och miljödomstolar tillämplig. Av bestämmelsen följer att målet ska prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område den länsstyrelse som har utfärdat det överklagade föreläggandet ligger.

Regeringen kan inte se att den föreslagna forumbestämmelsen skulle orsaka domstolarna några större tillämpningsproblem.

5.3 Handläggningen av va-målen i mark- och miljödomstolen

Regeringens förslag: Mark- och miljödomstolen ska se till att utredningen i va-mål får den omfattning och inriktning som krävs.

Mark- och miljödomstolen ska kunna fatta interimistiska beslut i mål om avstängning av vattenförsörjningen enligt lagen om allmänna vattentjänster.

Bestämmelsen om säkerhetsåtgärder i 15 kap. 3 § rättegångsbalken ska inte tillämpas i va-mål.

Regeringens bedömning: Utöver de nya bestämmelserna om utredningsansvar och interimistiska beslut behöver några särskilda bestämmelser för handläggningen av va-målen inte införas. De befintliga regelverken i form av rättegångsbalken respektive lagen om domstolsärenden bör tillämpas. Vid kommunens överklagande av länsstyrelsens föreläggande om tillhandahållande av allmänna vattentjänster och vid ansökan om utdömande av vite kommer lagen om domstolsärenden att tillämpas. Rättegångsbalkens bestämmelser om tvistemål kommer att tillämpas i övriga va-mål.

Promemorians förslag och bedömning överensstämmer delvis med regeringens. I promemorian föreslås inte någon särskild bestämmelse om rättens utredningsansvar.

Remissinstanserna: *Va-nämnden*, som erinrar om att tvistefrågorna i va-målen har sin grund i en tvångslagstiftning och en monopolverksamhet på va-området, anser följande. Det bör kunna ställas särskilda krav på en sådan process. Eftersom styrkeförhållandet vanligen innebär att en enskild fastighetsägare ställs mot kommunen eller va-anläggningens huvudman med alla kommunens eller huvudmannens resurser i form av teknisk och juridisk hjälp och kunskap om sin va-anläggning, har den materiella processledningen i *Va-nämnden* många gånger behövt vara kraftfull för att undvika rättsförluster för enskilda parter. I promemorian görs bedömningen att en sådan processledning inte kan bli lika omfattande i mark- och miljödomstolarna. Det finns exempel på tvister där en fastighetsägarers möjligheter till framgång med tillämpning av sedvanliga bevisbörder regler blir närmast obefintlig om inte huvudmannen självmant redovisar nödvändig utredning. Det är dessa situationer som har aktualiserat utredningsförelägganden för kommunen. Enligt promemorian kommer vidare en process enligt rättegångsbalken av parterna att uppfattas som mer formell och komplicerad än vad som är fallet i *Va-nämnden* och ombud kommer att behöva anlitas i högre utsträckning vid handläggning i mark- och miljödomstolen. Nackdelarna med förslaget har inte sådan omfattning att de motiverar någon särskild reglering.

Länsstyrelsen i Hallands län anser att man bör införa sådana krav i lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar på domstolens sammansättning och arbetssätt att de så långt som möjligt motsvarar nuvarande krav i lagen (1976:839) om Statens va-nämnd. Enligt länsstyrelsen innebär det bl.a. att det specifikt för va-målen bör föreskrivas ett särskilt

utrednings- och förlikningsansvar i likhet med det som i dag gäller för Va-nämnden.

Länsstyrelsen i Stockholms län anser att det behövs bestämmelser om utrednings- och förlikningsansvar för mark- och miljödomstolen, särskilt med hänsyn till att det kan vara svårt för enskilda att hitta ombud som har erfarenhet av va-mål och som dessutom tar sig an privatpersoner.

Advokatfirman Åberg & Co konstaterar att det med den föreslagna ordningen inte längre kommer att finnas utrymme för den materiella processledningen, något som varit ett av Va-nämndens kännetecken och som gjort att nästan hälften av tvisterna kunnat förlikas.

Sveriges advokatsamfund anser att det, med hänsyn till styrkeförhållandet mellan parterna samt det förhållandet att frågorna i vissa fall är mer av förvaltnings- än tvistemålskaraktär, finns skäl att överväga om det vore lämpligt att en bestämmelse om särskild utredningsskyldighet ska gälla även vid en ändrad instansordning.

Kungl. Tekniska högskolan anser att den långtgående materiella processledningen hos Va-nämnden har varit av stort värde i enskilda fall. Enligt högskolan vore det av värde att behålla den bestämmelse om materiell processledning som gällt för Va-nämnden i stället för att hänvisa fastighetsägaren till att anlita ombud.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

I detta avsnitt redovisas ställningstaganden i fråga om vilka lagar mark- och miljödomstolarna ska tillämpa vid handläggningen av va-målen samt i fråga om rättens utredningsansvar, behovet av särskilda bestämmelser för handläggningen av va-målen, viten, påförande av va-avgifter och avstängning av vattenförsörjningen. Frågan om rättens sammansättning i va-mål behandlas i avsnitt 5.6.

Tillämpliga processlagar för va-målen

Av 4 och 5 kap. lagen om mark- och miljödomstolar framgår vilka lagar som domstolarna ska tillämpa vid sin handläggning av mål och ärenden (prop. 2008/09:215 s. 154 f.). För de mål där mark- och miljödomstolarna är första instans ska bestämmelserna om tvistemål i allmän domstol tillämpas, om inte annat föreskrivs i lag (4 kap. 1 § första stycket). Bestämmelser om tvistemål i allmän domstol finns i rättegångsbalken. I mål om vite och i mål som har överklagats till mark- och miljödomstolen tillämpas lagen om domstolsärenden, om inte annat har föreskrivits i lag (4 kap. 2 § och 5 kap. 1 §). Med mål om vite avses mål om utdömande av vite (prop. 2008/09:215 s. 154).

Inför inrättandet av mark- och miljödomstolarna gjorde regeringen bedömningen att i de domstolarna bör samma förfaranderegler gälla för alla överklagade mål (prop. 2008/09:215 s. 166). I valet mellan förvaltningsprocesslagen (1971:291) och lagen om domstolsärenden stannade regeringen efter närmare redovisade överväganden för den senare lagen. Regeringen kan vidare konstatera att lagen om domstolsärenden tillämpas i mark- och miljödomstolarnas mål om utdömande av vite som har förelagts enligt miljöbalken eller plan- och bygglagen (2010:900).

Det finns en presumtion för att utgå från de processlagar som utpekats som tillämpliga i lagen om mark- och miljödomstolar. Presumtionen bör

brytas bara om starka skäl talar mot den. Regeringen har inte funnit att det finns sådana skäl för de typer av va-mål som ska överföras till mark- och miljödomstolarna. Det innebär således att rättegångsbalken ska tillämpas på va-tvister medan lagen om domstolsärenden ska tillämpas på överklagade mål och mål om utdömande av vite.

Frågan om i vilken mån dessa processlagar behöver kompletteras med särskilda bestämmelser för handläggningen av va-målen behandlas i det följande.

Rättens utredningsansvar i va-mål

Enligt 11 § lagen om Statens va-nämnd ska nämnden klarlägga tvistefrågorna, vara verksam för att målet utreds och söka förlika parterna.

Inslaget av materiell processledning hos Va-nämnden har varit betydande. Det finns fall där Va-nämnden har utövat en kraftfull materiell processledning (t.ex. genom direkta utredningsförelägganden) i mål som annars inte skulle ha blivit prövade i sak. Som exempel kan nämnas fall där enskilda fastighetsägare fört talan mot en kommun om för höga avgifter i strid mot självkostnadsprincipen. Vidare har Va-nämnden inte ansett sig vara begränsad till den utredning som lagts fram av parterna utan har vid behov själv inhämtat kompletterande utredning i vissa mål (jfr prop. 1970:118 s. 161).

I dispositiva tvistemål är förlikning om saken tillåten. Enligt rättegångsbalken ska rätten inte ta hänsyn till omständigheter som inte åberopats av part. I ett indispositivt tvistemål kan rätten dock i princip lägga rättsfakta till grund för avgörandet oberoende av om de har åberopats av en part eller inte (17 kap. 3 § rättegångsbalken). Det är parternas uppgift att svara för bevisningen i ett tvistemål. Rätten får självmant inhämta bevisning endast i indispositiva tvistemål (35 kap. 6 § rättegångsbalken). Även i ett indispositivt tvistemål har dock parterna förstahandsansvaret för utredningen i målet. Va-frågor kan vara av antingen dispositiva eller indispositiva. Det blir en fråga för rätten att i varje enskilt fall ta ställning till om den aktuella tvistefrågan är sådan att förlikning om saken är tillåten.

Talan i ett tvistemål enligt rättegångsbalken väcks genom ansökan om stämning. Om stämning utfärdas, ska förberedelse i målet äga rum. Förberedelsen sker ofta muntligt vid sammanträde men den kan även vara skriftlig. Enligt 42 kap. 6 § rättegångsbalken ska rätten under förberedelsen bl.a. klarlägga yrkanden, invändningar och åberopade omständigheter samt se om det finns förutsättningar för en förlikning eller annan samförstånds lösning. Enligt 42 kap. 8 § andra stycket rättegångsbalken ska rätten under förberedelsen, allt efter målets beskaffenhet, verka för att tvistefrågorna blir klarlagda och att parterna anger allt som de vill åberopa i målet. Rätten ska genom frågor och påpekanden försöka avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i parternas framställningar. Enligt 43 kap. 4 § andra stycket rättegångsbalken ska rätten vid huvudförhandling se till att målet blir utrett efter vad dess beskaffenhet kräver och att inget onödigt dras in i målet. Genom frågor och påpekanden ska rätten försöka avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i de uttalanden som görs.

Rättens verksamhet med att berika eller begränsa processmaterialet betecknas som materiell processledning (jfr prop. 1986/87:89 s. 103 f.). Den materiella processledningen innebär bl.a. att rätten aktivt ska undersöka i vilken mån parterna är oeniga eller eniga, inte bara i fråga om yrkanden och rättsfakta, utan även i övrigt när det gäller sakförhållanden av betydelse för avgörandet (prop. 1986/87:89 s. 196). Ett exempel på tillåten materiell processledning är att en domare säger till en part att parten måste räkna med att presentera bevisning för ett påstående i rättegången för att detta ska godtas av domstolen (prop. 1986/87:89 s. 107). Den materiella processledningen syftar till effektiva processer med materiellt riktiga resultat och kan i viss utsträckning ersätta juridisk biträdes hjälp. Processledningen får dock i princip inte övergå till materiell rådgivning åt parterna. Den måste skötas med omdöme så att rättens opartiskhet inte kan ifrågasättas.

Oavsett vilken processlag som är tillämplig påverkas behovet av processledande åtgärder i viss mån av styrkeförhållandena mellan parterna och av målets karaktär som dispositivt eller indispositivt. Även med denna utgångspunkt är det dock ofrånkomligt att materiell processledning enligt rättegångsbalken inte kan vara lika omfattande som varit fallet hos Va-nämnden. De utredningsåtgärder som Va-nämnden har vidtagit på eget initiativ skulle inte vara möjliga i samma omfattning om rättegångsbalken ska tillämpas.

I promemorian föreslogs inte någon särskild bestämmelse om rättens utredningsansvar i va-mål, vilket har väckt kritik från flera remissinstanser. Regeringen konstaterar i detta avseende att rättsförhållandet mellan parterna i va-mål huvudsakligen är offentligrättsligt reglerat och att tvisterna därför ofta är av indispositiv karaktär. Va-målen har i vissa avseenden större likheter med förvaltningsrättsliga mål än med tvistemål. Va-avgifterna är s.k. betungande offentligrättsliga avgifter, som förutsätter lagstöd. Kommunen eller huvudmannen har en monopolställning på va-området och befinner sig vid en tvist typiskt sett i överläge gentemot fastighetsägaren i fråga om resurser och sakkunskap. I vissa situationer yttrar sig överläget på det sättet att huvudmannen har tillgång till den utredning som fastighetsägaren behöver för att kunna vinna bifall till sin talan. För att möjliggöra en materiell prövning har Va-nämnden i sådana mål ibland behövt utfärda formliga utredningsförelägganden för huvudmannen. Dessa utredningsförelägganden skulle inte vara möjliga i samma omfattning vid en process enligt rättegångsbalken. De utredningsförelägganden som Va-nämnden har utfärdat har avsett mer än enbart utlämnande av redan befintliga handlingar till nämnden, varför samma resultat inte kan uppnås genom tillämpning av bestämmelserna om edition i 38 kap. rättegångsbalken.

Det bör således införas en särskild bestämmelse om rättens utredningsansvar i va-mål. Bestämmelsen bör införas i lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster och klargöra att rätten ansvarar för att målet blir så utrett som dess beskaffenhet kräver. Utredningsansvaret i va-mål enligt den föreslagna bestämmelsen går längre än vad som gäller enligt rättegångsbalken, oavsett om det är fråga om ett dispositivt eller indispositivt tvistemål.

Enligt den föreslagna bestämmelsen ska rätten se till att utredningen i målet får den inriktning och omfattning som krävs (jfr 22 kap. 11 § andra

stycket miljöbalken). Någon ändring i sak jämfört med Va-nämndens utredningsansvar (att vara verksam för att målet utreds) är inte avsedd. Bestämmelsen ger rätten stor frihet att anpassa processledningen efter vad som är lämpligt i det enskilda fallet. Bestämmelsen innebär dock inte att rätten utan yrkande av en part ska kunna inhämta bevisning i dispositiva tvistemål (jfr 35 kap. 6 § rättegångsbalken).

I 12 § lagen om domstolsärenden anges att domstolen ska se till att ärendet blir så utrett som dess beskaffenhet kräver och att inget onödigt dras in i ärendet. Genom frågor och påpekanden ska domstolen försöka avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i parternas framställningar. Överklagade mål och mål om utdömande av vite kommer att handläggas enligt lagen om domstolsärenden. Den nya bestämmelsen om rättens utredningsansvar i lagen om allmänna vattentjänster kommer att gälla i stället för 12 § lagen om domstolsärenden. Detta innebär ingen skillnad i sak.

Behovet av särskilda bestämmelser i övrigt för handläggningen av va-målen

Av 10 § lagen om Statens va-nämnd framgår att nämnden ska hålla förhandling om det behövs för frågans avgörande och att förhandlingen ska hållas på en plats som är välbelägen för parterna. Regeringen konstaterar i denna del att mark- och miljödomstolarna håller förhandlingar på orter utanför tingsorten när det behövs, något som sker utan någon särskild föreskrift om detta. En särskild reglering i fråga om var mark- och miljödomstolens förhandling i va-målen ska äga rum behövs inte.

Av 12 § första stycket lagen om Statens va-nämnd framgår att nämnden kan utföra besiktning på platsen, om det behövs för utredningen i en särskild fråga. Enligt 3 kap. 4 § lagen om mark- och miljödomstolar får rätten, om det är lämpligt, uppdra åt en eller flera ledamöter att göra en undersökning på platsen. Enligt 3 kap. 5 § samma lag ska rätten hålla syn på stället, om det behövs. Bestämmelserna om platsundersökning och syn kan tillämpas även i va-målen. Det behövs ingen särbestämmelse om detta.

Enligt 12 § tredje stycket lagen om Statens va-nämnd kan nämnden vid behov anlita en sakkunnig för särskild utredning. Den möjligheten kommer att finnas även när målen ska handläggas enligt rättegångsbalken eller lagen (1996:242) om domstolsärenden. I 40 kap. rättegångsbalken finns bestämmelser om sakkunnig. Bestämmelserna i kapitlet ska i allt väsentligt tillämpas även i mål som ska handläggas enligt lagen om domstolsärenden (se 25 §). Någon särskild bestämmelse om anlitan av sakkunnig i va-målen behövs därför inte.

Av 15 § lagen om Statens va-nämnd framgår att nämnden, på begäran av en part och efter att ha gett motparten tillfälle att yttra sig, kan besluta vad som ska gälla för tiden till dess målet avgjorts slutligt. Beslutet kan verkställas på samma sätt som en dom som vunnit laga kraft men kan när som helst återkallas av nämnden.

Enligt Va-nämndsutredningen har möjligheten till interimistiska beslut främst använts av Va-nämnden i mål om avstängning av vattenförsörjningen (SOU 2011:53 s. 88). I promemorian gjordes bedömningen att även rätten bör ha möjlighet att meddela interimistiskt beslut i mål om

avstängning av vattenförsörjningen. Regeringen delar promemorians bedömning. En bestämmelse med denna innebörd bör införas. I övrigt har det inte framkommit att det finns behov av interimistiska beslut hos domstolarna i va-målen. Varken i promemorian eller i Va-nämndsutredningens betänkande föreslogs heller någon sådan bestämmelse.

Rättegångsbalken saknar en allmän bestämmelse som möjliggör interimistiska beslut i tvistemål. I 15 kap. 3 § rättegångsbalken finns visserligen en bestämmelse som innebär att rätten i ett tvistemål kan besluta om lämplig säkerhetsåtgärd, vilket bl.a. inbegriper interimistiska vitesförelägganden och sysslomannaförordnanden. Bestämmelsen är mer begränsad än den nuvarande bestämmelsen i lagen om Statens va-nämnd och dess tillämpning förutsätter att det skäligen kan befaras att motparten kommer att utöva viss sorts aktivitet (sabotagerisk). Den som ansöker om en säkerhetsåtgärd enligt 15 kap. 3 § rättegångsbalken måste enligt 6 § samma kapitel ställa säkerhet för den skada som kan tillfogas motparten. Eftersom det inte behöver införas en generell bestämmelse om möjlighet för rätten att meddela interimistiska beslut i mål enligt lagen om allmänna vattentjänster, finns det inte heller någon anledning att låta bestämmelsen i 15 kap. 3 § rättegångsbalken vara tillämplig i va-målen. För målen om avstängning av vattenförsörjningen skulle en sådan ordning dessutom innebära en dubbelreglering. Därför bör, i likhet med vad som föreslogs i promemorian, bestämmelsen i 15 kap. 3 § rättegångsbalken helt undantas från tillämpning i va-målen.

Med undantag för bestämmelserna om rättens utredningsansvar och om interimistiskt beslut har regeringen inte sett anledning att införa några särskilda handläggningsbestämmelser för va-målen när de förs över till mark- och miljödomstolarna. Den befintliga regleringen i lagen om mark- och miljödomstolar, rättegångsbalken och lagen om domstolsärenden ger domstolarna goda förutsättningar att handlägga va-målen.

Viten

I ett mål hos mark- och miljödomstolen som avser utfärdande av vitesföreläggande kommer vitet att vara en sanktion för den fullgörelse som talan i målet avser. Ett föreläggande enligt lagen om allmänna vattentjänster kan antingen avse en skyldighet att vidta en viss åtgärd eller innebära ett förbud mot att vidta en åtgärd. Rättegångsbalken kommer att vara tillämplig i ett mål om föreläggande att fullgöra en förpliktelse enligt lagen om allmänna vattentjänster. Detta gäller oavsett om föreläggandet ska förenas med vite eller inte. I mål som avser utdömande av vite kommer däremot lagen om domstolsärenden att tillämpas.

Påförande av va-avgifter och avstängning av vattenförsörjningen

I Va-nämndsutredningens betänkande (SOU 2011:53) föreslogs att kommunens eller huvudmannens beslut att påföra brukare anläggnings- och brukningsavgifter enligt en kommunal taxa skulle få överklagas till länsstyrelsen. Enligt betänkandet (s. 103) skulle varje faktura ses som ett beslut som också går att överklaga. Vidare föreslogs i betänkandet att huvudmannens beslut om att stänga av vattenförsörjningen enligt 43 § lagen om allmänna vattentjänster skulle få överklagas till länsstyrelsen.

Promemorians förslag innebar att dessa två typer av mål i stället ska prövas av mark- och miljödomstolen. Rättegångsbalken kommer att vara tillämplig. Målen kommer att inledas hos domstolen genom ansökan om stämning eller genom att ansökan om betalningsföreläggande avseende va-avgift överlämnas från Kronofogdemyndigheten (se avsnitt 6.2). Regeringen ansluter sig till promemorians förslag i frågan om hur dessa båda måltyper bör prövas.

Avstängning av vattenförsörjningen är ett faktiskt handlande, som huvudmannen i vissa angivna situationer får tillgripa som ett påtryckningsmedel mot en fastighetsägare som inte fullgör sina skyldigheter enligt lagen om allmänna vattentjänster. Något krav på beslutsform innan avstängningen sker finns inte uppställt. Huvudmannen kan vara en kommun eller ett privaträttsligt subjekt (kommunalt eller privatägt bolag). Vad gäller debiteringen av va-avgifterna finns det inte heller någon reglering kring beslutsform.

Det ter sig främmande att införa en ordning där de nu aktuella målen – som ofta har sitt ursprung i privaträttsliga subjekts fakturering eller faktiska handlande – ska inledas hos mark- och miljödomstolen genom överklagande. I likhet med det som i dag gäller för Va-nämnden bör målen inledas genom att någon part väcker talan eller genom att ansökan om betalningsföreläggande överlämnas från Kronofogdemyndigheten. En ordning där tvister om va-avgifter skulle kunna komma under domstolens prövning på tre olika sätt (stämning, överlämnande av ansökan om betalningsföreläggande samt dessutom genom överklagande) framstår som mindre lämplig.

5.4 Viten

Regeringens förslag: Mark- och miljödomstolens förelägganden enligt lagen om allmänna vattentjänster ska få förenas med vite.

Frågor om utdömande av vite som har förelagts enligt lagen om allmänna vattentjänster ska prövas av mark- och miljödomstolen efter särskild ansökan.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna har inga synpunkter i denna del.

Skälen för regeringens förslag: Förelägganden enligt lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster får förenas med vite. Det gäller såväl för länsstyrelsen (51 §) som för Va-nämnden (54 §). Va-nämnden är behörig att pröva frågor om utdömande av vite som har förelagts enligt lagen om allmänna vattentjänster (55 §). Prövningen sker självmant eller efter ansökan.

Den möjlighet som Va-nämnden har att sätta ut och döma ut viten enligt lagen om allmänna vattentjänster bör i huvudsak även gälla när mark- och miljödomstolarna handlägger målen. Hänvisningarna till Va-nämnden i 54 och 55 §§ lagen om allmänna vattentjänster bör därför ersättas med hänvisningar till mark- och miljödomstolen. Frågan om vilken processlag som bör tillämpas i mål som avser viten behandlas i avsnitt 5.3.

Det saknas däremot anledning att låta mark- och miljödomstolen på eget initiativ pröva frågan om utdömmande av vite som har förelagts enligt lagen om allmänna vattentjänster, på ett sätt som motsvarar nuvarande ordning. Av förarbetena till lagen framgår inte varför Va-nämnden gavs möjligheten (se prop. 2005/06:78 s. 111).

Vem som får ansöka om utdömmande av vite regleras inte i lagen om allmänna vattentjänster. Det innebär att lagen (1985:206) om viten blir tillämplig (jfr 1 § denna lag).

Enligt 6 § första stycket lagen om viten prövas frågor om utdömmande av viten på ansökan av den myndighet som har utfärdat vitesföreläggandet. I fråga om viten som satts ut med stöd av 51 § lagen om allmänna vattentjänster får ansökan därför göras av länsstyrelsen.

Lagen om viten innehåller inga bestämmelser om vem som får ansöka om utdömmande av vite som satts ut för att säkerställa verkställigheten av ett enskilt anspråk. Enligt förarbetena till lagen gäller dock regelmässigt att en sådan talan om vitets utdömmande i vanlig ordning får väckas av den part till vars förmån det förelagts (se prop. 1984/85:96 s. 53 f.). Viten som satts ut till fullgörande av en skyldighet i en rättegång prövas utan särskild ansökan av domstolen.

Av 6 § andra stycket lagen om viten framgår att frågor om utdömmande av viten som har förelagts en part eller någon annan till fullgörande av en skyldighet i en rättegång eller i annat motsvarande förfarande prövas utan särskild ansökan av den myndighet som har utfärdat föreläggandet. Sådana s.k. förfarandeviten som mark- och miljödomstolen förelägger en part under processen med stöd av rättegångsbalken eller lagen (1996:242) om domstolsärenden kan alltså dömas ut självmant av domstolen med stöd av nämnda bestämmelse.

5.5 Kompetenskrav för rättens ledamöter

Regeringens förslag: Erfarenhet av vatten- och avloppsfrågor ska utgöra grund för behörighet som särskild ledamot i mark- och miljödomstolen.

I ett mål eller ärende där mark- och miljödomstolen är första instans ska erfarenhet av vatten- och avloppsfrågor kunna utgöra behörighetsgrund för de två särskilda ledamöter som ska ingå i rätten vid huvudförhandling eller när målet eller ärendet annars avgörs i sak.

Promemorians förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. I promemorian föreslås att erfarenhet av vatten- och avloppsfrågor skulle kunna utgöra behörighetsgrund för den ena av de två särskilda ledamöterna i mark- och miljödomstolen.

Remissinstanserna: *Mark- och miljödomstolen vid Växjö tingsrätt* instämmer i bedömningen att den juridiska, tekniska och naturvetenskapliga kompetens som finns hos mark- och miljödomstolarna gör dem väl lämpade att handlägga de måltyper som i dag handläggs av Va-nämnden. Samtidigt är det, enligt domstolen, angeläget att domstolarna får tillgång till särskilda ledamöter med erfarenhet av vatten- och avloppsfrågor.

Domstolsverket anser följande. Mark- och miljödomstolarna har sådan juridisk, teknisk och naturvetenskaplig sakkunskap att de är lämpliga att

överta de måltyper som i dag avgörs av Va-nämnden. Tillgången till tekniska råd med kunskap om vatten- och avloppsfrågor i kombination med att det förordnas särskilda ledamöter med va-kompetens innebär att mark- och miljödomstolarna kommer att ha den kunskap som krävs för att pröva va-målen. Därför finns inga invändningar mot att målen fördelas på samtliga mark- och miljödomstolar. En spridning av målen till alla mark- och miljödomstolar innebär också att den geografiska tillgängligheten blir bättre.

Va-nämnden anser följande. De föreslagna förstärkningarna av domstolarnas sakkunskap i va-frågor är otillräckliga och tillskottet av kompetens är alltför begränsat för att besluten i va-mål ska kunna förväntas föregås av den gedigna prövning som de i dag undergår i Va-nämnden. Det är tydligt att va-målen inte avses behöva undergå en så gedigen prövning som sker i dag. Om mark- och miljödomstolar ska ta över prövningen av va-målen behövs en betydande förstärkning i form av va-kompetens och sådan erfarenhet hos domstolarnas ledamöter jämfört med vad som föreslagits. Givetvis kommer även utbildningsinsatser att behövas när det gäller domstolarnas jurister. Den föreslagna ordningen är inkonsekvent och olämplig och innebär att mark- och miljödomstolarna inte kommer att ha erforderlig kompetens i va-frågor.

Skälen för regeringens förslag: Ett flertal av de instanser som yttrat sig över Va-nämndsutredningens betänkande har framhållit vikten av att mark- och miljödomstolarna förses med sådan särskild kompetens som krävs för att bereda och avgöra de speciella måltyper som Va-nämnden i dag prövar.

En utgångspunkt vid inrättandet av de nya mark- och miljödomstolarna var att det i rätten i de flesta mål skulle ingå ledamöter med teknisk eller naturvetenskaplig sakkunskap. Av lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar framgår därför bl.a. att i mark- och miljödomstolarna och i Mark- och miljööverdomstolen ska det finnas lagfarna domare och tekniska råd. I mark- och miljödomstolen dömer också särskilda ledamöter. Ett tekniskt råd ska enligt lagen ha teknisk eller naturvetenskaplig utbildning och erfarenhet av sådana sakfrågor som domstolen prövar. En särskild ledamot ska ha erfarenhet av sådana sakfrågor som faller inom Naturvårdsverkets, Havs- och vattenmyndighetens, Boverkets och Lantmäteriets verksamhetsområden eller av industriell, kommunal eller areell verksamhet. I ett mål eller ärende där mark- och miljödomstolen är första instans ska rätten vid huvudförhandling eller sammanträde bestå av en lagfaren domare, ett tekniskt råd och två särskilda ledamöter. Av de särskilda ledamöterna ska en ha erfarenhet av sådana sakfrågor som faller inom något av de nämnda förvaltningsmyndigheternas verksamhetsområden medan den andra ska ha erfarenhet av industriell, kommunal eller areell verksamhet eller av sådana sakfrågor som faller inom de nämnda myndigheternas verksamhetsområden.

Av de sammansättningsregler som gäller för Va-nämnden framgår att prövningen i nämnden avser mål och ärenden som, jämfört med de mål som nu handläggs vid mark- och miljödomstolarna, har en speciell karaktär. Nämnden består enligt 2 § lagen (1976:383) om Statens va-nämnd av en ordförande som är lagfaren domare och av fem andra ledamöter. Av dessa senare ledamöter ska en ha sakkunskap och erfarenhet av va-tekniska frågor, två ska vara väl förtrogna med förvaltning och skötsel av

allmän va-anläggning, en ska vara väl förtrogen med bostadsfastigheters va-förhållanden och en med va-förhållanden som avser annan bebyggelse än bostäder.

Till grund för den proposition som föregick inrättandet av Va-nämnden (prop. 1970:118) låg bl.a. betänkandet Vatten och avlopp (SOU 1967:65), utarbetat av 1964 års vatten- och avloppsutredning. Utredningen hade föreslagit att Va-nämnden skulle bestå av en ordförande och sex andra ledamöter. Ordföranden och ytterligare två av ledamöterna skulle enligt utredningsbetänkandet vara lagfarna medan övriga fyra skulle utses bland personer som kunde anses företräda partsintressen. I propositionen angavs dock att nämnden skulle bestå av sex ledamöter varav endast en ledamot – ordföranden – skulle vara jurist med domarerfarenhet. Nämnden skulle inte ha några ledamöter som företrädde partsintressen. I stället betonades att nämnden borde få ett starkare inslag av teknisk sakkunskap än vad utredningen hade föreslagit vilket också blev fallet.

Den juridiska, tekniska och naturvetenskapliga sakkunskap som mark- och miljödomstolarna är försedda med bör i huvudsak göra dem väl lämpade för de bedömningar som kan bli aktuella i va-mål. Även om det i mark- och miljödomstolen inte ingår lika många ledamöter med teknisk sakkunskap som i Va-nämnden är sammansättningsreglerna i grunden väl avpassade för va-målen. Domstolens sammansättning är relativt flexibel och går att anpassa efter målens beskaffenhet.

De tekniska råden i mark- och miljödomstolarna ska ha erfarenhet av sådana sakfrågor som domstolen prövar, vilket innebär att domstolarna kommer att få tillgång till tekniska råd med erfarenhet av vatten- och avloppsfrågor.

Va-nämndsutredningen anger i sitt betänkande att de krav på erfarenhet av olika sakfrågor som lagen om mark- och miljödomstolar preciserar för de särskilda ledamöterna även bör kunna inrymma erfarenheter avseende va-frågor. I promemorian konstateras i denna fråga att ett stort antal remissinstanser påtalat behovet av att prövningsinstanserna förses med den kompetens som krävs inom va-området.

Va-nämndens kompetens inom området har inte ifrågasatts. Redan när nämnden inrättades försågs den med en stor teknisk sakkunskap och erfarenhet inom sakområdet. Detta har borgat för en gedigen och sakkunnig prövning av processmaterialet, som i vissa fall är tekniskt komplicerat. Det är angeläget att en ny prövningsorganisation för va-målen förses med en sådan sakkunskap och erfarenhet inom området att förtroendet för lagstiftningen och dess tillämpning upprätthålls.

Det är angeläget att mark- och miljödomstolarna har tillgång till särskilda ledamöter med särskild sakkunskap och erfarenhet av va-frågor. De behörighetsgrunder som i dag gäller för de särskilda ledamöter som dömer i mark- och miljödomstolarna överensstämmer inte med det sakområde som omfattas av lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster. Inte någon av de förvaltningsmyndigheter vars verksamhetsområden anges i 2 kap. 4 § lagen om mark- och miljödomstolar omfattar de sakområden som Va-nämnden i dag prövar. De kvalifikationskrav som anges i lagen (1976:829) om Statens va-nämnd för ledamöterna, dvs. kompetens avseende förvaltning och skötsel av allmänna va-anläggningar eller av fastigheters va-förhållanden, kan inte heller anses inrymmas i

kompetensbeskrivningen för de dömande särskilda ledamöterna i mark- och miljödomstolarna.

För närvarande är 15 personer utsedda som ledamöter i Va-nämnden eller som ersättare för ledamöterna. Av dessa kan knappt hälften anses vara personer som inte har utsetts med utgångspunkt i rent teknisk sakkunskap, inte har sådan särskild kunskap som faller inom Naturvårdsverkets, Havs- och vattenmyndighetens, Boverkets eller Lantmäteriets verksamhetsområden eller inte har anknytning till industriell, kommunal eller arell verksamhet. Deras kunskap och erfarenhet innefattar i stället framför allt förvaltning och skötsel av allmänna va-anläggningar och fastigheters va-förhållanden.

Förvaltning och skötsel av en allmän va-anläggning innefattar bl.a. uppgifter av teknisk, ekonomisk och administrativ karaktär. Det gäller bl.a. anläggande, drift och underhåll. I detta ligger såväl kortsiktiga åtaganden som långsiktiga investerings- och underhållsplaner. Kompetens och erfarenhet när det gäller förvaltning och skötsel av allmänna va-anläggningar finns framförallt hos de organisationer som i dag är huvudmän inom va-området och hos intresseorganisationer som har anknytning till va-huvudmännens verksamheter. Kompetens och erfarenhet när det gäller va-förhållanden för bostadsfastigheter och för annan bebyggelse finns hos olika fastighetsägare och fastighetsägarkollektiv, t.ex. de allmännyttiga bostadsföretagen och deras centrala intresseorganisation, SABO, olika bostadsrättsorganisationer samt hos Fastighetsägarna eller Villaägarnas Riksförbund. Sakkunskapen finns också tillgänglig på marknaden genom de konsultföretag som specialiserat sig på att tillhandahålla olika tjänster inom va-området.

Med utgångspunkt i dessa förhållanden bör erfarenhet av vatten- och avloppsfrågor utgöra grund för behörighet som särskild ledamot i mark- och miljödomstolen. De två särskilda ledamöter som ska ingå i rätten i första instans bör kunna grunda sin behörighet på erfarenhet av vatten- och avloppsfrågor, när det finns ett sådant behov. Bestämmelser med denna innebörd bör därför tas in i lagen om mark- och miljödomstolar.

5.6 Rättens sammansättning i va-mål

<p>Regeringens bedömning: Någon särskild bestämmelse om rättens sammansättning i va-mål bör inte införas.</p>
--

Promemorians förslag överensstämmer inte med regeringens bedömning. I promemorian föreslås att avgiftsmål enligt 24–38 §§ lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster ska kunna avgöras i förenklad sammansättning i såväl mark- och miljödomstol som Mark- och miljööverdomstolen.

Remissinstanserna: *Mark- och miljööverdomstolen vid Svea hovrätt* anser att den nuvarande regleringen i lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar redan ger stora möjligheter till flexibilitet när det gäller sammansättningen i mark- och miljödomstolar och anser följande. Promemorians förslag skulle innebära ytterligare ett alternativ. Mark- och miljööverdomstolen är tveksam till att ytterligare en sammansättningsregel införs, särskilt som sammansättningen i mål av enkel beskaffenhet

redan regleras i lagen om mark- och miljödomstolar. Det är oklart på vilket sätt avgiftsmålen skiljer sig från andra mål av enkel beskaffenhet som mark- och miljödomstolarna prövar. Förslaget skulle för Mark- och miljööverdomstolens del innebära ett avsteg från principen att domstolen prövar samtliga frågor utom frågan om prövningstillstånd med fyra ledamöter. Domstolen avstyrker att det införs en särskild sammansättningsregel för en typ av mål, detta särskilt som domstolen prövar många andra frågor som i likhet med avgiftsmålen kan anses vara av enkel beskaffenhet.

Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt anser att det i sig är mycket bra att domstolarna ges möjlighet att i högre grad kunna avgöra mål med en lagfaren domare. Domstolen anser att det är angeläget att sammansättningsreglerna för mark- och miljödomstolarna ses över ytterligare men är medveten om att detta inte kan ske inom ramen för den föreslagna förändringen. I samband med en avveckling av Va-nämnden är det, enligt domstolen, önskvärt att det ges möjlighet att låta notarie-meriterade jurister under vissa förutsättningar på eget ansvar handlägga va-mål. Domstolen bedömer att en sådan möjlighet till förordnande skulle bidra till en effektivare beredningsorganisation och till en större attraktionskraft vid framtida rekryteringar av denna personalkategori.

Mark- och miljödomstolen vid Växjö tingsrätt tillstyrker förslaget att avgiftsmålen ska avgöras av en lagfaren domare, med möjlighet till utökning med ytterligare en lagfaren domare eller ett tekniskt råd.

Va-nämnden konstaterar att promemorians förslag innebär att någon särskild ledamot aldrig kan delta vid avgörande av ett avgiftsmål. Va-nämnden anser följande. Promemorians förslag ska jämföras med dagens ordning där Va-nämnden avgör mål med fem ledamöter som alla ska ha erfarenhet av va-frågor utifrån olika perspektiv. Även om det går att förstå vad som i promemorian avses med avgiftsmål kan någon sådan målkategori inte utläsas ur lagen om allmänna vattentjänster. Avgiftsfrågor ingår ofta i Va-nämndens mål men också ofta i förening med teknisk problematik som inte sällan kan vara både omfattande och komplicerad och kräva god kännedom om va-tekniska förhållanden. Det måste uppenbarligen också till en krävande bedömning i frågan om ett mål alls ska anses som ett avgiftsmål utom i de uppenbara fallen med rena s.k. betalningsvägrare. Även mål enligt 43 och 49 §§ lagen om allmänna vattentjänster gäller avgifter. Uppdelningen av mål verkar därför inte vara konsekvent. Till avgiftsmålen skulle komma att hänföras tvister enligt 30 § lagen om allmänna vattentjänster. I denna typ av mål är det av särskilt stort värde att ha ledamöter med erfarenhet av förvaltning och skötsel av allmänna va-anläggningar.

Skälen för regeringens bedömning: I 2 kap. lagen om mark- och miljödomstolar finns bestämmelser om rättens sammansättning i mark- och miljööverdomstolen och Mark- och miljööverdomstolen.

Enligt 2 kap. 4 § ska rätten, i ett mål eller ärende där mark- och miljödomstolen är första instans, vid huvudförhandling eller sammanträde bestå av en lagfaren domare, som är rättens ordförande, ett tekniskt råd och två särskilda ledamöter. Denna sammansättning gäller även när ett mål eller ärende ska avgöras på handlingarna, om inte rätten finner att det är tillräckligt med ordföranden och ett tekniskt råd och parterna samtycker till det eller målet eller ärendet är av enkel beskaffenhet.

Av 2 kap. 5 § följer att rätten i första instans även kan vara domför med en lagfaren domare när domstolen med tillämpning av 1 kap. 3 a § andra och tredje styckena rättegångsbalken håller huvudförhandling i förenklad form eller när rätten i annat fall anser det vara tillräckligt med en lagfaren domare vid huvudförhandling och parterna samtycker till det eller målet är av enkel beskaffenhet (prop. 2009/10:215 s. 195). Någon bestämmelse om att en lagfaren domare ensam kan avgöra mål på handlingarna finns dock inte i lagen om mark- och miljödomstolar. Bestämmelsen i 1 kap. 3 c § rättegångsbalken, som i vissa fall möjliggör en sådan sammansättning, har inte gjorts tillämplig hos mark- och miljödomstolarna.

Rättens sammansättning i mål som har överklagats till mark- och miljödomstolen behandlas i 2 kap. 6 § lagen om mark- och miljödomstolar. Av bestämmelsen framgår att rätten vid avgörande i sak består av en lagfaren domare, som är rättens ordförande, och ett tekniskt råd. I stället för det tekniska rådet får ytterligare en lagfaren domare ingå i rätten, om målets beskaffenhet föranleder det. Om målets svårighetsgrad eller omfattning föranleder det, får rätten ha den sammansättning som enligt 2 kap. 4 § gäller vid huvudförhandling.

För Mark- och miljööverdomstolen gäller enligt 2 kap. 10 § lagen om mark- och miljödomstolar som huvudregel att rätten ska bestå av minst fyra ledamöter, av vilka minst tre ska vara lagfarna domare. Ett tekniskt råd ska alltid ingå i rätten, om det inte är uppenbart obehövligt. Vid behandling av frågor om prövningstillstånd ska Mark- och miljööverdomstolen bestå av tre lagfarna domare. Ett tekniskt råd får dock ingå i rätten i stället för en av de lagfarna domarna.

Promemorians förslag innebär att avgiftsmål enligt 24–38 §§ lagen om allmänna vattentjänster ska avgöras av en lagfaren domare. Om det finns skäl för det, får rättens sammansättning utökas med en lagfaren ledamot eller ett tekniskt råd. Om ett avgiftsmål, som har avgjorts av en lagfaren domare, överklagas till Mark- och miljööverdomstolen ska rätten enligt förslagen i promemorian bestå av tre lagfarna domare. Om mark- och miljödomstolen har bestått av två ledamöter, ska lagen om mark- och miljödomstolar tillämpas i fråga om rättens sammansättning i Mark- och miljööverdomstolen.

Promemorians förslag har mött kritik. Regeringen konstaterar att bestämmelserna om rättens sammansättning övervägdes noggrant inför mark- och miljödomstolsreformen (prop. 2009/10:215 s. 128 f.). Dagens enhetliga reglering ger mark- och miljödomstolarna goda möjligheter till flexibilitet i fråga om rättens sammansättning. Det har inte kommit fram tillräckliga skäl för att i fråga om rättens sammansättning behandla vadmålen på något annat sätt än de övriga mål som mark- och miljödomstolarna handlägger. Förslaget i promemorian bör därför inte genomföras. Regeringen utesluter dock inte att det framöver kan behöva göras en allmän översyn av bestämmelserna om rättens sammansättning.

5.7 Rättegångskostnader

Regeringens förslag: I lagen om allmänna vattentjänster ska det införas bestämmelser om rättegångskostnader som gäller i stället för rättegångsbalkens bestämmelser.

I mål om inlösen eller ersättning enligt 39, 40 eller 44 § lagen om allmänna vattentjänster ska huvudmannen svara för kostnaderna på båda sidor i mark- och miljödomstolen, om inte annat följer av 18 kap. 3 eller 6 § rättegångsbalken. I sådana mål ska huvudmannen i högre rätt svara för sina egna kostnader och för kostnad som har uppkommit för motparten genom att huvudmannen har fullföljt talan, om inte annat följer av 18 kap. 6 § rättegångsbalken. I dessa typer av mål ska i övrigt 18 kap. rättegångsbalken tillämpas beträffande skyldigheten att svara för kostnad i högre rätt.

I övriga mål ska vardera parten som utgångspunkt stå sin kostnad. I mål som ska handläggas enligt rättegångsbalkens bestämmelser om tvistemål ska det dock finnas möjlighet att få ersättning för rättegångskostnader, om motparten har handlat på sådant sätt som avses i 18 kap. 3 eller 6 § rättegångsbalken eller om det annars finns särskilda skäl. Bestämmelserna i 18 kap. rättegångsbalken ska vidare tillämpas på kostnad för ansökningsavgift i sådana mål samt i mål om utdömmande av vite.

I lagen om allmänna vattentjänster ska det införas en bestämmelse som motsvarar rättegångsbalkens bestämmelse om kostnadsansvar för ombud, biträde och ställföreträdare.

Regeringens bedömning: Va-målen bör inte undantas från kravet på ansökningsavgift.

Promemorians förslag och bedömning överensstämmer i huvudsak med regeringens. I promemorian föreslås att det ska finnas en rätt till ersättning för rättegångskostnader på grund av särskilda skäl i mål om utdömmande av vite där enskilda parter står mot varandra.

Remissinstanserna: *Mark- och miljööverdomstolen vid Svea hovrätt* tillstyrker förslaget att vardera parten, till skillnad från i dag, ska stå sin kostnad även i Mark- och miljööverdomstolen. Domstolen anser följande. De föreslagna bestämmelserna om rättegångskostnader innebär att olika bestämmelser kommer att gälla beroende på vad målet rör. De många olika alternativen medför att bestämmelserna blir svåra att förstå, vilket i sin tur riskerar att medföra problem i tillämpningen. Förslaget att ersättning för rättegångskostnader i vissa fall ska kunna utgå i mål om utdömmande av vite skiljer sig från vad som gäller för övriga mål om utdömmande av vite som prövas av mark- och miljödomstolen. Det är oklart varför särskilda bestämmelser ska gälla i fråga om rättegångskostnader när det gäller utdömmande av vite som förelagts enligt lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster. Man bör undvika särreglering för en viss målkategori om det inte är särskilt motiverat. Det bör övervägas om bestämmelsen om ersättning för kostnaden för ansökningsavgift kan förenklas.

Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt konstaterar att en ansökningsavgift är en förändring från det som gäller i dag hos Va-nämnden och anser följande. Vid mark- och miljödomstolarna betalas i dag en avgift om 450 kronor för ansökningar om stämning. Någon ansökningsavgift betalas däremot inte i mål om utdömmande av vite efter särskild ansökan av myndighet. En ansökningsavgift för enbart enskilda vid ansökan om utdömmande av vite skulle få till följd att det påtryckningsmedel som vitet innebär förlorar sin betydelse för enskilda.

Ekonomistyrningsverket anser att hänsyn bör tas till att förslaget om avgiftsbeläggning av ärendeprovning kan hämma syftet med verksamheten genom att betalningssvaga grupper undviker att ansöka om provning.

Länsstyrelsen i Stockholms län finner det egendomligt att frågan om ersättning för rättegångskostnader i vitesmål ska vara avhängig att om det är en kommun eller ett kommunalt bolag som är part, med hänsyn till att va-abonnten och va-huvudmannen sällan kan betraktas som jämbördiga parter. Länsstyrelsen delar promemorians bedömning att anläggningsavgifterna i viss mån kan jämföras med gatukostnader och anser följande. Eftersom anläggningsavgifterna ofta uppgår till betydande belopp torde en ansökningsavgift inte avhålla enskilda fastighetsägare från att få sin sak prövad. Däremot kan brukningsavgifter, som oftast rör mindre belopp, inte jämföras med gatukostnader. Tvister om brukningsavgifter kommer sannolikt inte att föras till domstol av enskilda va-abonnter i någon större utsträckning. Införandet av en ansökningsavgift kommer således att utgöra en försämring för va-abonnterna även om de vid framgång med sin talan kan få ansökningsavgiften ersatt av motparten. Länsstyrelsen ifrågasätter om en va-abonnt, som står inför hotet om vattenavstängning och som ändå ansöker om interimistiskt beslut och får hotet tillfälligt avvärjt, någonsin kommer att anses vara den vinnande parten och kunna få ersättning för ansökningsavgiften. Även om vattenavstängningen inhiberas kommer abonnten förmodligen ändå anses vara betalningsskyldig för de underliggande fordringarna.

Länsstyrelsen i Västerbottens län anser att provningen av va-frågor bör vara kostnadsfri för enskilda.

Advokatfirman Åberg & Co anser följande. En fastighetsägare som vill få en vattenavstängning upphävd måste betala 450 kronor i ansökningsavgift för att få saken prövad. En sådan ordning, för något som måste jämföras med ett tvångsvist ingripande, förefaller främmande för svenska förhållanden. Att kunna få ersättning för ansökningskostnaden, men inte ersättning för övriga rättegångskostnader, visar avarterna av den föreslagna ordningen.

Svenskt Vatten anser följande. Processen i mark- och miljödomstolen bör innebära ett ökat behov av att anlita ett juridiskt ombud för både huvudmän och fastighetsägare. Förslaget i promemorian innebär även att en ansökningsavgift på 450 kronor påförs den som anhängiggör ett mål eller ärende. Sammantaget torde detta innebära att färre tvister prövas av domstol. I dag prövas cirka 200 ärenden per år i Va-nämnden. Det finns således anledning att anta att färre mål blir föremål för provning. Om det totala antalet ärenden ska fördelas på fem mark- och miljödomstolar, innebär det att någon eller några domstolar hanterar endast ett fåtal mål per år. Följden av det blir att det tar lång tid innan en kompetens på Va-om-

rådet arbetas upp. En uppdelning på fem domstolar kan även medföra att den praxis som i dag är enhetlig blir mer spretig.

Sveriges advokatsamfund delar bedömningen att ansökningsavgifter bör införas, med möjlighet att få avgiften ersatt av motparten. Advokatsamfundet anser följande. När det gäller frågan om rättegångskostnader kan förslaget leda till en oacceptabel rättsförlust för fastighetsägarkollektivet. Promemorians förslag att vardera parten som huvudregel ska stå sina egna kostnader i alla instanser torde kunna leda till att fastighetsägare avhåller sig från att anlita juridiskt ombud eller tekniskt sakkunnig, även i tvister där sådan kompetens är högst motiverad. Detta framstår som tveksamt, särskilt för det fall det inte införs någon reglering avseende materiell processledning. Förhållandet blir särskilt tydligt om det är va-huvudmannen som har överklagat ett avgörande av underinstans. Att fastighetsägaren i ett sådant fall inte skulle kunna få ersättning för sina rättegångskostnader, annat än i situationer av processförsummelse från motpartens sida, kan inte anses godtagbart.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

När Va-nämnden avvecklas bör det, med utgångspunkt i dagens ordning för rättegångskostnader, särskilt analyseras hur sådana kostnader ska fördelas när målen fortsättningsvis handläggs av mark- och miljödomstolen.

Dagens ordning för rättegångskostnader

För målen vid Va-nämnden gäller i dag som huvudregel att vardera parten svarar för sin kostnad. Av 14 § lagen (1976:839) om Statens va-nämnd framgår i vilka fall en part kan få ersättning för rättegångskostnader i mål vid nämnden. Enligt bestämmelsens första stycke ska huvudmannen svara för kostnaderna på ömse sidor vid nämnden i mål om inlösen eller ersättning enligt 39, 40 eller 44 § lagen om allmänna vattentjänster. Dock ska 18 kap. 6 och 8 §§ rättegångsbalken tillämpas. Det sistnämnda innebär bl.a. att fastighetsägaren kan få svara för rättegångskostnad, om fastighetsägaren genom försumlig processföring orsakar kostnader för va-anläggningens huvudman. Vidare kan fastighetsägaren inte få ersättning för rättegångskostnad som inte har varit skäligen påkallad för tillvaratagandet av fastighetsägarens rätt.

Enligt samma bestämmelse kan en part i andra mål på begäran få ersättning av motparten för kostnad vid nämnden, om det finns särskilda skäl för det. Sådana skäl kan exempelvis vara att en part förorsakar motparten kostnader genom försumlig processföring.

Om huvudmannen överklagar ett beslut i mål om inlösen eller ersättning enligt 39, 40 eller 44 § lagen om allmänna vattentjänster, ska huvudmannen även i överinstansen svara för kostnaderna på båda sidor, såvida inte 18 kap. 6 eller 8 § rättegångsbalken föranleder annat. Om motparten har överklagat målet, ska huvudmannen svara för sina egna kostnader i högre rätt om inte de nämnda bestämmelserna i rättegångsbalken föranleder annat. Bestämmelsen om huvudmannens kostnadsansvar i överinstansen finns i 22 § lagen om Statens va-nämnd.

För övriga mål som överklagas från Va-nämnden till Mark- och miljööverdomstolen gäller rättegångsbalkens bestämmelser. Som huvudregel

ska alltså tappande part ersätta motpartens rättegångskostnader i överinstansen.

Mål om inlösen eller ersättning

Målen om inlösen eller ersättning enligt 39, 40 eller 44 § lagen om allmänna vattentjänster har expropriationsrättslig anknytning. Aktuella bestämmelser om rättegångskostnader i lagen om Statens va-nämnd har motsvarigheter i expropriationslagen (1972:719). Bestämmelserna betyder mycket för att göra domstolsprövningen tillgänglig för den enskilde.

Den ordning som gällt hos Va-nämnden bör även gälla i mark- och miljödomstolen. Huvudmannen ska alltså som huvudregel ansvara för rättegångskostnaderna på båda sidor i mark- och miljödomstolen i mål om inlösen eller ersättning. Ett mindre tillägg bör dock göras i bestämmelsen för att täcka upp visst agerande från fastighetsägaren som också bör föranleda avsteg från huvudregeln om huvudmannens kostnadsansvar. Om fastighetsägaren vinner målet men har inlett eller genom försummelse föranlett en onödigt rättegång, bör bestämmelsen i 18 kap. 3 § rättegångsbalken kunna tillämpas. Rätten kan då bestämma att fastighetsägaren ska ersätta huvudmannens kostnader eller att vardera parten ska stå sin kostnad.

Även dagens ordning för rättegångskostnader i högre rätt bör behållas. Denna ordning motsvarar också det som gäller enligt expropriationslagen samt i mål om tillstånd till vattenverksamhet enligt miljöbalken. Ordningen innebär att va-anläggningens huvudman som utgångspunkt ansvarar för sina egna rättegångskostnader i högre rätt och dessutom för motpartens kostnader, om det är huvudmannen som har överklagat. En fastighetsägare som överklagar riskerar inte att behöva stå för huvudmannens rättegångskostnader, annat än om fastighetsägaren agerar på det sätt som avses i 18 kap. 6 § rättegångsbalken.

Om fastighetsägaren har överklagat ett beslut från Va-nämnden i ett mål om inlösen eller ersättning och vunnit målet, blir i dag bestämmelserna i 18 kap. rättegångsbalken tillämpliga på processen i överrätten (jfr SOU 2011:53 s. 92 och 106). Fastighetsägaren kan alltså få sina kostnader i överinstansen ersatta i en sådan situation. Detta motsvarar det som uttryckligen gäller enligt 7 kap. 3 § expropriationslagen och överensstämmer med tillämpningen av 25 kap. 2 § andra stycket miljöbalken (vid överklagande av dom i mål om tillstånd till vattenverksamhet). Det framgår dock inte uttryckligen av lagen om Statens va-nämnd.

Eftersom de bestämmelser som regeringen föreslår ska gälla i stället för bestämmelserna i 18 kap. 1–7 §§ rättegångsbalken, behöver det uttryckligen anges i den nu aktuella bestämmelsen att 18 kap. rättegångsbalken ska tillämpas i högre instans i de situationer där huvudmannen inte som utgångspunkt ska ansvara för kostnaderna.

Regeringens förslag innebär att bestämmelsen om ansvar för rättegångskostnader i högre rätt i mål om inlösen eller ersättning formuleras med 7 kap. 3 § expropriationslagen som förebild. Syftet är att göra bestämmelsen lättare att förstå. Någon ändring i sak är inte avsedd.

Övriga mål som ska handläggas som tvistemål enligt rättegångsbalken

För andra mål än mål om inlösen eller ersättning enligt 39, 40 eller 44 § lagen om allmänna vattentjänster gäller i dag att vardera parten som utgångspunkt ska stå sin kostnad vid Va-nämnden. Om det finns särskilda skäl för det, kan dock en part på begäran få ersättning av motparten för kostnad vid nämnden.

I sådana va-mål där mark- och miljödomstolen blir första instans (och som inte avser utdömande av vite) kommer rättegångsbalkens regler om rättegångskostnader att bli tillämpliga, om inte annat föreskrivs i lag. Enligt rättegångsbalken gäller som huvudregel att tappande part ska ersätta motpartens rättegångskostnader. Vilken princip för fördelning av rättegångskostnader bör då gälla i domstolarna för sådana va-mål?

En utgångspunkt är att det inte bör vara olika fördelningsprinciper i olika domstolsinstanser. Den verksamhet som bedrivs inom lagen om allmänna vattentjänsters sakområde handlar om en ren monopolverksamhet. Den enskilda fastighetsägaren eller brukaren av en allmän va-anläggning har inte någon möjlighet att vända sig till en annan leverantör. Så snart ett beslut fattats om verksamhetsområde för vatten och avlopp är den enskilde bunden till en bestämd va-huvudman. Någon valmöjlighet finns inte så som exempelvis är fallet inom el- eller telekommunikationsområdet. När ett verksamhetsområde har inrättats är den enskilde också bunden till den va-taxa som gäller och kan bli direkt skyldig att betala en engångsavgift eller en periodisk avgift.

Va-anknutna frågor har en nära koppling till traditionell kommunal verksamhet. Kommunal beslut är i regel överklagbara. Genom överklagande kan den enskilde få sin sak prövad av en högre instans utan att riskera ansvar för motpartens rättegångskostnader. Tvisterna enligt lagen om allmänna vattentjänster har en offentlighetsrättslig anknytning och kan alltså inte utan vidare jämföras med vanliga, civilrättsliga tvister. För avgiftsmålen räkning finns exempelvis en viss likhet med mark- och miljödomstolarnas mål om den gatukostnadsersättning som fastighetsägare ska betala till kommunen enligt 6 kap. plan- och bygglagen (2010:900). I mål om jämkning av gatukostnadsersättningen har lagstiftaren frångått den fördelningsprincip som annars hade följt av rättegångsbalken i syfte att göra domstolsprövningen tillgänglig för fastighetsägarna (15 kap. 10 § plan- och bygglagen).

Den ordning som gäller i dag vid Va-nämnden, dvs. att den enskilde inte behöver riskera att drabbas av motpartens kostnader för ett ärendes handläggning, har fungerat väl och har inte ifrågasatts. På grund av va-målen speciella natur finns det en allmän acceptans för det sätt som kostnaderna fördelas på i dag. Det kan inte anses finnas någon risk för att rättegångsbalkens huvudregel om fördelning av rättegångskostnader undermineras genom att en annan fördelningsprincip väljs för va-målen. Mark- och miljööverdomstolen har också i sitt remissvar på Va-nämndsutredningens betänkande angett att det är en bra lösning att låta de regler om rättegångskostnader som gäller i dag kvarstå och att en sådan lösning bidrar till att processen blir mer tillgänglig för den enskilde.

Dagens ordning för rättegångskostnader bör alltså behållas i första instans i andra va-tvister än sådana som avser inlösen eller ersättning enligt 39, 40 eller 44 § lagen om allmänna vattentjänster. Huvudregeln bör där-

med vara att vardera parten står sin rättegångskostnad. Eftersom det inte bör gälla olika fördelningsprinciper i olika domstolsinstanser bör den principen tillämpas inte bara vid mark- och miljödomstolen utan även i högre rätt. Detta innebär en ändring jämfört med dagens ordning.

Det bör dock finnas möjlighet att få rättegångskostnaderna ersatta i två fall.

Det första fallet avser kostnaden för ansökningsavgift. Va-målen bör inte undantas från kravet på ansökningsavgift. Den part som vinner målet bör kunna få kostnaden för ansökningsavgift ersatt av motparten. Bestämmelserna om rättegångskostnader i 18 kap. rättegångsbalken bör därför göras tillämpliga på kostnad för ansökningsavgift. Av 18 kap. 1 § rättegångsbalken framgår att den part som tappar målet ska ersätta motpartens rättegångskostnad, om inte annat är föreskrivet. En vinnande part som har inlett rättegången i onödan kan dock få bära sin egen rättegångskostnad med tillämpning av bestämmelsen i 18 kap. 3 § rättegångsbalken. Om en part vinner delvis bifall till sin talan blir det en fråga för domstolen att tillämpa bestämmelsen i 18 kap. 4 § rättegångsbalken.

Det andra fallet innebär – i likhet med det som gäller i dag hos Va-nämnden – att en part kan få ersättning för rättegångskostnader om det finns särskilda skäl. Möjligheten till ersättning på grund av särskilda skäl bör då finnas i samtliga domstolsinstanser. Särskilda skäl har tidigare bl.a. ansetts vara att en part har agerat på det sätt som avses i 18 kap. 3 eller 6 § rättegångsbalken. Detta bör framgå av lagtexten (jfr 6 kap. 22 § andra stycket föräldrabalken).

Mål om utdömande av vite

Bestämmelsen i 14 § andra stycket lagen om Statens va-nämnd om att en part kan få ersättning för sina kostnader vid särskilda skäl gäller även de mål hos nämnden som avser utdömande av vite.

Målen om utdömande av vite kommer att handläggas i mark- och miljödomstolarna enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden. I den lagen finns en bestämmelse (32 §) som innebär att ersättning för rättegångskostnader kan utgå med tillämpning av 18 kap. rättegångsbalken i mål där enskilda parter står mot varandra. Enligt 5 kap. 1 § andra stycket lagen om mark- och miljödomstolar ska dock 32 § lagen om domstolsärenden inte tillämpas vid mark- och miljödomstolarna. I avsaknad av särskild reglering kan alltså rättegångskostnader inte ersättas i vitesmål hos mark- och miljödomstolarna.

I promemorian föreslogs att rätten till ersättning för rättegångskostnader på grund av särskilda skäl ska finnas i mål om utdömande av vite där enskilda parter står mot varandra. Som framgått är huvudregeln för mark- och miljödomstolarna att ersättning för rättegångskostnader inte utgår i vitesmål. En särreglering i frågan bör undvikas. Det har inte framkommit något som gör en sådan särreglering motiverad. Någon rätt till ersättning för rättegångskostnader på grund av särskilda skäl bör alltså inte finnas i vitesmålen.

Av bilagan till förordningen (1987:452) om avgifter vid de allmänna domstolarna framgår att myndigheter inte betalar någon ansökningsavgift i mål om utdömande av vite vid mark- och miljödomstolen. Va-målen bör inte undantas från kravet på ansökningsavgift (se under rubriken

Ansökningsavgifter vid mark- och miljödomstolarna). En enskild part som ansöker om utdömmande av vite i ett va-mål kommer alltså att behöva betala en ansökningsavgift. Det vore orimligt om inte denna kostnad skulle ersättas av motparten om talan bifalls. Bestämmelserna i 18 kap. rättegångsbalken bör alltså tillämpas i fråga om kostnaden för ansökningsavgift även i denna typ av mål.

Överklagade mål

Det finns inte några skäl till att rättegångskostnader bör kunna ersättas i de mål där kommunen överklagar länsstyrelsens förelägganden enligt 52 § lagen om allmänna vattentjänster. I avsaknad av särskild reglering kommer länsstyrelsen att sakna ställning som motpart till kommunen i mark- och miljödomstolen.

Ersättningskyldighet för ombud, biträde eller ställföreträdare

I 18 kap. 7 § rättegångsbalken finns en bestämmelse som innebär att ombud, biträde eller ställföreträdare kan förpliktas att solidariskt med en part ersätta motpartens rättegångskostnader. Ersättningsansvaret förutsätter att ombudet, biträdet eller ställföreträdaren har vållat motparten kostnad genom sådant agerande som avses i 18 kap. 3 eller 6 § rättegångsbalken. Det som avses är vinnande parts inledande eller föranledande av onödig rättegång samt försumlig processföring. Ersättningsansvar enligt 18 kap. 7 § rättegångsbalken förutsätter att parten ”enligt detta kapitel” helt eller delvis ska ersätta motpartens rättegångskostnader, en förutsättning som inte är uppfylld om partens ersättningsansvar i stället följer av bestämmelser i lagen om allmänna vattentjänster. En bestämmelse motsvarande 18 kap. 7 § rättegångsbalken bör införas i lagen om allmänna vattentjänster (jfr en liknande bestämmelse i 6 kap. 22 § föräldrabalken).

Ansökningsavgifter vid mark- och miljödomstolarna

Va-nämnden prövar frågor som rör va-förhållanden efter ansökan. Någon ansökningsavgift behöver inte betalas. Enligt förordningen (1987:452) om avgifter vid de allmänna domstolarna gäller däremot att ansökningsavgift ska betalas av den som anhängiggör ett mål eller ärende bl.a. vid mark- och miljödomstolen. I förordningen redovisas i vilka fall en ansökningsavgift inte ska tas ut. Det gäller framför allt vissa frågor med internationell anknytning. Befriad från ansökningsavgift är också den som ansöker om att själv bli försatt i konkurs.

Den relation som gäller mellan en brukare av en allmän va-anläggning och anläggningens huvudman är snarlik den som gäller mellan en kommun och en fastighetsägare inom detaljplanlagda områden där kommunen är huvudman för de allmänna platserna. Inom sådana områden har kommunen enligt 6 kap. 24–27 §§ plan- och bygglagen (2010:900) möjlighet att ta ut ersättning från fastighetsägarna för kostnaderna för iordningställandet av allmänna platser (gatukostnader). Kommunens beslut om gatukostnader kan, liksom är fallet med beslut om den kommunala va-taxan, överklagas i den ordning som gäller för laglighetsprövning enligt 10 kap. kommunallagen (1991:900). En tvist om ersättning för gatukostnader prövas av mark- och miljödomstolen efter ansökan om stäm-

ning. I ett sådant mål tas en ansökningsavgift ut enligt förordningen om avgifter vid de allmänna domstolarna.

Det saknas skäl för att frågor om prövning av mål inom va-området inte ska omfattas av de generella bestämmelserna om ansökningsavgifter. Det innebär att det vid en ansökan om prövning vid mark- och miljödomstolen av en tvist inom va-området bör betalas en avgift i enlighet med förordningen om avgifter vid de allmänna domstolarna. Det bidrar till att främja en rationell användning av domstolsväsendet genom att begränsa förekomsten av ansökningar föranledda av rent okynne.

För den enskilde kan en ansökningsavgift givetvis uppfattas som en nackdel i förhållande till vad som gäller i dag. Att på eget initiativ få en fråga inom va-området prövad kommer fortsättningsvis att medföra en kostnad. Denna kostnad kan vara stor i förhållande till det omtvistade beloppet. Ett bestridande av en fordran innebär att tvisten mellan va-huvudmannen och den enskilde kommer att avgöras av mark- och miljödomstolen efter överlämnande från Kronofogdemyndigheten alternativt efter ansökan om stämning.

Den olägenhet som uppkommer till följd av att en sökande vid mark- och miljödomstolen måste betala en ansökningsavgift skulle delvis kunna begränsas genom att i fall då sökanden helt eller delvis vinner målet får sökanden hela eller delar av ansökningsavgiften ersatt av sin motpart vid domstolen. En reglering med denna innebörd bör därför införas för va-målen. Motsvarande bör gälla i fråga om ersättning för en betald avgift med anledning av en ansökan om betalningsföreläggande och där Kronofogdemyndigheten har överlämnat målet till mark- och miljödomstol.

5.8 Överklagande

Regeringens bedömning: De bestämmelser om överklagande som finns i rättegångsbalken och lagen om domstolsärenden bör tillämpas även i va-målen.

Överklagandemålen enligt 52 § lagen om allmänna vattentjänster bör inte undantas från den s.k. överklagandeventilen.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: *Va-nämnden* anser följande. Till skillnad från i dag kommer det att krävas prövningstillstånd i Mark- och miljööverdomstolen för att ett överklagat mål ska tas upp till prövning. Möjligheterna att få avgörandena överprövade minskar därför drastiskt. Ett införande av prövningstillstånd kombinerat med att målen kommer att avgöras på fem olika domstolar i första instans är en grundläggande förändring. Det kan vidare antas att en strängare tillämpning av reglerna för tillåtande av ny bevisning kommer att gälla när rättegångsbalkens regler uttryckligen ska tillämpas på va-målen. Båda dessa faktorer innebär större risker för rättsförluster för enskilda. Frågorna har inte belysts i promemorian.

Skälen för regeringens bedömning: Av 1 kap. 2 § lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar framgår att en mark- och miljödomstols domar och beslut får överklagas till Mark- och miljööverdomstolen, om inte annat är föreskrivet. Mark- och miljööverdomstolens domar och beslut får överklagas till Högsta domstolen, om inte annat är föreskrivet.

Av 18 § lagen (1976:839) om Statens va-nämnd framgår att ett beslut av nämnden ska delges en part om beslutet gått parten emot. Enligt 22 § samma lag ska ett överklagande av nämndens beslut ges in till nämnden inom tre veckor från den dag då klaganden fick del av beslutet. Att klagofristen beräknas från den dag då klaganden fick del av beslutet överensstämmer med det som allmänt gäller för beslut av förvaltningsmyndigheter, jfr 23 § andra stycket förvaltningslagen (1986:223). Va-nämnden är formellt en förvaltningsmyndighet och ingen domstol.

För mark- och miljödomstolarna gäller en överklagandetid om tre veckor från det att domen eller beslutet meddelades (50 kap. 1 § och 52 kap. 1 § rättegångsbalken och 38 § lagen om domstolsärenden). Parterna ska snarast möjligt underrättas skriftligen om domen eller beslutet. De bestämmelser som gäller generellt för mark- och miljödomstolarna i dessa hänseenden bör även gälla för va-målen. Det finns inte några särdrag hos va-målen som motiverar en särreglering när det gäller sättet för underrättelse av domar och beslut samt sättet för beräkning av överklagandetiden.

Av 22 § lagen om Statens va-nämnd framgår att det inte krävs prövningstillstånd för att Svea hovrätt ska ta upp de mål som överklagas från nämnden. Vid överklagande av domar och beslut från mark- och miljödomstol kommer prövningstillstånd att krävas för att Svea hovrätt ska pröva målen (49 kap. 12 § rättegångsbalken och 39 § lagen om domstolsärenden). Att beslut från Va-nämnden är undantagna från systemet med prövningstillstånd hänger samman med att nämnden inte är någon domstol (jfr prop. 2004/05:131 s. 183). Va-målen bör behandlas på samma sätt som alla andra mål i mark- och miljödomstolarna i fråga om prövningstillstånd. Någon särreglering föreslås därför inte i detta avseende.

Av 5 kap. 5 § lagen om mark- och miljödomstolar framgår att det inte är möjligt att överklaga domar och beslut av Mark- och miljööverdomstolen, om det är ett mål som underinstansen (mark- och miljödomstolen) avgjort efter ett överklagande dit. Mark- och miljööverdomstolen får dock tillåta att en dom eller ett beslut i andra mål än mål enligt miljöbalken överklagas till Högsta domstolen, om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen. Det finns inga skäl för att undanta överklagandemålen enligt 52 § lagen om allmänna vattentjänster från denna s.k. ventil för överklagande. I dag kan sådana mål – i likhet med övriga mål enligt lagen om allmänna vattentjänster – överklagas till Högsta domstolen. Övriga mål enligt lagen om allmänna vattentjänster kommer även fortsättningsvis att kunna överklagas till Högsta domstolen.

I dispositiva tvistemål får en part åberopa ny bevisning i hovrätten endast om parten gör sannolikt att parten inte kunnat åberopa bevisningen i tingsrätten eller annars haft giltig ursäkt att inte göra det (50 kap. 25 § tredje stycket rättegångsbalken). Miljööverdomstolen har funnit att utrymmet för att tillåta ny bevisning i överklagade va-mål är större än i en vanlig tvistemålsprocess, eftersom Va-nämnden inte betraktas som en domstol (se MÖD 2003:97). När Va-nämnden upphört kommer denna generösa praxis för tillåtande av ny bevisning i överinstansen inte att kunna fortsätta. Detta är en naturlig konsekvens av att va-målen framöver ska prövas i mark- och miljödomstolsorganisationen. Någon särskild reglering är inte motiverad.

Sammanfattningsvis bör det inte införas några särskilda bestämmelser när det gäller överklagande av va-målen.

6 Följdändringar

6.1 Upphävande av lagen om Statens va-nämnd

Regeringens förslag: Lagen om Statens va-nämnd ska upphöra att gälla vid utgången av 2015.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna har inte lämnat någon synpunkt på förslaget.

Skälen för regeringens förslag: I lagen (1976:839) om Statens va-nämnd regleras Va-nämndens verksamhet och förfarandet i mål som nämnden prövar, se avsnitt 4.2. En konsekvens av att Va-nämndens uppgifter överförs till mark- och miljödomstolarna är att lagen om Statens va-nämnd bör upphävas.

6.2 Mål om betalningsföreläggande och om inkassokostnader

Regeringens förslag: Hänvisningar till Va-nämnden i lagen om betalningsföreläggande för fordringar i arbetstvister och fordringar som skall prövas av Statens va-nämnd tas bort.

Regeringens bedömning: En särskild reglering är inte nödvändig för att mål om betalningsföreläggande avseende va-avgift ska kunna överlämnas från Kronofogdemyndigheten till mark- och miljödomstol vid bestridande, ansökan om återvinning eller överklagande av utslag.

Någon särskild bestämmelse om mark- och miljödomstols behörighet att pröva frågor om inkassokostnader eller kostnader hos Kronofogdemyndigheten behövs inte när den bakomliggande fordran, som kostnaderna är hänförliga till, avser va-avgifter.

Promemorians förslag överensstämmer i sak med regeringens förslag och bedömning. I promemorian föreslogs dock att hänvisningarna till Va-nämnden i lagen (1991:852) om betalningsföreläggande för fordringar i arbetstvister och fordringar som skall prövas av Statens va-nämnd ändrades till hänvisningar till mark- och miljödomstolen.

Remissinstanserna har inte några synpunkter i denna del.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Mål om betalningsföreläggande kan överlämnas till mark- och miljödomstolen

Om en fastighetsägare eller annan användare inte betalar förfallna bruknings- eller anläggningsavgifter enligt lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster, har va-anläggningens huvudman möjlighet att ansöka om

betalningsföreläggande hos Kronofogdemyndigheten. Om fastighetsägaren eller användaren bestrider ett sådant betalningsföreläggande i rätt tid, ska huvudmannen underrättas om det. Huvudmannen kan därefter, om huvudmannen vidhåller sitt yrkande, begära att målet överlämnas till Va-nämnden. Om Kronofogdemyndigheten har meddelat utslag, kan svaranden ansöka om återvinning. I det fallet ska Kronofogdemyndigheten också överlämna målet till Va-nämnden för fortsatt handläggning. Sökanden i ett mål om betalningsföreläggande får överklaga Kronofogdemyndighetens utslag. Rätten att överklaga ett utslag inskränker sig dock till den del av utslaget som avser kostnader i målet (prop. 1989/90:85 s. 58, 89 och 137 f.). Om ett sådant överklagande sker och den fordran som kostnaderna är hänförliga till avser va-avgifter, ska målet överlämnas till Va-nämnden (jfr NJA 1994 s. 372).

Att Va-nämnden är behörig att pröva mål om betalningsföreläggande avseende va-avgifter efter överlämnande från Kronofogdemyndigheten följer av lagen om betalningsföreläggande för fordringar i arbetstvister och fordringar som skall prövas av Statens va-nämnd. Av denna lag framgår att lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning är tillämplig vid Kronofogdemyndighetens handläggning.

Av 5 § lagen om betalningsföreläggande och handräckning följer att om en tvist angående en förpliktelse enligt någon särskild föreskrift ska tas upp av en annan myndighet än tingsrätten, kan saken prövas enligt lagen endast om det finns bestämmelser som medger sådan prövning. Lagen om betalningsföreläggande för fordringar i arbetstvister och fordringar som skall prövas av Statens va-nämnd innehåller sådana bestämmelser.

Som tidigare framgått bör mark- och miljödomstolarna pröva mål om frågor som regleras i lagen om allmänna vattentjänster. Detta gäller även mål som inlets hos Kronofogdemyndigheten genom ansökan om betalningsföreläggande. Mark- och miljödomstolen är en särskild domstol vid en tingsrätt. I organisatoriskt hänseende kommer domstolen att utgöra allmän underrätt (tingsrätt) i rättegångsbalkens mening (se Fitger m.fl. Rättegångsbalken 1:4 f. och t.ex. 2 kap. 2 § rättegångsbalken och 5 § lagen om betalningsföreläggande och handräckning). I processuellt hänseende är dock mark- och miljödomstolen en särskild domstol i den mening som avses i bl.a. 10 kap. 17 § första stycket 1 och 19 § rättegångsbalken. Det innebär bl.a. att en tvistemålstalan som borde ha väckts vid mark- och miljödomstolen, men som väckts vid tingsrätten ska avvisas självmant av tingsrätten och att högre domstol självmant ska bevaka behörighetsfrågan.

Om en ansökan om betalningsföreläggande i rätt tid bestrids av svaranden eller om svaranden i rätt tid ansöker om återvinning, ska Kronofogdemyndigheten enligt 36 och 54 §§ lagen om betalningsföreläggande och handräckning överlämna målet till en tingsrätt som enligt det som framgår av handlingarna är behörig att handlägga målet. Kronofogdemyndigheten ska då i första hand tillämpa 10 kap. rättegångsbalken. Om målet rör en fråga som regleras i lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster, ska alltså Kronofogdemyndigheten överlämna målet till den mark- och miljödomstol inom vars område den allmänna eller allmänförklarade va-anläggningen i huvudsak är belägen eller är avsedd att vara belägen

(10 kap. 17 § 1 rättegångsbalken, 53 § lagen om allmänna vattentjänster och 3 kap. 1 § lagen [2010:921] om mark- och miljödomstolar).

Lagen om betalningsföreläggande för fordringar i arbetstvister och fordringar som skall prövas av Statens va-nämnd

Som framkommit är ingen särskild reglering nödvändig för att mål om betalningsföreläggande avseende va-avgift ska kunna överlämnas från Kronofogdemyndigheten till mark- och miljödomstolen vid bestridande, ansökan om återvinning eller överklagande av utslag. De hänvisningar till Va-nämnden som finns i lagen om betalningsföreläggande för fordringar i arbetstvister och fordringar som skall prövas av Statens va-nämnd bör därför tas bort.

Inkassokostnader m.m.

Av NJA 1994 s. 372 framgår att mål som avser inkassokostnader eller kostnader hos Kronofogdemyndigheten följer de behörighets- och forumbestämmelser som gäller för den bakomliggande fordran. Det behöver därför inte införas någon bestämmelse som grundar behörighet för mark- och miljödomstolen att pröva frågor som avser inkassokostnader eller kostnader hos Kronofogdemyndigheten när den bakomliggande fordran avser va-avgifter. Det bör t.ex. utan särskild reglering vara möjligt att väcka talan vid mark- och miljödomstolen enbart avseende inkassokostnad hänförlig till va-avgift.

6.3 Ändring i rättegångsbalken

Regeringens förslag: Hänvisningen till Va-nämnden i 33 kap. 7 § rättegångsbalken ska tas bort.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna har inte lämnat några synpunkter på förslaget.

Skälen för regeringens förslag: Enligt 33 kap. 7 § rättegångsbalken är det möjligt för hovrätt att delge en part handlingar genom förenklad delgivning, om parten under handläggningen vid Va-nämnden har fått information om att sådan delgivning kan komma att användas i hovrätten om ett avgörande överklagas dit. Samma möjlighet finns även för Högsta domstolen om informationen har lämnats vid Va-nämnden. I samband med att Va-nämnden upphör, bör den hänvisning till nämnden som finns i 33 kap. 7 § rättegångsbalken utgå.

6.4 Allmänförklarade va-anläggningar

Regeringens förslag: De föreslagna bestämmelserna i lagen om allmänna vattentjänster ska under en övergångstid tillämpas för va-anläggningar som har allmänförklarats enligt äldre lagstiftning.

Mark- och miljödomstolen ska under övergångstiden pröva mål om allmänförklarade va-anläggningar där bestämmelser i den numera upphävda lagen om vatten- och avloppsanläggningar ska tillämpas.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna har inte lämnat någon synpunkt på förslaget.

Skälen för regeringens förslag: Av övergångsbestämmelserna till lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster framgår att va-anläggningar som har förklarats för allmänna enligt äldre lagstiftning, men som inte är att anse som allmänna enligt den nya lagen, får fortsätta att bedrivas som allmänförklarade till utgången av 2016. I övergångsbestämmelserna räknas det upp vilka bestämmelser i den nya och i den upphävda lagen (1970:244) om vatten- och avloppsanläggningar som ska tillämpas på de allmänförklarade anläggningarna under övergångstiden.

De bestämmelser som nu föreslås i lagen om allmänna vattentjänster (dvs. bestämmelser om mark- och miljödomstols behörighet, utredningsansvar, vite och rättegångskostnader) bör även gälla i mål om allmänförklarade va-anläggningar under övergångstiden. Övergångsbestämmelserna till lagen om allmänna vattentjänster bör därför ändras så att det framgår att mark- och miljödomstolen prövar mål som avser tillämpning av bestämmelser i den upphävda lagen.

7 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Regeringens förslag: Lagen om Statens va-nämnd ska upphöra att gälla vid utgången av 2015. Lagändringarna i övrigt ska träda i kraft den 1 januari 2016.

De mål som vid upphävandet av lagen om Statens va-nämnd handläggs av nämnden ska lämnas över till den mark- och miljödomstol som skulle ha varit behörig om målet hade inletts efter upphävandet. Den upphävda lagen ska fortfarande gälla för beslut som Va-nämnden har meddelat.

Den äldre bestämmelsen i 33 kap. 7 § rättegångsbalken ska fortfarande gälla när Va-nämnden under handläggningen har informerat parten om att förenklad delgivning kan komma att användas i hovrätten eller Högsta domstolen om ett avgörande överklagas dit.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens utom i fråga om tidpunkten för organisationsförändringen.

Remissinstanserna har inte lämnat några synpunkter med avseende på vare sig ikraftträdande- eller övergångsbestämmelser.

Skälen för regeringens förslag

Ikraftträdandebestämmelser

Förslagen i detta lagstiftningsärende innebär att de mål som enligt nuvarande ordning handläggs i Va-nämnden överförs till mark- och miljödomstolsorganisationen. En konsekvens av förslagen är att Va-nämnden upphör med sin verksamhet och avvecklas. Det är angeläget att förändringarna sker så snabbt som möjligt. Den föreslagna ordningen bör därför träda i kraft den 1 januari 2016.

Övergångsbestämmelser

Va-målen bör fördelas mellan de fem mark- och miljödomstolarna (se avsnitt 5.1). Vid tidpunkten för ikraftträdandet kommer det att finnas ett antal mål och ärenden hos Va-nämnden som inte hunnit avgöras. Att låta Va-nämnden kvarstå som myndighet för att avgöra de kvarvarande målen och ärendena innebär att myndigheten behöver avvecklas successivt. En sådan ordning skulle inte vara effektiv. En lämpligare ordning är att verksamheten i Va-nämnden upphör samtidigt som den nya instansordningen träder i kraft och att ineliggande mål och ärenden i Va-nämnden då lämnas över.

De mål som finns hos Va-nämnden när nämnden upphör bör därför lämnas över till den mark- och miljödomstol som hade varit behörig om målet hade inletts efter nämndens upphörande. Vilken mark- och miljödomstol som hade varit behörig framgår av förslaget till forumbestämmelse i 3 kap. 1 § lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar, se avsnitt 5.2.

För de beslut som Va-nämnden har meddelat före nedläggningen bör den upphävda lagen fortsätta att gälla. Det innebär bl.a. att nämndens beslut kan behålla sin verkan som exekutionstitel (19 §), att det inte kommer att krävas prövningstillstånd för att Svea hovrätt ska ta upp ett överklagande av ett beslut från nämnden (21 §) och att en va-anläggnings huvudman i vissa typer av mål som utgångspunkt ska svara för rättegångskostnaderna på båda sidor om huvudmannen överklagar (22 §).

Va-nämnden kan ha lämnat information om förenklad delgivning i mål som pågår i överinstanserna efter att nämnden har lagts ned. Av en övergångsbestämmelse bör det därför följa att den äldre bestämmelsen i 33 kap. 7 § rättegångsbalken fortfarande gäller i en sådan situation. På så sätt blir det möjligt för överinstanserna att använda sig av förenklad delgivning i målen.

8 Konsekvenser

Ett genomförande av förslagen kommer att få konsekvenser av skilda slag. I det följande beskrivs några av de konsekvenser som ett genomförande kan medföra.

Statsfinansiella och förvaltningspolitiska konsekvenser

Förslagen gäller en ny ordning för prövning av mål och ärenden enligt lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster. Det föreslås inte några nya uppgifter för den samlade myndighets- och domstolsorganisationen. Förslagen innebär att Va-nämndens mål och ärenden fortsättningsvis ska beredas och avgöras vid de fem mark- och miljödomstolar som etablerades 2011. De nya domstolarna har försetts med tekniska råd som har teknisk eller naturvetenskaplig utbildning och erfarenhet av sådana frågor som domstolen prövar. Till domstolarna har också knutits särskilda ledamöter som har erfarenheter av sådana sakfrågor som faller inom Naturvårdsverkets, Havs- och vattenmyndighetens, Boverkets eller Lantmäteriets verksamhetsområden eller av frågor som avser industriell, kommunal eller areell verksamhet.

Ändringen i fråga om de särskilda ledamöterna – och som innebär att mark- och miljödomstolarna ska ha tillgång till särskilda ledamöter med erfarenhet inom va-området – syftar till att i viss mån komplettera den sakkunskap som för närvarande finns vid Va-nämnden.

Va-nämndens beslut överklagas till Svea hovrätt. Målet prövas av hovrätten i dess sammansättning som mark- och miljööverdomstol. Någon skillnad i sak kommer inte att ske till följd av att mark- och miljödomstolens domar överklagas till Mark- och miljööverdomstolen.

Som en konsekvens av den ändrade instansordningen avvecklas Va-nämnden. Genom avvecklingen friställs personella och lokalmässiga resurser. Ett genomförande av reformen kommer att medföra omställningskostnader. En konsekvens av förslaget att va-målen fortsättningsvis ska hanteras på ett motsvarande sätt som de om gatukostnader enligt plan- och bygglagen är att antalet mål vid mark- och miljödomstolarna förväntas bli något mindre än antalet ärenden vid Va-nämnden.

Till följd av den geografiska decentraliseringen av målhanteringen jämfört med i dag kan kostnader för resor och syn framöver komma att minska. Mark- och miljödomstolarna uppfyller också kravet i direktiven att utgöra en organisation som inte är så känslig i fråga om längre tids sjukdom eller barnledigheter bland personalen.

En reform i enlighet med förslaget ligger i linje med de förvaltningspolitiska ställningstaganden som regeringen gett uttryck för i propositionen Offentlig förvaltning för demokrati, delaktighet och tillväxt (prop. 2009/10:175). Genom att inte, så som Va-nämndsutredningen föreslagit, med utgångspunkt i olika målkategorier dela upp Va-nämndens uppgifter på landets länsstyrelser och Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt, utan att hålla samman alla måltyper blir det en enhetlig, tydlig och sammanhållen ordning för de mål som har anknytning till tillämpningen av lagen om allmänna vattentjänster. En domstolsprövning som är samordnad med fastighetsmål, mål enligt plan- och bygglagen och mål enligt miljöbalken bör innebära en mer effektiv användning av resurser och kompetens.

Va-nämnden

Förslaget innebär att Va-nämnden avvecklas och upphör som myndighet den 31 december 2015. Den verksamhet som nämnden bedriver kommer dock att fortgå men då bedrivs av de nya mark- och miljödomstolarna.

De ärenden som vid tidpunkten för nämndens upphörande inte är avgjorda ska överföras till den mark- och miljödomstol inom vars geografiska område den aktuella va-frågan hör hemma. Avvecklingen av Va-nämnden kan medföra kostnader av tillfällig karaktär.

Domstolarna

För mark- och miljödomstolarna innebär reformen att antalet mål kommer att öka. Det genomsnittliga antalet mål vid Va-nämnden under de fem åren 2008–2013 har uppgått till i storleksordningen drygt 200 mål per år (se avsnitt 4.6). Under den perioden har antalet inkomna mål till nämnden ökat varje år. Med hänsyn till hur utvecklingen har sett ut kan en fortsatt målökning förväntas. Enligt Domstolsverkets beräkningar är det mer troligt att reformen kommer att innebära en ökning på omkring 300 mål per år. Dock bedöms antalet inkomna mål komma att minska till följd av att en ansökningsavgift tas ut för prövningen av målen i mark- och miljödomstol.

För Mark- och miljööverdomstolen bör reformen inte medföra någon större förändring jämfört med i dag. En skillnad är dock att det kommer att krävas prövningstillstånd i Mark- och miljööverdomstolen.

Förslaget kommer att innebära merkostnader för Sveriges domstolar i form av både permanenta kostnadsökningar och omställningskostnader. De permanenta kostnadsökningarna beräknas uppgå till drygt 9 miljoner kronor. Dessa kostnader kommer att finansieras genom att Sveriges domstolar tillförs Va-nämndens anslag som upphör. Omställningskostnaderna beräknas uppgå till 1,5 miljoner kronor för 2016 och kommer att tillföras anslaget Sveriges domstolar som ett engångsbelopp.

Domarnämnden

Förslaget innebär att mark- och miljödomstolarna ska ha tillgång till särskilda ledamöter med erfarenhet av vatten- och avloppsfrågor. Det blir därför en tillkommande uppgift för Domarnämnden att utse sådana ledamöter. Reformen innebär även att Domarnämnden kommer behöva rekrytera fler ordinarie domare. Antalet ärenden hos nämnden kommer således att öka. För ett litet kansli som Domarnämndens kan det medföra vissa arbetsinsatser. Det är dock för närvarande inte möjligt att bedöma hur stora konsekvenserna blir. De närmare konsekvenserna bör därför analyseras och klarläggas i samband med reformens genomförande.

Konsekvenser för Va-nämndens personal

Vid förändringen, som berör nio personer vid Va-nämnden, ska hänsyn tas till 6 b § lagen (1982:80) om anställningsskydd. Det är för närvarande svårt att överblicka reformens konsekvenser för personalen. Som Arbetsgivarverket anser i sitt remissyttrande är det angeläget att nödvändiga beslut fattas i god tid inom den tänkta tidsramen för omorganisationen i syfte att säkerställa att olika skyldigheter enligt lag och avtal följs. Detta kommer att uppmärksammas i den process som leder fram till nämndens avveckling.

Kommuner och va-huvudmän

Till följd av reformen kommer va-målen fortsättningsvis att avgöras av någon av de fem regionalt lokaliserade mark- och miljödomstolarna och inte av en centralt belägen myndighet. Det innebär att det kommer att finnas förutsättningar för att på ett enklare och snabbare sätt än hittills få till stånd syn på platsen och att hålla förhandling på en plats som är väl-belägen för parterna. Målen kan därigenom även komma att avgöras fortare än vad som för närvarande är fallet.

De avgifter som uppkommer vid prövning av en fråga vid mark- och miljödomstolen kommer inte att medföra någon betydande börda för de kommuner och va-huvudmän som påkallar prövningen.

Enskilda och företag

När mark- och miljödomstolarna övertar Va-nämndens uppgifter kommer avståndet mellan den plats där problem inom va-området finns och den plats där va-problemet får sin lösning att förkortas. Resvägar förkortas, möjligheterna att med relativt kort varsel få till stånd syn och förhandlingar på plats kan förbättras liksom förutsättningarna för att få ett mål avgjort utan onödigt dröjsmål. Dessa förhållanden medför självfallet också att kostnaderna för enskilda och för företag i vissa avseenden kan komma att bli lägre.

Nackdelarna med ett förfarande som inleds i domstol rör främst situationen för de enskilda fastighetsägarna. I mål enligt lagen om allmänna vattentjänster är parterna vanligtvis fastighetsägare på ena sidan och en kommun eller kommunal huvudman för allmän va-anläggning på den andra. Styrkeförhållandet mellan den enskilde fastighetsägaren och kommunen är ofta ojämnt. I allmän domstol ligger normalt ett större ansvar på parterna att bidra till utredningen och att åberopa relevanta fakta än vad som nu är fallet vid Va-nämnden. Ett förfarande enligt processreglerna i rättegångsbalken kan av enskilda fastighetsägare framstå som komplicerat och formellt och kan därför medföra att en del fastighetsägare kommer att avstå från att på eget initiativ få sin sak prövad. Med anledning av den kritik som riktats mot promemorians förslag i denna fråga föreslår regeringen att det av lagen uttryckligen ska framgå att domstolen ska se till att utredningen i mål enligt lagen om allmänna vattentjänster får den inriktning och omfattning som krävs.

Därutöver kan kostnaderna komma att öka för de enskilda och för företag till följd av att det införs en avgift för prövning av mål vid mark- och miljödomstolen. Regeringen återkommer i förordningsform i fråga om avgiftens storlek. Ett antal av de mål som nu initieras av enskilda bör även fortsättningsvis kunna komma till rättslig prövning utan att det medför några avgifter för de enskilda. Detta kan ske genom att i stället för att på eget initiativ väcka talan om en va-avgift hos mark- och miljödomstol låta va-huvudmannen vara den som tar initiativet till en rättslig process genom att inte att betala avgiften. Av redovisningen i avsnitt 5.7 framgår också att den olägenhet som kan uppkomma för den enskilde till följd av att en ansökningsavgift införs delvis elimineras till följd av förslaget att i det fall den sökande vid prövningen får helt eller delvis rätt så får sökanden hela eller delar av ansökningsavgiften betald av sin motpart vid domstolen.

Sammanfattningsvis kommer förslaget att medföra såväl fördelar som vissa nackdelar för enskilda och företag.

9 Författningskommentar

9.1 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

33 kap. 7 §

Ändringen i paragrafen innebär att Va-nämnden tas bort från uppräkningslistan över underinstanser som kan ge information om att förenklad delgivning kan komma att användas. Förslaget behandlas i avsnitt 6.3.

I paragrafen behandlas möjligheten för hovrätten och Högsta domstolen att delge en part handlingar genom förenklad delgivning när en underinstans under handläggningen har informerat parten om att förenklad delgivning kan komma att användas i hovrätten eller Högsta domstolen efter ett överklagande dit. Mark- och miljödomstol och Mark- och miljööverdomstolen är tingsrätt respektive hovrätt i särskild sammansättning. Av paragrafens hänvisning till tingsrätt och hovrätt följer därför att mark- och miljödomstolarna och Mark- och miljööverdomstolen kan lämna den information som avses.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Lagen träder i kraft den 1 januari 2016. Av övergångsbestämmelsen följer att hovrätten och Högsta domstolen fortfarande kan använda sig av förenklad delgivning om Va-nämnden under handläggningen har informerat en part om möjligheten till förenklad delgivning i överinstanserna.

Förslaget behandlas i avsnitt 7.

9.2 Förslaget till lag om upphävande av lagen (1976:839) om Statens va-nämnd

Förslaget innebär att lagen om Statens va-nämnd ska upphöra att gälla vid utgången av december 2015. Förslaget behandlas i avsnitt 6.1.

Övergångsbestämmelser

Övergångsbestämmelserna reglerar vad som ska gälla för de mål som vid upphävandet handläggs av Va-nämnden och de beslut nämnden meddelat. Förslaget behandlas i avsnitt 7.

Enligt *punkten 1* i övergångsbestämmelserna ska de mål som vid upphävandet handläggs av Va-nämnden lämnas över till den mark- och miljödomstol som skulle ha varit behörig om målet hade inletts efter upphävandet. Vilken mark- och miljödomstol som skulle ha varit behörig framgår av 3 kap. 1 § femte och sjätte styckena lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar (se författningskommentaren i avsnitt 9.5) och förordningen (2010:984) om mark- och miljödomstolars domsområden.

Av *punkten 2* i övergångsbestämmelserna framgår att den upphävda lagen (t.ex. bestämmelserna om överklagande i 19–22 §§) ska fortsätta att gälla för de beslut som Va-nämnden har meddelat. Genom övergångsbestämmelsen behåller nämndens beslut sin verkan som exekutionstitel (jfr 19 § tredje stycket).

9.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1991:852) om betalningsföreläggande för fordringar i arbetstvister och fordringar som skall prövas av Statens va-nämnd

Lagens rubrik ändras och får följande lydelse: lagen (1991:852) om betalningsföreläggande för fordringar i arbetstvister.

3 §

Paragrafen upphör att gälla. Förslaget behandlas i avsnitt 6.2.

I paragrafen reglerades att en ansökan om betalningsföreläggande fick göras hos Kronofogdemyndigheten i fråga om en fordran på avgift till huvudmannen för en allmän vatten- och avloppsanläggning i sådana fall där en tvist om anspråket skulle prövas av Va-nämnden. Genom en hänvisning till 2 § andra stycket följde att om Va-nämnden inte fann sig vara behörig att handlägga målet, skulle nämnden överlämna målet till en tingsrätt som enligt det som framgick av handlingarna var behörig. Detta gällde dock inte om det var Högsta domstolen som överlämnat målet till Va-nämnden.

Regleringen var nödvändig med hänsyn till 5 § lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning. Bestämmelsen anger att om en tvist angående en förpliktelse enligt någon särskild föreskrift ska tas upp av en annan myndighet än tingsrätt, kan saken prövas enligt lagen om betalningsföreläggande och handräckning endast om det finns bestämmelser som medger en sådan prövning. Att mål som handlagts vid Kronofogdemyndigheten enligt lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning, och som faller inom en mark- och miljödomstols behörighet, kan överlämnas till domstolen följer av att begreppet tingsrätt i den lagen även innefattar tingsrätt i dess egenskap av särskild domstol (se 5 § den lagen och prop. 1989/90:85 s. 104).

4 §

Ändringen i paragrafen innebär att hänvisningarna till Va-nämnden utgår. Förslaget behandlas i avsnitt 6.2.

Enligt bestämmelsen fick förenklad delgivning användas i mark- och miljödomstolen om Kronofogdemyndigheten under handläggningen hade informerat part om att sådan delgivning kunde komma att användas i domstolen efter ett överlämnande dit.

En motsvarande bestämmelse avseende tingsrätt finns i 60 a § lagen om betalningsföreläggande och handräckning. Uttrycket tingsrätt i den

lagen innefattar även tingsrätt i dess egenskap av särskild domstol (se 5 § den lagen och prop. 1989/90:85 s. 104).

9.4 Förslaget till lag om ändring i lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster

52 §

Ändringen i paragrafen innebär att hänvisningen till Va-nämnden ersätts med en hänvisning till mark- och miljödomstol. Förslaget behandlas i avsnitt 5.1.

Enligt bestämmelsen får länsstyrelsens beslut om föreläggande enligt 51 § överklagas av kommunen till mark- och miljödomstol. Av 3 kap. 1 § femte stycket lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar följer att målen prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område länsstyrelsen ligger. Målen enligt 52 § är de enda mål enligt lagen om allmänna vattentjänster som inleds hos mark- och miljödomstolen genom överklagande. Av 5 kap. 1 § lagen om mark- och miljödomstolar följer att dessa mål ska handläggas enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden.

53 §

Ändringen i paragrafen innebär att hänvisningen till Va-nämnden ersätts med en hänvisning till mark- och miljödomstol. Förslaget behandlas i avsnitt 5.1.

Enligt bestämmelsen prövar mark- och miljödomstol i övrigt mål om frågor som regleras i lagen om allmänna vattentjänster eller i föreskrifter som meddelats med stöd av lagen. Av 3 kap. 1 § sjätte stycket lagen om mark- och miljödomstolar följer att målen prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område den allmänna eller allmänförklarade vanläggningen i huvudsak är belägen eller är avsedd att vara belägen. Av 4 kap. 1 § lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar följer vidare att dessa mål ska handläggas enligt rättegångsbalkens regler för tvistemål. Enligt 4 kap. 2 § lagen om mark- och miljödomstolar handläggs dock mål om viten enligt lagen om domstolsärenden.

53 a §

Paragrafen, som är ny, behandlar rättens utredningsansvar i mål enligt lagen om allmänna vattentjänster. Förslaget behandlas i avsnitt 5.3.

Bestämmelsen gäller oavsett vilken processlag som ska tillämpas i målet. Enligt bestämmelsen ska rätten se till att utredningen i målet får den inriktning och omfattning som krävs. Innebörden av bestämmelsen är att rätten ska se till att målet blir så utrett som dess beskaffenhet kräver. Utredningsansvaret går längre än vad som följer av 42 kap. 8 § andra stycket rättegångsbalken, som föreskriver att rätten under förberedelsen ska verka för att parterna anger allt som de vill åberopa i målet. Bestämmelsen innebär att domstolen ska bedriva en aktiv materiell processledning (jfr 22 kap. 11 § miljöbalken och prop. 1997/98:45 del 2 s. 240).

Den nya paragrafen gäller i stället för bestämmelsen om rättens utredningsansvar i 12 § lagen (1996:242) om domstolsärenden (jfr 2 § den lagen).

53 b §

Paragrafen, som är ny, motsvarar delvis 15 § lagen (1976:839) om Statens va-nämnd. I bestämmelsen behandlas rättens möjlighet att meddela interimistiska beslut i mål om avstängning av vatten. Förslaget behandlas i avsnitt 5.3.

Enligt paragrafen får rätten, efter yrkande av en part, i mål om avstängning av vattenförsörjningen enligt 43 § besluta vad som ska gälla för tiden till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som vunnit laga kraft. Innan rätten meddelar ett sådant beslut ska motparten ges tillfälle att yttra sig i frågan. Ett beslut enligt paragrafen får inte överklagas särskilt, utan endast i samband med överklagande av dom eller slutligt beslut (se 49 kap. 3 och 5 §§ rättegångsbalken). Av 17 kap. 14 § andra stycket rättegångsbalken följer att ett sådant beslut omedelbart går i verkställighet (jfr 3 kap. utsokningsbalken).

Ett interimistiskt beslut får ändras av rätten när som helst under förfarandet och måste omprövas i samband med att ärendet avgörs (jfr Peter Fitger, Lagen om domstolsärenden: En kommentar, 2 uppl., 2004, s. 216). Att rätten får besluta att en dom i tvistemål får verkställas utan hinder av att den inte har fått laga kraft följer av 17 kap. 14 § första stycket rättegångsbalken.

53 c §

Paragrafen är ny. Förslaget behandlas i avsnitt 5.3.

Av paragrafen följer att bestämmelsen om säkerhetsåtgärder i 15 kap. 3 § rättegångsbalken inte ska tillämpas i mål enligt lagen om allmänna vattentjänster. Sådana säkerhetsåtgärder kan t.ex. innebära förbud vid vite för motparten att utöva en viss verksamhet eller företa en viss handling. Enligt 53 b § får rätten dock i mål om vattenavstängning besluta om vad som ska gälla till dess att frågan avgjorts genom en dom eller ett beslut som vunnit laga kraft.

54 §

Ändringen i paragrafen innebär dels att hänvisningen till Va-nämnden ersätts med en hänvisning till mark- och miljödomstol, dels att det i paragrafen förtydligas att det är förelägganden enligt lagen om allmänna vattentjänster som avses. Förslaget behandlas i avsnitt 5.4.

Användning av vite förutsätter stöd i lag. I bestämmelsen anges att mark- och miljödomstols förelägganden enligt lagen om allmänna vattentjänster får förenas med vite. Bestämmelser om vitesföreläggandets adressat, beräkning av storlek, utformning och utdömande finns i lagen (1985:206) om viten.

55 §

Ändringen i paragrafen innebär bl.a. att hänvisningen till Va-nämnden ersätts med en hänvisning till mark- och miljödomstol och att möjligheten att på eget initiativ pröva frågan om utdömande av vite enligt lagen tas bort. Förslaget behandlas i avsnitt 5.4.

Enligt bestämmelsen prövar mark- och miljödomstol efter särskild ansökan frågor om utdömande av vite som har förelagts enligt lagen om allmänna vattentjänster. Bestämmelsen innebär en särreglering i förhållande till lagen (1985:206) om viten i fråga om behörighet. Bestämmelsen anger dock inte vem som får ansöka om utdömande av vite. Det innebär att lagen om viten blir tillämplig. I fråga om viten som satts ut med stöd av 51 § lagen om allmänna vattentjänster, får ansökan därför göras av länsstyrelsen. För viten som satts ut för att säkerställa verkställigheten av ett enskilt anspråk gäller regelmässigt att talan om vitets utdömande får väckas av den part till vars förmån det förelagts (se prop. 1984/85:96 s. 53 f.). Viten som satts ut till fullgörande av en skyldighet i en rättegång, s.k. förfarandeviten, prövas utan särskild ansökan av domstolen.

Med särskild ansökan avses en sådan annan ansökan som anges i 1 kap. 3 § andra stycket 1 lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar.

56 §

Paragrafen, som fått ett nytt innehåll, behandlar frågan om rättegångskostnader i mål enligt lagen om allmänna vattentjänster där mark- och miljödomstol är första instans. Paragrafen innehöll tidigare en upplysning om att lagen om Statens va-nämnd behandlade vissa angivna frågor. Förslaget behandlas i avsnitt 5.7.

Enligt paragrafen gäller bestämmelserna i 56 a–56 d §§ i fråga om rättegångskostnader i mål enligt lagen om allmänna vattentjänster där mark- och miljödomstol är första instans.

56 a §

Paragrafen, som är ny, behandlar ansvaret för rättegångskostnader i mål om inlösen eller ersättning enligt 39, 40 eller 44 §. Förslaget behandlas i avsnitt 5.7.

Bestämmelsen i *första punkten* motsvarar delvis 14 § första stycket lagen (1976:839) om Statens va-nämnd och avser rättegångskostnaderna i mål om inlösen eller ersättning i mark- och miljödomstolen. Enligt bestämmelsen ska huvudmannen svara för kostnaderna på båda sidor i mark- och miljödomstolen, om inte annat följer av 18 kap. 3 eller 6 § rättegångsbalken. I 18 kap. 3 § rättegångsbalken regleras situationen att en vinnande part (i detta fall fastighetsägaren) har inlett en rättegång i onödan eller genom försummelse föranlett en onödig rättegång. Den vinnande parten kan då bli skyldig att ersätta motpartens rättegångskostnad. Enligt 18 kap. 6 § rättegångsbalken är en part, som genom vårdslöshet eller försummelse har föranlett uppskov i målet eller annars vållat kostnad för motparten, skyldig att ersätta sådan kostnad oavsett hur rättegångskostnaderna i övrigt ska fördelas.

Bestämmelsen i första stycket avviker i två avseenden från föregångaren i 14 § första stycket lagen om Statens va-nämnd. För det första har en ny hänvisning gjorts till 18 kap. 3 § rättegångsbalken för att fånga upp vissa situationer där fastighetsägaren inte bör kunna få sina rättegångskostnader ersatta med stöd av huvudregeln. För det andra har en hänvisning till 18 kap. 8 § rättegångsbalken utgått. Den senare ändringen innebär ingen ändring i sak eftersom 18 kap. 8 § rättegångsbalken, som anger vad ersättningen för rättegångskostnader omfattar, ändå gäller i målet.

Bestämmelsen i *andra punkten* motsvarar 22 § lagen om Statens va-nämnd och avser rättegångskostnaderna i mål om inlösen eller ersättning i högre rätt. Bestämmelsen har utformats med 7 kap. 3 § expropriationslagen (1972:719) som förebild.

Enligt bestämmelsen i andra punkten ska huvudmannen i högre rätt svara för sina egna kostnader och för kostnader som har uppkommit för motparten genom att huvudmannen har fullföljt talan, om inte annat följer av 18 kap. 6 § rättegångsbalken. I andra fall ska 18 kap. rättegångsbalken tillämpas beträffande skyldigheten att svara för rättegångskostnad i högre rätt. Av andra punkten följer att en fastighetsägare som överklagar en dom inte riskerar att behöva stå för huvudmannens rättegångskostnader, annat än om fastighetsägaren agerar på sådant sätt att 18 kap. 6 § rättegångsbalken kan tillämpas. Om fastighetsägaren överklagar och vinner målet i högre rätt kan fastighetsägaren få sina rättegångskostnader ersatta av huvudmannen med tillämpning av 18 kap. rättegångsbalken.

I jämförelse med 22 § lagen om Statens va-nämnd har hänvisningen till 18 kap. 8 § rättegångsbalken utgått. Detta innebär, i likhet med vad som gäller för motsvarande ändring i första punkten, inte någon ändring i sak.

56 b §

Paragrafen, som är ny, behandlar ansvaret för rättegångskostnader i andra mål som ska handläggas enligt bestämmelserna om tvistemål i rättegångsbalken. Bestämmelsen gäller i alla domstolsinstanser. Förslaget behandlas i avsnitt 5.7.

Enligt *första stycket* ska vardera parten stå sin rättegångskostnad i mål som ska handläggas enligt bestämmelserna om tvistemål i rättegångsbalken och som inte omfattas av specialbestämmelsen i 56 a §.

Av *andra stycket* följer att trots första stycket kan en part förpliktas att helt eller delvis ersätta motpartens rättegångskostnad, om parten har handlat på sådant sätt som avses i 18 kap. 3 eller 6 § rättegångsbalken eller om det annars finns särskilda skäl. Särskilda skäl att utdöma kostnadsersättning till fastighetsägare har bl.a. ansetts finnas om fastighetsägaren har fått bära en tung utredningsbörd eller drivit ett s.k. pilotmål av stort allmänt intresse för brukare och andra huvudmän (NJA 1988 s. 457). Innebörden av 18 kap. 3 och 6 §§ rättegångsbalken framgår av kommentaren till 56 a §.

Första och andra styckena motsvarar delvis 14 § andra stycket lagen (1976:839) om Statens va-nämnd. Det som i den paragrafen angavs om en parts skyldighet att begära ersättning har dock utgått. Att så är fallet följer i stället av 18 kap. 14 § rättegångsbalken.

Enligt *tredje stycket* ska bestämmelserna i 18 kap. rättegångsbalken alltid tillämpas i fråga om kostnad för ansökningsavgift. En part som vinner målet ska alltså kunna få denna kostnad ersatt av motparten.

56 c §

Paragrafen, som är ny, behandlar rätten till ersättning för rättegångskostnader i mål om utdömande av vite. Förslaget behandlas i avsnitt 5.7.

Av bestämmelsen framgår att vardera parten ska stå sin rättegångskostnad i sådana mål. I fråga om kostnad för ansökningsavgift ska dock bestämmelserna i 18 kap. rättegångsbalken tillämpas. En part som vinner målet ska alltså kunna få sin kostnad för ansökningsavgift ersatt av motparten. Av bilagan till förordningen (1987:452) om avgifter vid de allmänna domstolarna följer att myndigheter inte betalar någon ansökningsavgift i mål om utdömande av vite vid mark- och miljödomstol.

56 d §

Paragrafen, som är ny, innehåller en bestämmelse om att en parts ställföreträdare, ombud eller biträde i vissa fall kan förpliktas att tillsammans med parten betala motpartens rättegångskostnader. Förslaget behandlas i avsnitt 5.7.

Den situation som avses är när en part enligt 56 a eller 56 b § helt eller delvis ska ersätta motpartens rättegångskostnader och partens ställföreträdare, ombud eller biträde har agerat på ett sådant sätt som avses i 18 kap. 3 eller 6 § rättegångsbalken och därigenom vållat kostnaden helt eller delvis. Rätten kan besluta om ersättningsskyldighet för ombud m.fl. även om någon part inte yrkat det. Bestämmelsen motsvarar 18 kap. 7 § rättegångsbalken. Bestämmelsen i 18 kap. 7 § rättegångsbalken förutsätter för sin tillämplighet att en part är ersättningsskyldig för rättegångskostnader ”enligt detta kapitel”, en förutsättning som inte är uppfylld när kostnadsansvaret följer av lagen om allmänna vattentjänster.

Punkt 2 i ikraftträdande- och övergångsbestämmelserna

Punkt 2 i ikraftträdande- och övergångsbestämmelserna till lagen om allmänna vattentjänster avser sådana va-anläggningar som har förklarats för allmänna enligt 31 § den upphävda lagen (1970:244) om allmänna vatten- och avloppsanläggningar eller motsvarande bestämmelse i äldre lag men som inte är att anse som allmänna enligt 2 § den nya lagen (se prop. 2005/06:78 s. 36 f., 128 f. och 153 f.). I *punkt 2 a* görs en uppräkningslista över de bestämmelser i lagen om allmänna vattentjänster som ska tillämpas i fråga om sådana anläggningar. Av *punkt 2 b* framgår att anläggningarna får fortsätta att bedrivas som allmänförklarade till utgången av år 2016 och att vissa bestämmelser i den upphävda lagen ska tillämpas så länge allmänförklaringen består.

Ändringen i punkt 2 a innebär att de föreslagna bestämmelserna i 53–56 d §§ även ska gälla för de allmänförklarade va-anläggningarna.

Ändringen i punkt 2 b innebär att mark- och miljödomstol ges behörighet att pröva mål som avser tillämpning av bestämmelser i den upphävda lagen.

Punkt 2 c ändras redaktionellt.

Förslaget behandlas i avsnitt 6.4.

9.5 Förslaget till lag om ändring i lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar

2 kap. 2 §

Ändringen i paragrafens *andra stycke* innebär att erfarenhet av vatten- och avloppsfrågor utgör grund för behörighet som särskild ledamot i mark- och miljödomstol. Förslaget behandlas i avsnitt 5.5.

I paragrafen regleras kompetenskraven för de tekniska råd och särskilda ledamöter som ska finnas i mark- och miljödomstol. Med erfarenhet av va-frågor avses någon av de kompetenser som i dag räknas upp i 2 § lagen (1976:839) om Statens va-nämnd, nämligen sakkunskap och erfarenhet av tekniska frågor avseende vatten och avlopp, förtrogenhet med förvaltning och skötsel av en allmän va-anläggning, förtrogenhet med bostadsfastigheters va-förhållanden och förtrogenhet med va-förhållanden för annan bebyggelse än bostäder.

2 kap. 4 §

Ändringen i paragrafens *första stycke* innebär att erfarenhet av vatten- och avloppsfrågor även kan utgöra behörighetsgrund för de två särskilda ledamöter som ska ingå i rätten. Förslaget behandlas i avsnitt 5.5.

Paragrafen innehåller bestämmelser om rättsens sammansättning i mål eller ärende där mark- och miljödomstol är första instans. Enligt första stycket ska rätten i ett sådant mål eller ärende vid huvudförhandling eller sammanträde bestå av en lagfaren domare, som är rättsens ordförande, ett tekniskt råd och två särskilda ledamöter. Av 2 kap. 8 § följer att det är rättsens ordförande som bestämmer vilka särskilda ledamöter som ska ingå i rätten. Ändringen innebär att antingen en av de särskilda ledamöterna eller båda kan ha erfarenhet av vatten- och avloppsfrågor.

3 kap. 1 §

Ändringen av paragrafen innebär att den för ett nytt stycke som reglerar vilken mark- och miljödomstol som ska pröva mål enligt lagen (2006:421) om allmänna vattentjänster eller motsvarande äldre lagstiftning. Förslaget behandlas i avsnitt 5.2.

I paragrafen finns forumbestämmelser för mark- och miljödomstolarna. I ett nytt *sjätte stycke* anges att mål enligt lagen om allmänna vattentjänster eller motsvarande äldre lagstiftning där mark- och miljödomstol är första instans prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område den allmänna eller allmänförklarade va-anläggningen i huvudsak är belägen eller är avsedd att vara belägen. Med motsvarande äldre lagstiftning avses den upphävda lagen (1970:244) om allmänna vatten- och avloppstjänster. Med allmän va-anläggning avses enligt 2 § lagen om allmänna vattentjänster en va-anläggning över vilken en kommun har ett rättsligt bestämmande inflytande och som har ordnats och används för att uppfylla kommunens skyldigheter enligt nämnda lag.

Det tidigare sjätte stycket blir genom ändringen det *sjunde stycket* i paragrafen. Hänvisningen i *femte stycket*, som avser det flyttade stycket,

ändras därmed till att avse det sjunde stycket. Av femte stycket följer att de mål som kommunen överklagar till mark- och miljödomstol enligt 52 § lagen om allmänna vattentjänster ska prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område den beslutande länsstyrelsen ligger.

Sammanfattning av betänkandet (SOU 2011:53)

Utredningen föreslår hur de mål som Statens va-nämnd prövar, vid en avveckling av nämnden, skulle kunna föras över till landets länsstyrelser och Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt.

En stor del av ansökningarna till Statens va-nämnd avser avgifter såsom anläggnings-, bruknings- och dagvattenavgifter. Till viss del utgörs dessa av mål där fastighetsägare eller andra brukare helt eller delvis motsätter sig avgiftsskyldighet som påförts dem enligt kommunala va-taxor. Utredningen föreslår att tvister om va-avgifter där fastighetsägare eller andra brukare är klaganden i fortsättningen ska prövas av länsstyrelserna i första instans och att länsstyrelsernas beslut får överklagas till Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt. När en länsstyrelse har fattat beslut i ett överklagat vattenavstängningsärende får också detta beslut överklagas till Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt.

Länsstyrelsens beslut att förelägga en kommun att tillgodose behovet av vattentjänster ska få överklagas av kommunen till Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt.

Avgiftsmål där va-huvudmannen kräver betalning samt övriga tvister enligt vattentjänstlagen ska prövas efter stämning av Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt i första instans. Den som för talan hos domstolen i stämningssak ska betala ansökningsavgift. I fråga om obetalda avgifter föreslås va-huvudmannen kunna ansöka om betalningsföreläggande hos kronofogden och efter bestridande begära att tvisten hänskjuts till Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt.

Att samtliga länsstyrelser föreslås pröva påförda avgifter motiveras med att de enskilda även i fortsättningen bör ha tillgång till ett relativt enkelt och billigt prövningsförfarande för den ärendetyp där de oftast klagar. Länsstyrelserna finns i varje län och det geografiska avståndet mellan fastigheten och prövningsinstansen blir godtagbart i den mån den enskilde behöver inställa sig personligen. Vidare behöver den enskilde inte heller betala någon ansökningsavgift för att få avgiftsskyldigheten prövad.

Att endast en domstol valts för att handlägga Va-nämndens mål beror på att det inte handlar om så många mål. Det är därför lämpligt att samla dessa mål på ett ställe eftersom domstolen då kan bygga upp och behålla kompetens inom rättsområdet. Med hela landet som upptagningsområde ligger Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt bäst till ur kommunikationssynpunkt.

En konsekvens av förslaget är att lagen (1976:839) om Statens va-nämnd upphävs. Utredningen har analyserat i vilken mån bestämmelserna i denna lag motsvaras av befintliga regler i annan lagstiftning som lagen (2010:921) om mark och miljödomstolar, rättegångsbalken, ärendelagen (1996:242) och förvaltningslagen (1986:223) samt i vilka fall det krävs kompletteringar av lagstiftningen. Nödvändiga kompletteringar föreslås endast i lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster. Till den lagen överförs även motsvarande bestämmelser om rättegångskostnader som finns i lagen om Statens va-nämnd.

Utredningen bedömer att redan nu gällande bestämmelser om sammansättningen i mark- och miljödomstolarna ger utrymme för va-teknisk kompetens och att rättegångsbalken och ärendelagen ger utrymme för sådan materiell processledning och förlikningsverksamhet som varit vanlig i Va-nämnden. Vad avser besiktning på plats eller hörande av personer bör även mark- och miljödomstolarnas regler passa för va-målen liksom bestämmelserna om meddelande av beslut, överklagande, protokollföring och delgivning av handlingar.

Betänkandets lagförslag

Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 33 kap. 7 § rättegångsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

33 kap.

7 §

Bestämmelserna i 24 § delgivningslagen (2010:1932) hindrar inte att hovrätt delger en part handlingar genom förenklad delgivning, om parten under handläggningen vid tingsrätt, Kronofogdemyndigheten, *Statens va-nämnd*, hyresnämnd eller arrendenämnd har fått information om att sådan delgivning kan komma att användas i hovrätten om ett avgörande överklagas dit.

Första stycket gäller även för Högsta domstolen om informationen har lämnats vid tingsrätt, hovrätt, Kronofogdemyndigheten, *Statens va-nämnd* eller arrendenämnd.

Bestämmelser i 24 § delgivningslagen (2010:1932) hindrar inte att hovrätt delger en part handlingar genom förenklad delgivning, om parten under handläggningen vid tingsrätt, Kronofogdemyndigheten, hyresnämnd eller arrendenämnd har fått information om att sådan delgivning kan komma att användas i hovrätten om ett avgörande överklagas dit.

Första stycket gäller även för Högsta domstolen om informationen har lämnats vid tingsrätt, hovrätt, Kronofogdemyndigheten eller arrendenämnd.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2013.

Förslag till lag om upphävande av lagen (1976:839) om Statens va-nämnd

Härigenom föreskrivs att lagen (1976:839) om Statens va-nämnd ska upphöra att gälla den 1 januari 2013.

Mål och ärenden som vid upphävandet handläggs av Statens va-nämnd ska överlämnas till Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt och till behörig länsstyrelse.

Förslag till lag om ändring i lagen (1991:852) om betalningsföreläggande för fordringar i arbetstvister och fordringar som skall prövas av Statens va-nämnd

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1991:852) om betalningsföreläggande för fordringar i arbetstvister och fordringar som skall prövas av Statens va-nämnd att i rubriken samt i 3 § ordet ”Statens va-nämnd” ska bytas ut mot ”Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt”.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2013.

Förslag till lag om ändring av lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster

dels att 52, 53, 54, 55 och 56 §§ ska ha följande lydelse,

dels att det i lagen ska införas två nya paragrafer, 56 a och 56 b §§, med följande lydelse,

dels att punkt 2 a) i ikraftträdande- och övergångsbestämmelserna ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

52 §

Länsstyrelsens beslut om föreläggande enligt 51 § får överklagas av kommunen hos Statens va-nämnd.

Länsstyrelsens beslut om föreläggande enligt 51 § får överklagas av kommunen hos *Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt*.

53 §

Statens va-nämnd prövar i övrigt mål om frågor som regleras i denna lag eller i föreskrifter som meddelats med stöd av lagen.

Beslut om avgifter som avser sådana allmänna vattentjänster som regleras i kommunens taxeföreskrifter samt beslut om att stänga av vattenförsörjningen enligt 43 § får överklagas till länsstyrelsen. Länsstyrelsens beslut får överklagas till Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt.

54 §

Statens va-nämnds förelägganden får förenas med vite.

Förelägganden enligt denna lag får förenas med vite.

55 §

Frågor om utdömande av vite som ha förelagts enligt denna lag prövas av Statens va-nämnd självant eller efter ansökan.

Frågor om utdömande av vite som har förelagts enligt denna lag prövas av Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt självant eller på talan av den myndighet som har utfärdat vitesföreläggandet.

56 §

Bestämmelser om Statens va-nämnd och förfarandet i nämnden i mål enligt denna lag samt om verkställighet och överklagande av

Andra frågor enligt denna lag ände som avses i 52 och 55 §§ prövas av Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt efter

nämndens beslut finns i lagen *ansökan om stämning*.
(1976:839) om Statens va-nämnd.

56 a §

I mål om inlösen eller ersättning enligt 39, 40 eller 44 § ska huvudmannen svara för kostnaderna i målet på ömse sidor i mark- och miljödomstolen.

Om det finns särskilda skäl, kan part i andra mål där Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt är första instans på begäran av motparten tillerkännas ersättning för kostnader i målet i domstolen. Dock ska 18 kap. 6 och 8 §§ rättegångsbalken tillämpas.

56 b §

En huvudman, som har överklagat dom eller beslut i sådant mål som anges i 56 a § första stycket, ska alltid själv bära såväl sina egna kostnader som kostnad som orsakats motparten, om inget annat följer av 18 kap. 6 och 8 §§ rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2013.

2 a) Bestämmelserna i 10–22, 24 och 25 §§, 30 § första stycket, 31 § första och andra styckena, 32 §, 35 § andra stycket, 36–43 och 53–56 §§ den nya lagen *skall* tillämpas i fråga om anläggningen.

2 a) Bestämmelserna i 10–22, 24 och 25 §§, 30 § första stycket, 31 § första och andra styckena, 32 §, 35 § andra stycket, 36–43 och 53–56 §§ *och 56 a § andra stycket* den nya lagen *ska* tillämpas i fråga om anläggningen.

Förteckning över remissinstanserna avseende betänkandet

Regelrådet (N 2008:05), Justitieombudsmannen, Riksrevisionen, Svea hovrätt (Mark- och miljööverdomstolen), Nacka tingsrätt (mark- och miljödomstolen), Växjö tingsrätt (mark- och miljödomstolen), Vänersborgs tingsrätt (mark- och miljödomstolen), Östersunds tingsrätt (mark- och miljödomstolen), Umeå tingsrätt (mark- och miljödomstolen), Arbetsgivarverket, Boverket, Domstolsverket, Ekonomistyrningsverket, Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande, Trafikverket, Konkurrensverket, Konsumentverket, Kungl. Tekniska högskolan, Lantmäteriet, Livsmedelsverket, Statens jordbruksverk, Luleå tekniska universitet, Lunds universitet, Länsstyrelsen i Hallands län, Länsstyrelsen i Kronobergs län, Länsstyrelsen i Skåne län, Länsstyrelsen i Stockholms län, Länsstyrelsen i Värmlands län, Länsstyrelsen i Västerbottens län, Länsstyrelsen i Västernorrlands län, Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet, Smittskyddsinstitutet, Socialstyrelsen, Statens tjänstepensionsverk, Statens va-nämnd, Statskontoret, Stockholms universitet, Tillväxtverket, Gotlands kommun, Göteborgs kommun, Haninge kommun, Helsingborgs kommun, Höganäs kommun, Järfälla kommun, Karlshamns kommun, Karlskoga kommun, Kiruna kommun, Kungsbacka kommun, Luleå kommun, Malmö kommun, Markaryds kommun, Norrköpings kommun, Sandvikens kommun, Simrishamns kommun, Skellefteå kommun, Sollefteå kommun, Stockholms kommun, Tanums kommun, Torsås kommun, Uddevalla kommun, Värmdö kommun, Västerås kommun, Åre kommun, Advokatfirman Åberg & Co AB, Aspect, Byggherrarna i Sverige AB, Dala Vatten och Avfall AB, Fastighetsägarna i Sverige, Föreningen för samhällsplanering, Föreningen kommunala miljöchefer, Företagarna, HSB Riksförbund, Hyresgästföreningen Riksförbundet, Landsorganisationen i Sverige, Lantbrukarnas Riksförbund, Mannheimer Swartling Advokatbyrå, Nordvästra Skånes Vatten och Avlopp AB, Näringslivets regelnämnd, Svenskt Näringsliv, Svenskt Vatten, Sveriges advokatsamfund, Sveriges Akademikers Centralorganisation, Sveriges Allmännyttiga Bostadsföretag, Sveriges Byggindustrier, Sveriges Kommunaltekniska förening, Sveriges Kommuner och Landsting, Sörmlands Vatten och Avfall AB, Tekniska Verken i Linköping AB, Tjänstemännens Centralorganisation, Vatten & Miljö i Väst AB, Villaägarnas Riksförbund, VVS-tekniska föreningen, Älvdalens Vatten och Avfall AB,

Utöver de remissinstanser som angivits ovan har synpunkter inkommit från följande organisationer: Länsstyrelsen i Uppsala län, Norra Dalarna Vatten & Avfall (NODAVA), Länsstyrelsen i Jönköpings län, Kalix kommun, Havs- och vattenmyndigheten, Region Västerbotten (Va-samverkansgruppen).

Sammanfattning av remissinstansernas synpunkter över betänkandet

Det stora flertalet remissinstanser stödjer, helt eller delvis, alternativt har inte några invändningar mot huvuddragen i utredningens förslag. *Mark- och miljööverdomstolen vid Svea hovrätt* tillstyrker förslaget att avveckla Statens va-nämnd. Domstolen avstyrker däremot förslaget att låta länsstyrelserna pröva vissa tvister som första instans och förordar i stället att samtliga mark- och miljödomstolar i landet, som första instans, ska pröva alla typer av tvister enligt vattentjänstlagen, förutom de som inleds som betalningsföreläggande vid kronofogdemyndigheten. För den enskilde kan det vara svårt att veta vilken instans denne ska vända sig till eftersom länsstyrelsen inte kan pröva alla de invändningar som kan förekomma i ett mål om avgifter. Genom att i stället lägga prövningen på samtliga mark- och miljödomstolar blir den geografiska tillgängligheten också bättre för parterna. Mark- och miljööverdomstolen anser inte att den juridiska prövningen är så speciell i va-målen att det finns anledning att koncentrera målen till en domstol. De regler om materiell processledning m.m. som finns i rättegångsbalken och i lagen om mark- och miljödomstolar ger tillsammans mark- och miljödomstolarna alla de förutsättningar som krävs för att reda ut målen efter vad dess beskaffenhet kräver och underlätta för en enskild att driva processen. Mark och miljööverdomstolen pekar vidare på möjligheten att inte ta ut någon ansökningsavgift för va-målen i mark- och miljödomstol, vilket skulle göra processen mer lättillgänglig för den enskilde. *Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt* tillstyrker utredningens förslag och framhåller vikten av att domstolen, för att undvika risken för kompetensförluster, ges möjligheter att inom ramen för prövningssystemet med särskilda ledamöter fånga upp de olika sakkunskaper som Va-nämnden i dag har tillgång till. *Mark- och miljödomstolen vid Vänersborgs tingsrätt* finner det betänkligt att inleda en ordning med specialisering av vissa måltyper till en av de fem mark- och miljödomstolarna och framhåller att samtliga dessa domstolar har kompetens för att avgöra tvister enligt lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster. Domstolen framhåller vidare att de aktuella tvisterna passar väl in den befintliga målsammansättningen hos mark- och miljödomstolarna. Att låta samtliga mark- och miljödomstolar pröva tvister skulle bl.a. innebära bättre tillgänglighet för allmänheten och kortare resväg för domstolen vid syn och förhandling i målen med lägre kostnader för staten som följd. *Boverket* anser inte att vissa av Va-nämndens uppgifter ska anförtros länsstyrelserna utan föreslår att samtliga nämndens uppgifter överförs till Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt. *Lantmäteriet* pekar bl.a. på att bestämmelserna om allmänna vattentjänster har beröringspunkter med bestämmelserna om ersättning för gatukostnader enligt plan- och bygglagen och framhåller att gatukostnadsärenden redan i dag prövas av mark- och miljödomstol. *Statens va-nämnd* avstyrker utredningens förslag. Det gäller framför allt förslaget att länsstyrelserna ska bli första instans i vissa mål enligt vatten-

tjänstlagen. Nämnden anger att en sådan ordning riskerar att försvåra en enhetlig och rättssäker bedömning i dessa mål. Instanskedjan blir också längre än i dag och ansvars- och uppgiftsfördelning riskerar att bli otydlig, samtidigt som den enskilde fastighetsägarens ställning gentemot huvudmannen/kommunen riskerar att försvagas. Va-nämnden påtalar vidare att det skulle krävas en ökad kompetens i va-frågor för mark- och miljödomstolens särskilda ledamöter för att motsvara den kompetens i dessa frågor som Va-nämndens ledamöter besitter. *Statskontoret* anser att utredningen borde ha prövat möjligheten att koncentrera handläggningen av vissa avgiftsfrågor i stället för att låta samtliga landets länsstyrelser pröva dessa frågor. *Trafikverket* är tveksamt till att länsstyrelserna kan tillhandahålla erforderlig kompetens för att handlägga avgiftsmålen och framhåller att prövningen av avgifter inte enbart involverar avgiftskonstruktioner eller avgiftsnivåer utan även tillämpningen av vattentjänstlagen i stort. Dessa frågor är komplexa och kräver stor kunskap inom hydrologi, teknik och juridik. *Trafikverket* anser att behovet av kompetens och enhetlig rättstillämpning samt undvikande av tidsutdräkt skulle uppfyllas om Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt prövar samtliga avgiftsfrågor. Länsstyrelserna är genomgående positiva till utredningens förslag. *Länsstyrelsen i Stockholms län* förordar att antalet länsstyrelser som ska hantera avgiftsärendena begränsas till ett fåtal länsstyrelser för att det ska kunna finnas underlag för erforderlig kompetens inom sakområdet. *Länsstyrelsen i Västra Götalands län* anser att det är angeläget att åstadkomma en enhetlig tillämpning av regelverket och pekar på behovet av kompetensförsörjning. *Länsstyrelsen i Hallands län* anser å andra sidan att det i den egna organisationen finns kompetens och erfarenhet av att hantera avgiftsärenden. Ett stort antal kommuner och kommunala bolag samt vissa organisationer anser att Va-nämnden inte bör avvecklas. Bland dessa återfinns bl.a. *Järfälla kommun, Norrköpings kommun, Malmö kommun, Gotlands kommun, Nordvästra Skånes Vatten och Avlopp AB, Tekniska verken i Linköping AB, Älvdalens Vatten och Avlopp AB* samt *Sveriges Kommuner och Landsting*. De anser bl.a. att den kompetens som byggts upp hos Va-nämnden, och som borgat för en rättssäker bedömning, inte kommer att vidmakthållas vid en uppdelning av målen mellan Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt och landets 21 länsstyrelser. De anser vidare att den enhetlighet som i dag finns kan komma att upphöra och att olika bedömningar kommer att ske beroende på var i landet en tvist avgörs. *Göteborgs kommun, Skellefteå kommun* och *Karlshamns kommun* föreslår att om Va-nämnden läggs ner bör samtliga mål handläggas av mark- och miljödomstolen. Flera företrädare för den kommunala sidan påpekar också att förslaget kan medföra att den enskildes ställning kan komma att försvagas. *Fastighetsägarna i Sverige* framhåller att Va-nämndens avgöranden håller en hög kvalitet och att nämnden är en av både brukare och va-huvudmän uppskattad myndighet. Antalet ärenden per länsstyrelse och år kommer troligtvis att bli relativt få samtidigt som de frågor som ska prövas varierar i omfattning och komplexitet. Det medför att varietetlig expertis måste rekryteras vilket i sin tur kan medföra merkostnader. Även antalet mål vid Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt kommer att bli begränsat vilket kan medföra att organisationen blir sårbar. För den enskilde brukaren kan det uppstå flera negativa effekter om

utredningens förslag genomförs. Att ansöka om stämning hos domstol är ett större steg än att ansöka om prövning hos Va-nämnden och det kan befaras att många enskilda kommer att undvika att ansöka om prövning. Branchorganisationen *Svenskt Vatten* framhåller att Va-nämndens avgöranden håller hög kvalitet och att nämndens beslut blir för landet enhetliga. Organisationen anser att nämnden ska finnas kvar i samma eller i en liknande form även framgent. *Svenskt Vatten* pekar vidare på vissa gränsdragningsproblem som kan uppkomma vid en uppdelning av målen på en domstol och 21 länsstyrelser samt uttrycker tveksamhet kring länsstyrelsernas förmåga att bygga upp erforderlig kompetens inom sakområdet. *Sveriges Byggindustrier* anser inte att det finns någon anledning att avveckla Va-nämnden. Länsstyrelserna saknar den kompetens som krävs, är inte någon domstol och har ett eget tillsynsansvar för att kommunerna fullgör sina skyldigheter enligt vattentjänstlagen. *Sveriges Byggindustrier* avstyrker därför förslaget att länsstyrelserna ska vara första instans i vissa va-mål. *Villaägarnas Riksförbund* anser inte att utredningens förslag ska genomföras och framhåller att Va-nämnden är en väl fungerade prövningsinstans som är uppskattad av de enskilda fastighetsägarna bl.a. beroende på den kompetens som nämnden innehar och den processledning som nämnden kan ge. Förbundet befarar att antalet mål per länsstyrelse blir få och att de inte besitter den kompetens som erfordras. Förbundet framhåller vidare att en oundviklig effekt av förslaget är att det kommer att avhålla en del fastighetsägare från att få sin sak prövad. Vid en prövning vid mark- och miljödomstol tas vidare ut en ansökningsavgift vilket inte är fallet vid Va-nämndens prövning.

Sammanfattning av promemorian (dnr S2013/7406/PBB)

En utgångspunkt för promemorians överväganden är de förslag som Va-nämndsutredningen redovisade i betänkandet En ny instansordning för va-målen (SOU 2011:53), remissinstansernas synpunkter över betänkandet och vissa övriga frågeställningar som uppkommit i samband med den fortsatta beredningen av ärendet i Regeringskansliet.

I promemorian görs bedömningen att Va-nämnden bör läggas ned och att nämndens uppgifter enligt lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster bör övertas av mark- och miljödomstolarna. I motsats till Va-nämndsutredningen föreslås att samtliga de mål som Va-nämnden i dag handlägger ska föras över till mark- och miljödomstol och att målen ska prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område den allmänna eller allmänförklarade va-anläggningen i huvudsak är belägen eller är avsedd att vara belägen. Som en följd av det föreslås, liksom i betänkandet, att lagen (1976:384) om Statens va-nämnd ska upphöra att gälla. De mål som vid upphävandet av lagen handläggs av nämnden ska lämnas över till den mark- och miljödomstol som skulle ha varit behörig om målet hade inletts efter upphävandet. I promemorian delas vidare Va-nämndsutredningens uppfattning att mark- och miljödomstolen ska pröva en kommuns överklagande av länsstyrelsens beslut om föreläggande enligt 51 § vattentjänstlagen. Mark- och miljödomstolens förelägganden bör få förenas med vite.

I promemorian redovisas även vissa förslag avseende handläggningen av va-målen i mark- och miljödomstol, fördelning av rättegångskostnader, vissa äldre bestämmelser tillämpning, rättens sammansättning samt kompetenskrav för rättens ledamöter. Vidare lämnas även vissa förslag vad avser ansökningsavgifter vid prövning av mål enligt vattentjänstlagen.

Lagen om Statens va-nämnd föreslås upphöra att gälla vid utgången av december 2014. Lagförslagen i övrigt föreslås träda i kraft den 1 januari 2015.

Promemorians lagförslag

Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 33 kap. 7 § rättegångsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

33 kap.

7 §¹

Bestämmelserna i 24 § delgivningslagen (2010:1932) hindrar inte att hovrätt delger en part handlingar genom förenklad delgivning, om parten under handläggningen vid tingsrätt, Kronofogdemyndigheten, *Statens va-nämnd*, hyresnämnd eller arrendenämnd har fått information om att sådan delgivning kan komma att användas i hovrätten om ett avgörande överklagas dit.

Första stycket gäller även för Högsta domstolen om informationen har lämnats vid tingsrätt, hovrätt, Kronofogdemyndigheten, *Statens va-nämnd* eller arrendenämnd.

Bestämmelserna i 24 § delgivningslagen (2010:1932) hindrar inte att hovrätt delger en part handlingar genom förenklad delgivning, om parten under handläggningen vid tingsrätt, Kronofogdemyndigheten, hyresnämnd eller arrendenämnd har fått information om att sådan delgivning kan komma att användas i hovrätten om ett avgörande överklagas dit.

Första stycket gäller även för Högsta domstolen om informationen har lämnats vid tingsrätt, hovrätt, Kronofogdemyndigheten eller arrendenämnd.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2015.

2. Den äldre bestämmelsen i 33 kap. 7 § gäller fortfarande när Statens va-nämnd under handläggningen har informerat part om att förenklad delgivning kan komma att användas i hovrätten eller Högsta domstolen om ett avgörande överklagas dit.

¹ Senaste lydelse 2010:1936.

Förslag till lag om upphävande av lagen (1976:839) om Statens va-nämnd

Härigenom föreskrivs att lagen (1976:839) om Statens va-nämnd ska upphöra att gälla vid utgången av december 2014.

1. De mål som vid upphävandet handläggs av Statens va-nämnd ska lämnas över till den mark- och miljödomstol som skulle ha varit behörig om målet hade inletts efter upphävandet.

2. För mål som har avgjorts av Statens va-nämnd före upphävandet gäller äldre bestämmelser.

Förslag till lag om ändring i lagen (1991:852) om betalningsföreläggande för fordringar i arbetstvister och fordringar som skall prövas i Statens va-nämnd

Härigenom föreskrivs att rubriken till lagen (1991:852) om betalningsföreläggande för fordringar i arbetstvister och fordringar som skall prövas i Statens va-nämnd samt 3 och 4 §§ ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Lag om betalningsföreläggande för fordringar i arbetstvister och fordringar som skall prövas i Statens va-nämnd

Lag om betalningsföreläggande för fordringar i arbetstvister och fordringar som ska prövas av mark- och miljödomstol

3 §¹

Ansökan enligt 1 § får göras hos *kronofogdemyndigheten* också i fråga om fordran på avgift till huvudmannen för en allmän vatten- och avloppsanläggning i sådana fall där tvist om anspråket skall prövas av *Statens va-nämnd*. Vad som sägs om arbetsdomstolen i 2 § andra stycket skall i sådana fall i stället gälla *Statens va-nämnd*.

Ansökan enligt 1 § får göras hos *Kronofogdemyndigheten* också i fråga om fordran på avgift till huvudmannen för en allmän vatten- och avloppsanläggning i sådana fall där tvist om anspråket ska prövas av *mark- och miljödomstol*. Vad som sägs om arbetsdomstolen i 2 § andra stycket ska i sådana fall i stället gälla *mark- och miljödomstolen*.

4 §²

Har *Kronofogdemyndigheten* överlämnat ett mål till *Arbetsdomstolen* eller *Statens va-nämnd* hindrar 24 § delgivningslagen (2010:1932) inte att svaranden delges handlingar genom förenklad delgivning om denne under handläggningen hos *Kronofogdemyndigheten* har fått information om att sådan delgivning kan komma att användas i målet i *Arbetsdomstolen* respektive *Statens va-nämnd*.

Har *Kronofogdemyndigheten* överlämnat ett mål till *Arbetsdomstolen* eller *mark- och miljödomstol* hindrar 24 § delgivningslagen (2010:1932) inte att svaranden delges handlingar genom förenklad delgivning om denne under handläggningen hos *Kronofogdemyndigheten* har fått information om att sådan delgivning kan komma att användas i målet i *Arbetsdomstolen* respektive *mark- och miljödomstolen*.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2015.

¹ Senaste lydelse 2006:416.

² Senaste lydelse 2010:1960.

Förslag till lag om ändring i lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster

dels att 52, 53 och 54–56 §§ ska ha följande lydelse,

dels att punkterna 2 a) och 2 b) i ikraftträdande- och övergångsbestämmelserna ska ha följande lydelse,

dels att det i lagen ska införas sex nya paragrafer, 53 a och 53 b §§ och 56 a–56 d §§, samt närmast före 56 § en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

52 §

Länsstyrelsens beslut om föreläggande enligt 51 § får överklagas av kommunen *hos Statens va-nämnd*.

Länsstyrelsens beslut om föreläggande enligt 51 § får överklagas av kommunen *till mark- och miljödomstol*.

53 §

Statens va-nämnd prövar i övrigt mål om frågor som regleras i denna lag eller i föreskrifter som meddelats med stöd av lagen.

Mark- och miljödomstol prövar i övrigt mål om frågor som regleras i denna lag eller i föreskrifter som meddelats med stöd av lagen.

53 a §

I mål om avstängning av vattenförsörjningen enligt 43 § får rätten, efter yrkande av part, besluta om vad som ska gälla för tiden till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som vunnit laga kraft.

Innan ett beslut enligt första stycket meddelas ska motparten få tillfälle att yttra sig i frågan. Har rätten meddelat ett beslut som ännu gäller när målet ska avgöras, ska rätten ompröva beslutet.

Ett beslut enligt denna paragraf får verkställas på samma sätt som en dom som vunnit laga kraft. Beslutet får dock när som helst ändras av rätten.

53 b §

Bestämmelsen i 15 kap. 3 § rättegångsbalken ska inte tillämpas i mål enligt denna lag.

54 §

Statens va-nämnds förelägganden får förenas med vite.

Mark- och miljödomstols förelägganden enligt denna lag får förenas med vite.

55 §

Frågor om utdömande av vite som har förelagts enligt denna lag prövas av Statens va-nämnd självant eller efter ansökan.

Frågor om utdömande av vite som har förelagts enligt denna lag prövas av mark- och miljödomstol efter ansökan.

Rättegångskostnader

56 §

Bestämmelser om Statens va-nämnd och förfarandet i nämnden i mål enligt denna lag samt om verkställighet och överklagande av nämndens beslut finns i lagen (1976:839) om Statens va-nämnd.

I mål enligt denna lag där mark- och miljödomstol är första instans gäller i fråga om rättegångskostnader 56 a–56 d §§.

56 a §

I mål om inlösen eller ersättning enligt 39, 40 eller 44 § ska huvudmannen svara för rättegångskostnaderna på båda sidor i mark- och miljödomstolen, om inte annat följer av 18 kap. 3 eller 6 § rättegångsbalken.

I mål som avses i första stycket ska huvudmannen i högre rätt svara för sina egna rättegångskostnader och för rättegångskostnad som har uppkommit för motparten genom att huvudmannen har fullföljt talan, om inte annat följer av 18 kap. 6 § rättegångsbalken. I andra fall ska 18 kap. rättegångsbalken tillämpas beträffande skyldigheten att svara för rättegångskostnad i högre rätt.

56 b §

I andra mål som ska handläggas enligt bestämmelserna om tvistemål i rättegångsbalken än sådana

som avses i 56 a § samt i mål om utdömande av vite där enskilda är motparter till varandra gäller vad som sägs i andra och tredje styckena.

Vardera parten ska stå sin rättegångskostnad. En part kan dock förpliktas att helt eller delvis ersätta motpartens rättegångskostnad, om han eller hon har förfarit på sådant sätt som avses i 18 kap. 3 eller 6 § rättegångsbalken eller om det annars finns särskilda skäl.

För kostnad för ansökningsavgift gäller vad som är stadgat i 18 kap. rättegångsbalken.

56 c §

Ska en part enligt 56 a eller 56 b § helt eller delvis ersätta motpartens rättegångskostnad och har partens ställföreträdare, ombud eller biträde förfarit på ett sådant sätt som avses i 18 kap. 3 eller 6 § rättegångsbalken och därigenom vållat kostnaden helt eller delvis, kan han eller hon förpliktas att tillsammans med parten ersätta kostnaden. Rätten kan besluta om detta även om någon part inte yrkar det.

56 d §

För frågor om rättegångskostnader som inte behandlats i denna lag ska bestämmelserna i 18 kap. rättegångsbalken tillämpas.

2. För en va-anläggning som förklarats för allmän enligt 31 § den upphävda lagen eller motsvarande bestämmelse i äldre lag och som inte är att anse som allmän enligt 2 § den nya lagen gäller följande.

a) Bestämmelserna i 10–22, 24 och 25 §§, 30 § första stycket, 31 § första och andra styckena, 32 §, 35 § andra stycket, 36–43 och 53–56 §§ den nya lagen *skall* tillämpas i fråga om anläggningen.

b) Bestämmelserna i den upphävda lagen, utom 5 §, 6 §, 12 a § och de bestämmelser som motsva-

a) Bestämmelserna i 10–22, 24 och 25 §§, 30 § första stycket, 31 § första och andra styckena, 32 §, 35 § andra stycket, 36–43 och 53–56 c §§ den nya lagen *ska* tillämpas i fråga om anläggningen.

b) Bestämmelserna i den upphävda lagen, utom 5 §, 6 §, 12 a § och de bestämmelser som motsva-

Bilaga 6

rar de i a) uppräknade bestämmelserna, *skall* tillämpas så länge anläggningen består som allmänförklarad, dock längst till och med den 31 december 2016.

rar de i a) uppräknade bestämmelserna, *ska* tillämpas så länge anläggningen består som allmänförklarad, dock längst till och med den 31 december 2016. *Mark- och miljödomstol prövar mål som avser tillämpning av bestämmelser i den upphävda lagen.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2015.

Förslag till lag om ändring i lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar

dels att 2 kap. 2 och 4 §§ samt 3 kap. 1 § ska ha följande lydelse,

dels att det i lagen ska införas två nya paragrafer, 2 kap. 5 a och 10 a §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

2 §¹

Ett tekniskt råd ska ha teknisk eller naturvetenskaplig utbildning och erfarenhet av sådana sakfrågor som domstolen prövar.

En särskild ledamot ska ha erfarenhet av sådana sakfrågor som faller inom Naturvårdsverkets, Havs- och vattenmyndighetens, Boverkets eller Lantmäteriets verksamhetsområde *eller* av industriell, kommunal eller areell verksamhet.

En särskild ledamot ska ha erfarenhet av sådana sakfrågor som faller inom Naturvårdsverkets, Havs- och vattenmyndighetens, Boverkets eller Lantmäteriets verksamhetsområde, av industriell, kommunal eller areell verksamhet *eller av vatten- och avloppsfrågor*.

4 §²

I ett mål eller ärende där mark- och miljödomstolen är första instans ska rätten vid huvudförhandling eller sammanträde bestå av en lagfaren domare, som är rättens ordförande, ett tekniskt råd och två särskilda ledamöter. En av de särskilda ledamöterna ska ha erfarenhet av sådana sakfrågor som faller inom Naturvårdsverkets, Havs- och vattenmyndighetens, Boverkets eller Lantmäteriets verksamhetsområde. Den andra särskilda ledamoten ska ha erfarenhet av industriell, kommunal eller areell verksamhet, eller av sådana sakfrågor som faller inom nämnda förvaltningsmyndigheters verksamhetsområden. I stället för

I ett mål eller ärende där mark- och miljödomstolen är första instans ska rätten vid huvudförhandling eller sammanträde bestå av en lagfaren domare, som är rättens ordförande, ett tekniskt råd och två särskilda ledamöter. En av de särskilda ledamöterna ska ha erfarenhet av sådana sakfrågor som faller inom Naturvårdsverkets, Havs- och vattenmyndighetens, Boverkets eller Lantmäteriets verksamhetsområde. Den andra särskilda ledamoten ska ha erfarenhet av industriell, kommunal eller areell verksamhet, *av vatten- och avloppsfrågor* eller av sådana sakfrågor som faller inom nämnda förvaltningsmyndigheters

¹ Senaste lydelse 2011:587.

² Senaste lydelse 2011:587.

en av de särskilda ledamöterna får ytterligare en lagfaren domare eller ett tekniskt råd ingå i rätten, om målets eller ärendets beskaffenhet föranleder det.

verksamhetsområden. I stället för en av de särskilda ledamöterna får ytterligare en lagfaren domare eller ett tekniskt råd ingå i rätten, om målets eller ärendets beskaffenhet föranleder det.

Första stycket gäller också när ett mål eller ärende avgörs i sak utan huvudförhandling eller sammanträde, om inte rätten finner att det är tillräckligt med ordföranden och ett tekniskt råd och parterna samtycker till det eller målet eller ärendet är av enkel beskaffenhet.

Utöver vad som sägs i första stycket får ytterligare en eller två ledamöter ingå i rätten. Utökas rätten med två ledamöter ska den ena ledamoten vara lagfaren domare och den andra tekniskt råd eller särskild ledamot.

5 a §

I mål enligt 24–38 §§ lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster ska rätten, i stället för vad som sägs i 4 och 5 §§, bestå av en lagfaren domare. Om det finns skäl för det får rättens sammansättning utökas med en lagfaren ledamot eller ett tekniskt råd.

10 a §

Om ett mål som avses i 5 a § har överklagats till Mark- och miljööverdomstolen ska rätten, i stället för vad som sägs i 10 § första stycket, bestå av tre lagfarna domare. Om mark- och miljödomstolen har bestått av två ledamöter ska Mark- och miljööverdomstolen dock ha den sammansättning som sägs i 10 § första stycket.

3 kap.

1 §

Mål om utövande av miljöfarlig verksamhet, vattenverksamhet, vattenanläggningar och ersättning vid vattenverksamhet samt om utdömmande av vite enligt miljöbalken efter särskild ansökan av myndighet prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område verksamheten i huvudsak bedrivs, har bedrivits eller kommer att bedrivs. Mål om utövande av verksamhet vid anläggningar som ingår i ett sammanhängande system för hantering, bearbetning, lagring och slutförvaring av använt kärnbränsle eller kärnavfall prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område någon av anläggningarna ligger eller är avsedd att ligga.

Mål om ersättning vid skada eller intrång enligt 28 kap. 2–5 §§ miljöbalken och vid ingripande av det allmänna enligt miljöbalken prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område skadan eller intrånget i huvudsak har inträffat eller kommer att inträffa.

Mål om ersättning för miljöskador enligt 32 kap. miljöbalken prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område den skadegörande verksamheten i huvudsak bedrivs eller har bedrivits. Den som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet som kan medföra en sådan skada som avses i 32 kap. 3 § miljöbalken kan begära prövning av ersättningsfrågan vid den mark- och miljödomstol inom vars område verksamheten i huvudsak bedrivs eller kommer att bedrivs.

Mål om utdömmande av vite enligt plan- och bygglagen (2010:900) efter särskild ansökan av myndighet prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område myndigheten ligger.

Mål som har överklagats till mark- och miljödomstol prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område förvaltningsmyndigheten eller kommunen som först har prövat ärendet ligger, om inte annat följer av bestämmelser som avses i *sjätte* stycket.

Särskilda bestämmelser om vilken mark- och miljödomstol som är behörig finns i annan lag.

Mål som har överklagats till mark- och miljödomstol prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område förvaltningsmyndigheten eller kommunen som först har prövat ärendet ligger, om inte annat följer av bestämmelser som avses i *sjunde* stycket.

Mål enligt lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster eller motsvarande äldre lagstiftning där mark- och miljödomstol är första instans prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område den allmänna eller allmänförklarade va-anläggningen i huvudsak är belägen eller är avsedd att vara belägen.

Särskilda bestämmelser om vilken mark- och miljödomstol som är behörig finns i annan lag.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2015.

Förteckning över remissinstanserna avseende promemorian

Regelrådet (N 2008:05), Justitieombudsmannen, Riksrevisionen, Svea hovrätt (Mark- och miljööverdomstolen), Nacka tingsrätt (mark- och miljödomstolen), Växjö tingsrätt (mark- och miljödomstolen), Vänersborgs tingsrätt (mark- och miljödomstolen), Östersunds tingsrätt (mark- och miljödomstolen), Umeå tingsrätt (mark- och miljödomstolen), Arbetsgivarverket, Boverket, Domarnämnden, Domstolsverket, Ekonomistyrningsverket, Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande, Havs- och vattenmyndigheten, Konkurrensverket, Konsumentverket, Kungl. Tekniska högskolan, Lantmäteriet, Livsmedelsverket, Luleå tekniska universitet, Lunds universitet, Länsstyrelsen i Hallands län, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Länsstyrelsen i Kronobergs län, Länsstyrelsen i Skåne län, Länsstyrelsen i Stockholms län, Länsstyrelsen i Uppsala län, Länsstyrelsen i Värmlands län, Länsstyrelsen i Västerbottens län, Länsstyrelsen i Västernorrlands län, Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet, Smittskyddsinstitutet, Socialstyrelsen, Statens jordbruksverk, Statens tjänstepensionsverk, Statens va-nämnd, Statskontoret, Stockholms universitet, Tillväxtverket, Trafikverket, Gotlands kommun, Göteborgs kommun, Haninge kommun, Helsingborgs kommun, Höganäs kommun, Järfälla kommun, Kalix kommun, Karlshamns kommun, Karlskoga kommun, Kiruna kommun, Kungsbacka kommun, Luleå kommun, Malmö kommun, Markaryds kommun, Norrköpings kommun, Sandvikens kommun, Simrishamns kommun, Skellefteå kommun, Sollefteå kommun, Stockholms kommun, Tanums kommun, Torsås kommun, Uddevalla kommun, Vännäs kommun, Värmdö kommun, Västerås kommun, Åre kommun, Västerbottens läns landsting, Advokatfirman Åberg & Co AB, Byggherrarna i Sverige AB, Dala Vatten och Avfall AB, Fastighetsägarna i Sverige, Föreningen för samhällsplanering, Föreningen kommunala miljöchefer, Företagarna, HSB Riksförbund, Hyresgästföreningen Riksförbundet, Landsorganisationen i Sverige, Lantbrukarnas Riksförbund, Mannheimer Swartling Advokatbyrå, NODAVA, Nordvästra Skånes Vatten och Avlopp AB, Näringslivets regelnämnd, Samhällsbyggarna, Svenskt Näringsliv, Svenskt Vatten, Sveriges advokatsamfund, Sveriges Akademikers Centralorganisation, Sveriges Allmännyttiga Bostadsföretag, Sveriges Byggindustrier, Sveriges Kommunaltekniska förening, Sveriges Kommuner och Landsting, Sörmlands Vatten och Avfall AB, Tekniska Verken i Linköping AB, Tjänstemännens Centralorganisation, Vatten & Miljö i Väst AB, Villaägarnas Riksförbund, VVS-tekniska föreningen, Älvdalens Vatten och Avfall AB.